ἐλεύθερα Γράμματα

ΠΕΡΙΟΔΙΚΟ ΤΗΣ ΖΩΝΤΑΝΗΣ ΣΚΕΨΗΣ

ΚΥΚΛΟΦΟΡΕΙ ΤΗΝ 1 ΚΑΙ 15 ΚΑΘΕ ΜΗΝΑ

ΓΡΑΦΕΙΑ: ΒΟΥΚΟΥΡΕΣΤΙΟΥ 6 (ΒΙΒΛΙΟΠΩΛΕΙΟ "ΑΕΤΟΣ,,) ΤΗΛ. 21-081

ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ: ΔΗΜΗΤΡΗΣ ΦΩΤΙΑΔΗΣ

ΑΘΗΝΑ, ΤΕΤΑΡΤΗ 1 ΜΑΪΟΥ 1946
ΤΙΜΗ ΔΡ. 500 ——— ΑΡΙΘΜΟΣ 42

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Α. ΠΑΝΣΕΛΗΝΟΥ: Τέχνη καὶ πολιτική
ΔΗΜ. ΦΩΤΙΑΔΗ: Ἕνας χρόνος
ΑΓΓ. ΣΙΚΕΛΙΑΝΟΥ: «Ὁ Χριστὸς στὴ Ρώμη»
ΣΩΚΡ. ΚΑΡΑΝΤΙΝΟΥ: Τὸ Ἐθνικὸ Θέατρο
ΣΥΓΓΡΑΦΕΙΣ—ΒΟΥΛΕΥΤΕΣ ΣΤΑ ΣΟΒΙΕΤ
ΦΟΙΒΟΥ ΑΝΩΓΕΙΑΝΑΚΗ: Ἡ σύγχρονη ἀγγλικὴ μουσική
ΑΓΓ. ΤΕΡΖΑΚΗ: Τὸ Καινούργιο
ARAGON: Τὰ βιολοντόνερα πάνω στὴ γῆ
ΡΙΤΑΣ ΜΠΟΥΜΗ—ΠΑΠΑ: Οἱ διακόσοι
N. HOUGHTON: Τὸ ρωσσικὸ θέατρο
ΑΛΕΞ. ΚΕΣΣΑΝΛΗ: Τὸ παιδικὸ ψέμα.
Β. ΡΩΤΑ, ΑΝΤ. ΚΟΜΗ, ΣΟΦ. ΜΑΥΡΟΕΙΔΗ—ΠΑΠΑΔΑΚΗ: Κριτική
JULIEU BENDA: Πατριωτισμὸς καὶ ἐλευθερία

ΤΕΧΝΗ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΗ

Τοῦ Α. ΠΑΝΣΕΛΗΝΟΥ

Ἄλλο πρᾶμα τέχνη κι' ἄλλο πολιτική. Πολιτικὴ εἶναι κάθε στάση μας μέσα στὴν κοινωνία ποὺ ζοῦμε, ἐνῶ τέχνη εἶναι ἕνας ὁρισμένος τρόπος ἐκφρασης τῆς ζωῆς, καμωμένος ἀπὸ ἀνθρώπους μὲ ταλέντο. Πολιτικὴ κάνουν ὅλοι κι' ἐκεῖνοι ποὺ δὲν κάνουν ἀκόμα. Τέχνη δὲν κάνουν ὅλοι, ἀκόμα κι' αὐτοὶ ποὺ νομίζουν πὼς κάνουν!

Ἀφοῦ ὅμως πολιτικὴ κάνουν ὅλοι, ἀκόμα κι' αὐτοὶ ποὺ δὲ θέλουν, σημαίνει πὼς κάνουν κι' οἱ καλλιτέχνες. Τὸ ἔργο τους ἔμμεσα ἢ ἄμεσα ἔχει πολιτικὴ σημασία. Τὸ γεγονὸς ὅμως αὐτὸ δὲ σημαίνει καθόλου ὅτι πολιτικὴ καὶ τέχνη εἶναι τὸ ἴδιο, οὔτε πὼς ἡ ἀξία τῆς τέχνης κρίνεται ἀπὸ τὸ πολιτικὸ βάρος ποὺ ἔχει.

Ἔτσι ἐνῶ ὑπάρχουν ἐκδηλώσεις πολιτικὲς ποὺ δὲν ἔχουν κανένα καλλιτεχνικὸ νόημα, δὲν ὑπάρχε. καμμιὰ καλλιτεχνικὴ ἐκδήλωση ποὺ νὰ μὴν ἔχει ἔστω καὶ μιὰν ἀπώτερη πολιτικὴ ἀπήχηση. Γιατὶ εἴπαμε πὼς καὶ ἡ ἄρνηση τῆς πολιτικῆς ἔχει κι' αὐτὴ πολιτικὴ σημασία. Κι' ὁ καλλιτέχνης κάνει πολιτικὴ μὲ οἱαδήποτε στάση του. Κι' ἴσως καὶ πρέπει νὰ κάνει. Φτάνει νἆναι καλλιτέχνης. Φτάνει νὰ μὴ νομίζει πὼς ἡ πολιτική του εἶναι τέχνη.

Πολιτικὴ σημασία ἔχει ἡ ποίηση τοῦ Σολωμοῦ, τοῦ Παλαμᾶ, τοῦ Βάρναλη. Πολιτικὴ σημασία ἔχει κι' ἡ τέχνη τοῦ Καβάφη, τοῦ Πορφύρα, τοῦ Μαλακάση. Κι' οἱ ἕξη εἶναι ποιητὲς κι' οἱ ἕξη κάνουνε τέχνη. Οἱ πρῶτοι τρεῖς θέλουν νὰ κάνουν καὶ πολιτικὴ καὶ τὸ ξαίρουν πὼς κάνουν. Οἱ ἄλλοι τρεῖς δὲν θέλουν ἀλλὰ κάνουνε. Τὸ ἀγνοοῦν ἢ τὸ κρύβουν.

Βέβαια κανένας δὲν εἶναι μεγαλήτερος ἀπὸ τὸν ἄλλο μονάχα ἀπὸ τὸ γεγονὸς ὅτι κάνει τέτοια ἢ ἀλλοιώτικη πολιτική. Καμμιὰ τέχνη, σὲ καμμιὰ ἐποχή, δὲν ὑπῆρξε μεγάλη, ἁπλῶς καὶ μόνο, ἐπειδὴ εἶχε σωστὴ πολιτικὴ θέση. Αὐτὴ μπορεῖ τὸ πολὺ πολὺ ν' ἀποδείχνει τὴν κοινωνικὴ ζωτικότητα τοῦ καλλιτέχνη κι' αὐτὸ εἶ-

(Συνέχεια στὴ σελίδα 122)

ΕΝΑΣ ΧΡΟΝΟΣ

Τοῦ Δημήτρη ΦΩΤΙΑΔΗ

Μὲ τὸ σημερινὸ φύλλο τὸ περιοδικό μας κλείνει τὸν πρῶτο χρόνο τῆς ζωῆς του.

Ἕνα πνευματικὸ περιοδικὸ δὲν μπορεῖ ν' ἀντιπροσωπεύει μήτε ἕναν ἄνθρωπο, μήτε ἕναν κύκλο ἀνθρώπων. Γιὰ νὰ εἶναι ζωντανὸ πρέπει νὰ ἐκφράζει τὴν ἐποχή του. Νὰ στέκεται ἡ συνισταμένη τῆς συνολικῆς προσπάθειας τῆς διανόησης ἑνὸς τόπου. Ν' ἀντικαθρεφτίζει τὶς ἐπιτεύξεις σ' ὅλους τοὺς καλλιτεχνικοὺς κλάδους. Νὰ δίνει, στοὺς ἀναγνῶστες του, μιὰ συνοπτικὴ εἰκόνα τῆς πνευματικῆς πραγματικότητας ἑνὸς ἔθνους καὶ σύγχρονα νὰ στέκεται σύνδεσμος καὶ φορέας γιὰ τὰ καλλιτεχνικὰ ρεύματα σ' ἄλλες χῶρες. Τὸ περιοδικό μας τὰ κατόρθωσε αὐτά; Ὄχι, τοὐλά-

(Συνέχεια στὴ σελίδα 122)

ΜΠΟΤΙΤΣΕΛΙ: Ἡ ἄνοιξη.

Χρονικά

ΣΤΟ ΡΑΔΙΟΦΩΝΟ

Μᾶς πληροφοροῦν πὼς στὸ Ραδιοφωνικὸ Σταθμὸ γίνουνται τὰ πιὸ περίεργα πράματα — μέσα βέβαια στὸν ρυθμὸ τῆς ὀπισθοδρόμησης καὶ τῆς ἀντίδρασης, ποὺ ἁπλώνεται ἔπειτα ἀπὸ τὶς γόβες ἐκλογὲς ἀπάνω σ' αὐτὸν τὸν τόπο. Κλήθηκαν ὑπάλληλοι καὶ ἐκτελεστὲς ν' ἀποσυρθοῦν «τιμίως καὶ ἐγκαίρως» ἀν.. δὲν πιστεύουν στὸ νέο αὐτὸ ρυθμό! Ἄλλοι κλήθηκαν νὰ ὑποβάλουν παραιτήσεις. Ἄλλοι διώχτηκαν. Σβύστηκαν, ἀπὸ τὶς καλλιτεχνικὲς εἰδήσεις, ἐκεῖνες ποὺ ἀνάφεραν τὸ ἔργο τοῦ Ν. Καζαντζάκη στὸ ἐθνικό, ἕνα βιβλίο τῆς Ρίτας Μπούμη-Παπᾶ. καὶ ἕνα βιβλίο γιά... τὴ Γαλλικὴ ἐπανάσταση. Σύγχρονα διορίστηκε γνωστὸς λογοτέχνης ποὺ στάθηκε τ' ἀηδόνι τοῦ Μεταξισμοῦ.

Ὁ Χίτλερ δὲν εἴτανε τόσο ἀπόλυτος. Ἄφηνε καὶ μπαίνανε στὶς Γερμανικὲς ἀνθολογίες τραγούδια τοῦ Χάϊνε καὶ ἄλλων «ἀποδιοπομπαίων» ποιητῶν, μόνο ποὺ τἄβαζε γιὰ ποιήματα «ἀγνώστου ποιητῆ». Ἐμεῖς ὅμως προοδέψαμε πιὸ πολύ. Ἔχουμε τώρα... δημοκρατία «δυτικοῦ τύπου»!

Ο «ΑΝΘΟΚΗΠΟΣ»

Ἀντιγράφουμε κατὰ λέξη: «Αὐτὰ διὰ τὸν χυδαιότατον ἐαμίτην Σικελιανὸν καὶ τὴν «Σίβυλλάν» του ἡ ὁποία ἐπρόκειτο νὰ μᾶς σερβιρισθῆ ἀπὸ τὸ Ἐθνικὸν Θέατρον (γιατὶ ὄχι Βασιλικόν; Μήπως, γλῶσσα λανθάνουσα;) ὡς ἕνα εἶδος συνέχεια τοῦ ἐμετικοῦ «Καποδίστρια» μὲ τὸν ὁποῖον ὁ ἀκόμη ἐμετικώτερος κ. Καζαντζάκης...» Ἑλλ. Αἷμα 25-4-46.

Ἐπίσης: «Ἡ κοινὴ γνώμη ἔγει ἀγανακτήσει διὰ τὴν ἐξακολούθησιν ἑνὸς ἔργου ἐαμοκομμουνιστικῆς προπαγάνδας καὶ λογοτεχνικῶς ἀναπήρου, ὅπως ὁ ἀνεκδιήγητος «Καποδίστριας» τοῦ Νικολάϊ Καζάν... Πῶς ἐξακολου-

ΕΝΑΣ ΧΡΟΝΟΣ

(Συνέχεια ἀπὸ τὴ σελίδα 121)

χιστο ὅσο θὰ θέλαμε ὅλοι.

Καθὼς γράφαμε στὸ περασμένο φύλλο μας, προχωρήσαμε ἀνάμεσα σ' ἐπιτυχίες κι' ἀδυναμίες. Δώσαμε μάχες μὲ μεγαλύτερη ὀξύτητα ἡ μονομέρεια ἀπ' ὅ,τι θὰ ἔπρεπε κι' ἀντιμετωπίσαμε ὀριμένα ζητήματα δίχως θερμουργὸ παλμὸ κι' ἄλλα ἀπὸ μιὰ κακὴ σκοπιά. Ἐὰν κάτι μᾶς ἐξιλεώνει εἶναι, πὼς ποθήσαμε κι' ἀναζητήσαμε ἐναγώνια τὸ καλύτερο.

Οἱ διαπιστώσεις αὐτὲς δὲν ἔχουν τὴν παραμικρὴ πρόθεση νὰ γενικέψουν τὶς εὐθύνες κ' ἔτσι νὰ λιγοστέψουν τὶς δικές μου. Σ' ἐμένα πέφτει τὸ μεγαλύτερο βάρος τους. Καὶ τ' ἀποδέχομαι.

Τὸ περιοδικὸ στὸ νέο χρόνο τῆς ζωῆς του βάζει, πλούσιο ἀπὸ τὴν πεῖρα τοῦ παλιοῦ, νέες προοπτικὲς μπροστά του. Καὶ τὶς τοποθετεῖ πάνω σὲ βάσεις καλλιτεχνικὲς κ' ἰδεολογικὲς πολὺ πιὸ πλατειὲς ἀπ' ὅ,τι ἔκανε ὡς τώρα. Τονίζουμε ξεκάθαρα, πὼς ὅπως δὲ ζητοῦμε τὴν ὁμοιομορφία στὴ διατύπωση, τὸ ἴδιο δὲ γυρεύουμε τὴν ὁμοιομορφία στὴ σκέψη. Καθένας εἶναι λεύτερος νὰ διαλέξει τὴ μορφὴ καὶ τὴν τεχνοτροπία ποὺ τοῦ ταιριάζει. Καθένας ἔχει τὸ δικαίωμα ὄχι μονάχα νὰ ἔχει τὶς ἰδεολογικὲς ἀντιλήψεις του, μ έ σ α σ τ ὰ π ι ὸ π λ α τ ε ι ὰ δ η μ ο κ ρ α τ ι κ ὰ π λ α ί σ ι α, μὰ καὶ νὰ τὶς ἐκφράζει ἀπὸ τὶς στῆλες τοῦ περιοδικοῦ μας.

Δὲν πρόκειται γιὰ κανένα ξαφνικὸ ἅλμα, μὰ γιὰ τὸν τρόπο ποὺ μποροῦν νὰ πραγματοποιηθοῦν οἱ ἐπιδιώξεις, ποὺ εἴχαμε τάξει ἀπὸ τὴν πρώτη στιγμὴ ποὺ βγήκαμε. Ἔπειτα, ἡ θλιβερὴ ἀντικειμενικὴ πραγματικότητα διευκρινίζει, ἀπὸ μόνη της, ἕνα σωρὸ προβλήματα ποὺ ἴσως δὲν τὰ εἴχαμε ξεκαθαρίσει, καθένας γιὰ τὸν ἑαυτό του, ὁλότελα ὡς τώρα. Ἀπὸ μιὰ ὑπεύθυνη ἀντιμετώπισή τους βγαίνουν οἱ παρακάτω διαπιστώσεις:

Ἔλαχε βαρὺς ὁ κλῆρος τόσο στὴν πνευματικὴ γενιὰ ποὺ ἀνήκω ὅσο καὶ σ' ἐκείνη ποὺ τώρα δημιουργιέται. Ἀπὸ τὴ στάση μας καὶ τὸ ἔργο μας θὰ ἐξαρτηθεῖ, κατὰ ἕνα μεγάλο ποσοστό, τὸ αὔριο τοῦ δύστυχου αὐτοῦ τόπου. Οἱ μικροδιαφορές μας εἶναι μιὰ ἀσήμαντη λεπτομέρεια μπροστὰ στὶς πνευματικές μας εὐθύνες. Γι' αὐτὸ τὸ περιοδικό μας θεωρεῖ σὰ μιὰ ἀπὸ τὶς βασικὲς ἀδυναμίες τοῦ περασμένου χρόνου, πὼς δὲν κατόρθωσε ν' ἀγκαλιάσει, στὸν κοινὸν αὐτὸν ἀγώνα τοῦ πολιτισμοῦ, ὅλους τοὺς ἄξιους λογοτέχνες τοῦ τόπου μας. Σήμερα ὅμως θὰ εἶναι ἀσυγχώρετο γιὰ ὅλους μας, ἂν δὲ συμβαδίσουμε. Μᾶς ὀμίγει κάτι μεγάλο. Ξανὰ κινδυνεύουν στὴν πατρίδα μας οἱ πνευματικὲς ἀξίες. Ξανὰ ἡ ἀνικανότητα κ' ἡ στενοκεφαλιὰ θὰ ρυθμίζουν τὰ πάντα. Ἐκεῖ ποὺ περιμέναμε πὼς εἶχε φτάσει ἡ ὥρα μιᾶς ἀναγέννησης, θὰ βρεθοῦμε πάλι κλεισμένοι μέσα στ' ἀσφυχτικὰ τείχη τοῦ λογιωτατισμοῦ. Καθετὶ ποὺ θ' ἀναβλύζει ἀπὸ μιὰ κάποια ἀνάταση καὶ θ' ἀναζητᾶ λίγο φῶς καὶ λίγη ἀλήθεια, θὰ χαραχτηρίζεται «καινὸ δαιμόνιο». Τὰ ἔργα τοῦ Σικελιανοῦ καὶ τοῦ Καζαντζάκη — ἀναφέρω τοὺς δυὸ κορυφαίους ποιητὲς τοῦ τόπου μας — θὰ στιγματιστοῦν σὰν «ἐπικίνδυνα». Στὴν παιδεία, στοὺς λογοτεχνικούς, θεατρικοὺς καὶ καλλιτεχνικοὺς ὀργανισμοὺς θὰ φυσήξει ὁ λίβας τῆς ἄρνησης, γιὰ νὰ μαράνει κάθε προκοπὴ κ' ἐλπίδα.

Μπροστὰ στὴν προοπτικὴ μιᾶς τέτοιας πνευματικῆς Σαχάρας, κάθε τίμιος λογοτέχνης ἔχει τὴν ὑποχρέωση νὰ κρατήσει, ὅσο ἐξαρτιέται ἀπ' αὐτόν, ἄσβεστη τὴ λίγη ἢ τὴ μεγαλύτερη δημιουργική του φλόγα. Κινδυνεύει, γιὰ μιὰ φορὰ ἀκόμα, ἡ τιμὴ τῆς πνευματικῆς Ἑλλάδας.

Νομίζω ὅμως ἀπαραίτητη αὐτὴ ἐδῶ τὴ διευκρίνιση. Πολλοὶ ρωτοῦν: Ὁ τάδε τί ἔκανε; Τί ἔγραψε; Τί εἶπε; Καθένας εἶναι ὑπεύθυνος γιὰ τὶς πράξεις του. Καθένας γράφει μ' αὐτὲς τὴν ἱστορία του. Μὰ σὲ κανέναν δὲν μποροῦμε ν' ἀρνηθοῦμε νὰ πάρει θέση στὸν καλὸν ἀγώνα, γιὰ τὴν πνευματικὴ προκοπὴ τοῦ τόπου μας. Σὲ κ α ν έ ν α ν — φτάνει, βέβαια, νὰ μὴν πρόδωσε τὴν πατρίδα του καὶ τὸ πνεῦμα. Καθέναν ποὺ μ' ἕναν ὁποιοδήποτε τρόπο παίρνει μιὰ σωστὴ θέση, τὸν χαιρετίζουμε μὲ τὴν πιὸ ἀνυπόκριτη χαρὰ καὶ πιστεύουμε στὴν εἰλικρίνειά του. Σ' αὐτὸν — κι' αὐτὸ ἰσχύει γιὰ ὅλους μας — πέφτει ἡ εὐθύνη τῆς παρακάτω πορείας. Οἱ χαραχτῆρες κ' ἡ μεταβολή τους πρὸς τὸ καλὸ δοκιμάζουνται στὴν πράξη. Αὐτὴ στέκεται τὸ μοναδικὸ κριτήριο. Αὐτὴ τελεσίδικα κρίνει καὶ τοποθετεῖ. Αὐτὴ καθιερώνει. Κι' αὐτὴ βραβεύει. Ἂν ὑποστηρίζαμε μιὰ ἀντίθετη ἄποψη, θὰ ἤτανε σὰ ν' ἀρνιόμαστε τὴν ἐξέλιξη στὸν κόσμο.

Μὲ βάση αὐτὲς τὶς ἀντιλήψεις, βάζουμε ἀπὸ σήμερα τὸ περιοδικό μας στὴν ὑπηρεσία μιᾶς πλατειᾶς πνευματικῆς προσπάθειας καὶ καλοῦμε ὅλους τοὺς ἄξιους λογοτέχνες νὰ γίνουνε συνεργάτες του. Νὰ διατυπώσουν τὶς γνῶμες τους καὶ τὶς ἀντιλήψεις τους. Θὰ θεωρήσουμε ἐξαιρετικὴ εὐτυχία τὶς δημιουργικὲς συζητήσεις μέσα ἀπὸ τὶς στῆλες μας, συζητήσεις ποὺ θὰ διεξάγουνται, βέβαια, μέσα σὲ μιὰ πολιτισμένη ἀτμόσφαιρα. Πρέπει νὰ πάψουμε νὰ «ὀργιζόμαστε» μὲ κάθε ἄποψη ποὺ δὲν εἴμαστε σύμφωνοι. Πρέπει νὰ μάθουμε νὰ σεβόμαστε τὶς ἀντιρρήσεις τῶν ἄλλων, φτάνει νὰ ἐμπνέουνται ἀπὸ ἕνα προοδευτικὸ πνεῦμα. Αὐτὸ δὲ θὰ πεῖ, πὼς εἴμαστε ὑποχρεωμένοι νὰ τὶς υἱοθετοῦμε. Δὲν εἶναι ὅμως τόσο ἡ ὀξύτητα ποὺ πείθει, μὰ τὰ ἐπιχειρήματα. Μ' αὐτὰ ἂς κάνουμε τοὺς καλλιτεχνικούς μας ἀγῶνες. Κι' ἂς προχωρήσουμε γεμάτοι πίστη γιὰ τὴν τελικὴ νίκη, μιὰ καὶ βλέπουμε πὼς μαζί μας βρίσκεται τὸ σύνολο σχεδὸν τῶν πνευματικῶν ἀνθρώπων τοῦ τόπου μας. Οἱ λίγοι ποὺ προτίμησαν νὰ μείνουν στὴν ἄλλη μεριὰ τῆς ὄχθης, μὲ τὴν κάθε μέρα ποὺ περνᾶ ἀπομονώνουνται ὅλο καὶ περισσότερο. Ἀφῆστε τους ἡ καλύτερα βοηθῆστε τους στὴν ἀπομόνωσή τους αὐτή, ποὺ προτίμησαν ἀπὸ ἀδυναμία ἢ ἀπὸ συμφέρον, ὥσπου νὰ ξεχαστοῦν ὁλότελα.

Κάτι ποὺ μᾶς εἶναι ἀπαραίτητο στὸν ἀγώνα μας αὐτὸν γιὰ τὸν πολιτισμό, εἶναι νὰ μάθουμε νὰ σεβόμαστε τὶς κρίσεις τῶν ἄλλων. Ἀ κ ό μ α κι' ὅ τ α ν εἶ ν α ι ἄ δ ι κ ε ς. Κάποια δόση ἀλήθειας πάντα ὑπάρχει σὲ ὅσα μᾶς λένε οἱ ἄλλοι — ὅταν αὐτοὶ οἱ «ἄλλοι» δὲν ἐξυπηρετοῦνε σκοτεινοὺς σκοπούς. Οὔτε κι' ὁ ἔπαινος πρέπει νὰ μᾶς κάνει τέτοια ἐντύπωση, ποὺ νὰ χανουμε τὴ λαγαράδα τῆς σκέψης μας. Γιατὶ ἔτσι μονάχα θὰ γίνουμε ἱκανοί, ἀνάμεσα στὸν ψόγο καὶ τὸν ἔπαινο, νὰ κρατοῦμε τὴν πνευματική μας ἰσορροπία κι' ἀνεξαρτησία καὶ νὰ βαστοῦμε πάντα ξύπνια τὴν αὐτοκριτική μας.

Ἂς παραμερίζουμε, ὅσο μᾶς εἶναι ἀνθρώπινα βολετό, καθετὶ τὸ προσωπικό. Ὅταν κανεὶς βάζει τὴ ζωή του στὴν ὑπηρεσία ἑνὸς μεγάλου σκοποῦ, καθὼς εἶναι τὸ πνεῦμα, ἀλλοίμονο ἂν κινιέται ἀπὸ προσωπικὲς συμπάθειες κι' ἀντιπάθειες. Τὰ ἄτομα φεύγουν, ἐνῶ γράφουμε μὲ τὴν ἐλπίδα πὼς κάτι θὰ μείνει. Τίποτα, λοιπόν, δὲν μπορεῖ νὰ σταθεῖ πιὸ βλαβερὸ γιὰ μᾶς καὶ τὸ ἔργο μας, παρὰ ν' ἀφήνουμε νὰ μας παρασέρνουν οἱ πρόσκαιρες συναισθηματικὲς ἀντιδράσεις μας.

Πρέπει ἀκόμα νὰ εἴμαστε ἱκανοὶ νὰ νοιώθουμε χαρὰ γιὰ τὶς ἐπιτυχίες τῶν ἄλλων. Νὰ θεωροῦμε τὴν κάθε καλλιτεχνικὴ κατάχτηση σὰ δική μας νίκη. Καὶ εἶναι τέτοια. Γιατὶ δὲν ὑπάρχει τίποτα πιὸ χιμαιρικό, ἀπὸ τὴ γνώμη πὼς μπορεῖ ν' ἀκουστεῖ ἕνα ἔξοχο τραγούδι, μέσα σὲ βαλτονέρια ὁποῦ κοάζουνε βατράχια γιὰ τὰ Ἰμαλάϊα. Μαζὶ ἀνεβαίνουμε, δεμένοι μ' ἕνα ἀόρατο σκοινί, τὶς δύσκολες πλαγιὲς τῆς τέχνης. Ἡ μόνη διαφορὰ εἶναι, πὼς μερικοὶ προπορεύουνται κι' ἄλλοι καθυστεροῦν.

Ἂν βαδίσουμε τ' ἀπότομο μονοπάτι, ποὺ χαράζεται μπροστά μας, μὲ μιὰ τέτοια πίστη καὶ συναδελφικότητα, τότε μποροῦμε νὰ εἴμαστε σίγουροι, πὼς θὰ περάσουμε τὴ σημερινὴ τρικυμία κρατώντας ψηλὰ τὸ μπαϊράκι τῆς τέχνης. Στὶς κρισιμες αὐτὲς ὧρες τὸ περιοδικό μας σαλπίζει ἕνα πνευματικὸ ἐγερτήριο, μὲ τὴν ἐλπίδα πὼς αὐτὸ θὰ βρεῖ ἀνταπόκριση στὸ νοῦ καὶ στὴν καρδιὰ κάθε ἄξιου λογοτέχνη.

Φίλοι, ἂς δώσουμε τὴ μάχη τοῦ πολιτισμοῦ καὶ τῆς τέχνης, μὲ τὴ βεβαιότητα πὼς ἡ νίκη θὰ εἶναι δική μας καὶ τὸ αὔριο πιὸ φωτεινό.

θοῦν ἀκόμη αἱ δοκιμαὶ τοῦ φλύαρου καὶ ἀντιθεατρικοῦ κατασκευσματος τοῦ ποετάστρου τοῦ ἐαμοκομπουγισιοῦ συναινωνιστ^ Σικελιανοῦ...» Ἐμπρὸς 25-4-46

Ὁ κόσμος τῶν «ἐθνικοφρόνων» προσπαθεῖ νὰ λερώσει τὶς ἐ θ ν ι κ έ ς πνευματικὲς μας ἀξίες. Καὶ μιλᾶνε κατόπι γιὰ χυδαιότητα. Ἀλλὰ ὁ βρεμμένος φοβᾶται τὴ βροχή; Ἐκεῖνο ὅμως ποὺ μᾶς βάζει σὲ σκέψεις εἶναι τὸ πὼς μέσα σ' ὅλον αὐτὸ τὸν γείμαρρο ὑπάρχει καὶ κάποιος διαφωτιζόμενος. Ποιὰν ἰδέα ὅμως νὰ σχηματίσει κανεὶς γι' αὐτὸν μέσα στὸν ἀνθόκηπο τῶν διαφωτιστῶν του;

Ὅσο γιὰ τὸν Σικελιανὸ καὶ τὸν Καζαντζάκη στέκονται κ' οἱ δυὸ μπροστὰ στὶς «ἐπιθέσεις» αὐτὲς ὅπως λέει κι' ὁ ἐθνικός μας ποιητής:

Σὰν τὸ βράχο, ὅπου ἀφίνει
Κάθε ἀκάθαρτο νερὸ
Εἰς τὰ πόδια του νὰ χύνει
Εὐκολόσβυστον ἀφρό.

ΕΠΙ ΤΟΥ ΠΙΕΣΤΗΡΙΟΥ

Τὴ στιγμὴ ποὺ τυπώνεται αὐτὸ τὸ φύλλο μας, σημειώθηκε μιὰ καταπληχτικὴ ἐξέλιξη τῶν κοινωνικῶν ἐπιστημῶν : «Ο ΔΙΑΛΕΧΤΙΚΟΣ ΥΛΙΣΜΟΣ ΞΕΠΕΡΑΣΤΗΚΕ». Ἡ ἡμερομηνία τοῦ συγκλονιστικοῦ αὐτοῦ γεγονότος εἶναι ἡ 29-4-46, μέρα ποὺ ὁ κ. Ἀνδρέας Καραντώνης δημοσίεψε ἄρθρο στὴν ἐφημερίδα «ΕΛΛΑΣ» τοῦ κ. Γ. Παπανδρέου.

Προτείνουμε νὰ διανεμηθεῖ ἡ ἐφημερίδα αὐτὴ μὲ τὰ λ ε υ κ ὰ ἀγγλικὰ ἀεροπλάνα ὅπως καὶ τὸ Δεκέμβρη τοῦ 1944.

ΤΕΧΝΗ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΗ

(Συνέχεια ἀπὸ τὴ σελίδα 121)

ναι ἕνα ἔμμεσο κριτήριο γιὰ τὴν τέχνη του. Γιατὶ ὅλοι οἱ μεγάλοι τεχνίτες ζήσανε ἔντονα τὸν παλμὸ τῆς ἐποχῆς τους καὶ γιατὶ τὰ γεγονότα πόχουνε πίσω τους ἀνθρώπινη καταξίωση, ἔχουνε περισσότερη ἱκανότητα νὰ δημιουργοῦνε αἰσθητικὲς μορφές. Ὡστόσο κανένας ποιητὴς δὲν ἔγινε σπουδαῖος ἐπειδὴ κάνει πολιτική. Ἀπεναντίας μερικοὶ κάναν πολιτικὴ ἐπειδὴ ἤταν σπουδαῖοι.

Τὰ πράγματα ὅμως μέσα στὴν κοινωνικὴ ζωὴ συγχαίουνται, γιατὶ οἱ ἄνθρωποι στρέφουνε σὲ πολλὲς κατευθύνσεις τὴν πνευματική τους δραστηριότητα. Πολλὰ ἄτομα μέσα στὴν κοινωνία κάνουν καὶ τέχνη καὶ πολιτικὴ ἀλλὰ σὰν ξεχωριστὲς ἀσχολίες. Καὶ συμβαίνει καμμιὰ φορὰ, σὲ πολλοὺς ν' ἀγαποῦν τὴν τέχνη τους ἐπειδὴ συμπαθοῦν τὴν πολιτικὴ τους καὶ σ' ἄλλους νὰ συμπαθοῦν τὴν πολιτική τους, ἐπειδὴ ἀγαποῦν τὴν τέχνη τους.

Ἐξάλλου ὑπάρχει στὴν ψυχολογία τοῦ ἀνθρώπου μιὰ φυσικὴ μονομέρεια καὶ θέλει ὁ καθένας νὰ ὑπαγάγει τὰ πάντα σ' αὐτὸ ποὺ ἀγαπᾶ. Ἔτσι οἱ πολιτικοὶ θέλουν νὰ βλέπουν συχνὰ τοὺς τεχνίτες δεμένους στοὺς πιὸ στενοὺς τους σκοποὺς κι' οἱ καλλιτέχνες συχνότατα περ.φρονοῦν τὴν πολιτικὴ κι' ἀποροῦν πῶς εἶναι δυνατὸν νὰ ὑπάρχουνε ἄνθρωποι ποὺ μποροῦν κι' ἀσχολοῦνται μὲ ἄλλα, ἔξω ἀπὸ τὴν ποίησή τους.

Ὅμως ἐκεῖνοι ποὺ εἶναι συνήθως καὶ πάντα φανατικοὶ ἐχτροὶ τῆς πολιτικῆς, εἶναι ἐκεῖνοι ποὺ ἀσθθάνουνται ὅτι γίνεται «ἐπικίνδυνη» ἡ πολιτικὴ τῶν μαζῶν.

"Ο ΧΡΙΣΤΟΣ ΣΤΗ ΡΩΜΗ,,

(Ἀ π ό σ π α σ μ α)

Τοῦ Ἄγγελου ΣΙΚΕΛΙΑΝΟΥ

2.

ΜΑΝΑΗΝ (Στὸν Πρόχορο)
Πρόχορε, πέρνα...
(Πρὸς τὴν ὁμάδα μυστικά:)
"Ολ' εἶν' ἕτοιμα. Τὸ βάρος
δὲν θὲ νὰ πέσει στὸν Ἰσραήλ, ὅ,τι κι' ἂν γίνει...
Ἐσεῖς σας ὅλοι... ὅπως σᾶς διάταξα. Ὡς μουχρώσει,
βάλετε ἀρχὴ ἀπ' τοῦ τσίρκου πρῶτα τὰ σπιτάκια,
ἀράδα-ἀράδα, κι' ὡς τὸ λόφο τοῦ Ἀβεντίνου...
Ὁμπρός... τραβᾶτε... Κι' ὅλα γά 'ναι ὅπως σᾶς εἶπα...

ΤΟ ΠΑΙΔΙ
Μάνα, ψωμί!
ΜΙΑ ΦΩΝΗ ΑΠ' ΤΟ ΠΛΗΘΟΣ
Ψωμὶ ποιὸς εἶπε πὼς θὰ δώσει;
ΑΛΛΗ ΦΩΝΗ
Κανεὶς δὲν τό 'πε.
ΑΛΛΗ ΦΩΝΗ
Μὰ κι' ἂν τό 'λεγε, δὲ φτάνει...
ΑΛΛΕΣ ΦΩΝΕΣ
Ψωμί!... Ψωμί!... Θέμε ψωμὶ γιὰ τὰ παιδιά μας!...
Δίκιο ἔχει!...
(Ἄξαφνα ἡ φωνὴ τοῦ Γὼγ εἰρωνικά:)
Ο ΓΩΓ
Ἔ, σεῖς! Ζητεῖστε ἀκόμα καὶ προσφάϊ!...
ΜΙΑ ΑΛΛΗ ΦΩΝΗ
Τί λέει ἐτοῦτος; Θὰ μᾶς δώσουν καὶ προσφάϊ;
ΜΙΑ ΑΛΛΗ ΦΩΝΗ
Ναί, ναί!... Ψωμὶ ζητᾶμε καὶ προσφάϊ!...
Θέλουμε κρέας, γιὰ νὰ ντυθοῦνε τὰ πλευρά μας!...
ΑΛΛΗ ΦΩΝΗ
Ψωμὶ καὶ κρέας, νὰ σκεπαστοῦν τὰ κόκκαλά μας !...
ΠΟΛΛΕΣ ΜΑΖΙ ΦΩΝΕΣ
Ψωμί!... Ψωμί!...
Ο ΓΩΓ (εἰρωνικὰ πρὸς τὸ λαό)
Νὰ ὁ κάμπος μπρός σας καὶ θερίστε!...
(Σκύβει ἔπειτα ἐμπιστευτικὰ πρὸς τὸν Σεχὲμ)
Ἐσύ, Σεχέμ... ὥρα νὰ πᾶς. Κι' αὐτὸ ποὺ σοῦ πα...
(Ὁ Σεχὲμ γλιστρᾶ ἀπὸ πλάϊ του καὶ φεύγει)
Ο ΔΑΙΣΑΝ
Μάταιες δὲν εἶναι, μάθε ἂν θές, οἱ προφητεῖες:
«Τὰ στάχυα εἶν' ἄσπρα... Οἱ θεριστάδες μόνο λείπουν...»
Ἢ δὲ διαβάσατε τοῦ Ἰάκωβου τὸ γράμμα;
Τό 'χω κατάσαρκα μαζί μου, τί εἶν' γραμμένο
ἀπὸ τὸν ἴδιον ἀδερφὸ τοῦ Σταυρωμένου
ποὺ νὰ στυλώσεις τοῦ Ἰσραὴλ μέσα στὰ πλήθη
βουλήθης. Πρόχορε — ἀλοιφὲς γιὰ τὴν πληγή του...
Θετε δὲ θέτε, θὰ τ' ἀνοίξετε τ' αὐτιά σας...
(Ὁ Δαισὰν βγάζει τρέμοντας κάτου ἀπ' τὴ χλαίνα τὴν ἐπιστολὴ τοῦ Ἰακώβου, Μικρὴ σιωπή· ἔπειτα διαβάζει:)
«Καὶ τώρα, πλούσιοι, κλάψτε, οὐρλιάχτε τὴν ἐρμιά σας !
Γιατὶ τὰ πλούτια σας βρωμήσανε... Σκουλήκια
τρῶν τὶς στολές σας... Τὸ χρυσάφι σας, τ' ἀσήμι
σκούριασε πιά, καὶ μαρτυρᾶ πικρὰ ἡ σκουριά του
κι' ὡσὰ φωτιὰ τραβᾶει τὶς σάρκες σας νὰ φάει...
Ἐθησαυρίσατε στὶς ὕστερες ἡμέρες...
Νὰ ποὺ ὁ μιστὸς τῆς ἀργατιᾶς, πόχει θερίσει
τοὺς πλούσιους κάμπους σας, ἐνάντια σας φωνάζει,
κι' ὡς στὸ Σαβαὼθ φτάν' ἡ φωνὴ τῶν θεριστάδων...
Ἀπ' τὸ πολὺ φαΐ πρηστήκατε ὡς τὰ χτίνη,
τὴν ἴδια μέρα, σὰ βοσκᾶν, ποὺ θὰ τὰ σφάξουν...
Καταδικάσατε, ἐσκοτώστε τὸν ἀθῶο,
τὸν τέλειο Δίκαιον ὁποὺ δὲ σᾶς ἀντιστάθη».

Μὰ οἱ θεριστάδες ποῦ εἶναι τώρα; Τί προσμένουν;
Σωστὰ εἶπες, Γὼγ... Μπροστὰ εἶν' ὁ κάμπος, κι' ἂς θερίσουν...
Ἐθωλοκόπησε, ὄργωσε, ἔσπειρεν Ἐκεῖνος,
ποὺ γιὰ παιχνίδι σᾶς τὸν δείχνουν στὸ σταυρό του,
γιὰ ὅλους ἐσᾶς. Καὶ τώρα ἐδῶ, γιὰ θύμησή του
ἕνα σπυρί, βαρρεῖς σταριοῦ θὰ μᾶς χορτάσει;
(Σύγκαιρα κ' ἐνῶ ἀκόμα σβεῖ χωὶς ἀπάντηση ἡ ἀπήχηση τοῦ λόγου τοῦ Δαισὰν, σηκώνεται ἀπ' τὸ πλῆθος ἕνας Γέροντας, ποὺ μοιάζει νὰ 'ναι ὁ γεροντότερος ἀπ' ὅλους καὶ μιλάει μὲ δυνατὴ καὶ τρεμάμενη φωνὴ)
Ο ΓΕΡΟΝΤΑΣ
Νὰ 'ν' ἡ εὐλογία τοῦ Ἰσσοὴλ Δαισάν, μαζί σου...
Μᾶς ξαναφέρνεις τὴ μεγάλη ἐπαγγελία...
Ἡ γῆ τ' Ἀβραὰμ καὶ τοῦ Ἰακὼβ φραγμοὺς δὲν εἶχε...
Στῶν Χαναναίων τὴ γῆ γυρίζαν τὰ κοπάδια
λεύτερα πάντα γιὰ νὰ βόσκουν, καὶ δὲν εἶπε
κανείς, ποτέ, δικά του πῶς θὲ νὰ τὰ κάμει...
Τῶν χωραφιῶν παντοῦ οἱ γωνιὲς ἤταν ταμένες
γιὰ τοὺς φτωχούς. Κι' ὅποιος ἐπείνασε, μὲς σὲ κῆπον,
ἀγρό, ἀμπελώνα, ἤταν ἐλεύτερος νὰ φάει...
Καὶ σὰ μεράστη στὶς φυλὲς ἡ Παλαιστίνη
κι' ὅλα τὰ σπίτια τοῦ Ἰσραὴλ — καλὰ οἱ κριτές μας
τό' χαν προβλέψει — σὰν πενήντα πέρναναν χρόνια,
ἀπὸ μονάχες τους ἐπέφταν οἱ ὑποθῆκες,
κ' ἡ φτώχια ἀκέριαι προλαβαίνονταν, κι' ὁ λαός μας
δοῦλος στοὺς πλούσιους δὲν ἐγίνηκε ποτέ του...
Νὰ 'ν' ἡ εὐλογία τοῦ Ἰσραὴλ, Δαισάν, μαζί σου...
Μᾶς φέρνεις πίσω τὴ μεγάλη ἐπαγγελία...
Ο ΜΑΝΑΗΝ (στὸν Πρόχορο)
Κρίμα ποὺ βιάστη, ὅταν ἀρχίζει νὰ χαράζει...
Ο ΠΡΟΧΟΡΟΣ
Εἶπες... χαράζει;
Ο ΜΑΝΑΗΝ
Ναί... Γιὰ κοίτα ἐκεῖ κάτου!...
Δὲ βλέπεις φῶς;
Ο ΠΡΟΧΟΡΟΣ
Ναί, βλέπω φῶς... Γιατί; Μουχρώνει
κι' ἀνάβουν δάδες μὲς τὸν Τσίρκο...
Ο ΜΑΝΑΗΝ
Καὶ πιὸ κάτου;
Ο ΠΡΟΧΟΡΟΣ
Κ' ἐκεῖ...
Ο ΜΑΝΑΗΝ
Καὶ πάρα πέρα;
Ο ΠΡΟΧΟΡΟΣ
Κι' ἄλλες δάδες...
Ο ΜΑΝΑΗΝ
Μὰ τί εἶναι τάχα;
Ο ΠΡΟΧΟΡΟΣ
Σάμπως ξέρω;...
Ο ΜΑΝΑΗΝ
Θὰ τὸ μάθεις...
("Ολο τὸ πλῆθος ποὺ 'χει μείνει στὴ σκηνή, κ'οἱ Μύστες, κ' οἱ Χοροὶ κι' ὁ λαός, στριμώχνουνται μαζὶ καὶ βλέπουνε πρὸς τὴ μεριὰ ἀπ' ὁπου ἀρχινᾶν νὰ ὑψώνουνται στὴ Ρώμη ἀνταύγειες, στὴν ἀρχή, μιᾶς μακρινῆς καὶ σὰν ἀδύνατης φωτιᾶς)
ΜΙΑ ΦΩΝΗ ΑΠ' ΤΟ ΠΛΗΘΟΣ
Τί νά ν'; Γιορτάζει ὁ αὐτοκράτορας ἀπόψε;
ΜΙΑ ΑΛΛΗ ΦΩΝΗ
Τί θὲς νὰ μάθουμε ἐδῶ πού 'μαστε; Μὰ ἀλήθεια
φωτοχυσιὰ μοιάζει πολὺ στὴ Ρώμη νὰ 'ναι...
ΜΙΑ ΑΛΛΗ ΦΩΝΗ
Κατὰ τὸν Τσίρκο...
ΑΛΛΗ ΦΩΝΗ
Καὶ πιὸ πέρα...
ΑΛΛΗ ΦΩΝΗ
Καὶ πιὸ πέρα...
ΜΙΑ ΑΛΛΗ ΦΩΝΗ (πιὸ ξαφνιασμένη)
Μά... ἰδὲς καὶ κεῖθε... Τί 'ναι τοῦτο;
ΑΛΛΕΣ ΦΩΝΕΣ
Ἀλήθεια! Τί εἶναι;
ΑΛΛΗ ΦΩΝΗ
Κάποιος τρικλίζοντας στὸν κάμπον ὁποὺ τρέχει
τὰ στάχυα σκίζοντα.. καὶ, πάλι, αἰφνίδια στέκει,
σὰ νὰ καρφώθηκε στὴ γῆ...
ΑΛΛΗ ΦΩΝΗ
Σαλεύει πάλι
καὶ προχωρεῖ, κι' ὡς νὰ μᾶς εἶδε ὅλο ζυγώνει...
ΑΛΛΗ ΦΩΝΗ
Ζυγώνει, ναί...
Η ΦΩΝΗ ΕΝΟΣ ΑΠΟ ΤΟΥΣ ΜΥΣΤΕΣ
Κοίτα καλά !...
ΑΛΛΗ ΦΩΝΗ ΕΝΟΣ ΜΥΣΤΗ
Ναί, ναί...
ΑΛΛΗ ΦΩΝΗ
Ποιὸς νά 'ναι;
Η ΦΩΝΗ ΤΟΥ ΑΡΙΣΤΑΡΧΟΥ
Δὲν ἐστραβώθηκα; Δὲς, Πρόχορε...
Ο ΠΡΟΧΟΡΟΣ (μὲ μιὰ ἄξαφνη τρανὴ φωνὴ)
Εἶν' ὁ Πέτρος !...
ΜΙΑ ΦΩΝΗ
Τί εἶπες; ὁ Πέτρος;... Τρελλαθήκατε; Τὸν Πέτρο
δὲν τὸν ἐξεβγάλαμεν ἐχτὲς ἀπὸ τὴ Ρώμη ;...
Η ΦΩΝΗ ΤΟΥ ΑΡΙΣΤΑΡΧΟΥ
Δὲ μὲ γελᾶνε πιὰ τὰ μάτια μου... Εἶν' ὁ Πέτρος...
Δές τον πῶς φτάνει!
ΜΙΑ ΦΩΝΗ ΑΠ' ΤΟ ΠΛΗΘΟΣ
Πῶς; Γιατί; Τὸν κυνηγᾶνε;
ΑΛΛΗ ΦΩΝΗ
Ὄχι, εἶναι μόνος...
ΦΩΝΕΣ
Πέτρε!.. Πέτρε!.. Πέτρε... Ἐσύ 'σαι;

ΤΟ ΕΘΝΙΚΟ ΘΕΑΤΡΟ

Τοῦ Σωκρ. ΚΑΡΑΝΤΙΝΟΥ

Ὕστερα ἀπὸ τόσα χρόνια σκλαβιᾶς ποὺ τόσο καταπίεσαν τὸν πνευματικό μας κόσμο, ἂν καὶ δὲν τὸν ὑποδούλωσαν παρά σ' ἐντελῶς μονωμένες περιπτώσεις, ἔπρεπε ὅπως ὅλα ν' ἀνασυγκροτηθεῖ καὶ τὸ Ἐθνικὸ Θέατρο καὶ νὰ χαράξει τὴν πορεία του γιὰ μιὰ νέα περίοδο δράσης ποὺ ἀρχίζε ἀπ' τὴν ἀπελευθέρωση. Μεγάλοι ἀγῶνες ἐχρειάστηκαν γιὰ νὰ βρεθεῖ τὸ ἀνώτατο αὐτὸ πνευματικό μας ἵδρυμα μὲ ἀνοιχτὲς τὶς πόρτες του τὴ μέρα τῆς λευτεριᾶς μας. Γιατί θὰ ἦταν πολὺ μεγάλη ἡ ἥττα ἂν δὲν ἐπιζοῦσε ἔστω καὶ σὰν σκιά. Κι' ὅμως δὲν ἔζησε μόνο σὰ σκιά. Κάτου ἀπὸ συνθῆκες ἀφάνταστες, κυριολεκτικὰ ἀφάνταστες, μὲ πείνα καὶ ταλαιπωρίες, μὲ κίνδυνους καὶ περιορισμούς, κρατήθηκε ἀναμφισβήτητα μέσα σὲ πλαίσια εὐπρέπειας καὶ συχνὰ μ' ἐπίδοση ποὺ κρίθηκε σὰν ἀπὸ τὶς ἐξέχουσες μέσα στὴν ἱστορία του, ὡς καὶ ἀπὸ τοὺς «ἐκ προθέσεως» ἐπικριτές του. Αὐτὸ πρέπει κάποτε νὰ εἰπωθεῖ, ἔτσι ἁπλά, πρὸς τιμὴν ὅλων ἐκείνων ποὺ ἀπὸ τὸ πεζοδρόμιο ἔσαμε τὸ παρασκήνιο καὶ τὴν αὐλαία, ἀγωνίστηκαν γιὰ τὴν ἰδέα αὐτή.

Καὶ ἦρθε ἡ μέρα τῆς ἀνασυγκρότησης. Ἔπρεπε ὁ ἀποκαμωμένος καὶ ἐξουθενωμένος ἀπὸ τὴν ὑπέρτατη προσπάθεια ὀργανισμὸς νὰ ἀναλάβει. Καὶ ἔπρεπε μὲ κόρος πνευματικὸ καὶ μὲ αἰσθαντικὸ παλμὸ νὰ τείνει πρὸς τὴν ἔκφραση μιᾶς ἐποχῆς ποὺ τὸ συθέμελο ἀνατάραγμά της δὲν ἦταν δυνατὸ νὰ ταυτιστεῖ πιά, οὔτε μ' ἐντυπωσιακὲς ἐπιδόσεις ἐπιβαλλόμενες «κατ' ἐπιταγὴν ἐκ τῶν ἔξω», οὔτε μὲ ξένα ξεσηκώματα, παρὰ μὲ ἀληθινό, ἐθνικό, ἑλληνικό, βαθύτερο παλμό. Καὶ εἶναι παρήγορο ποὺ τὸ αἴτημα αὐτὸ ἔχει γίνει πιὰ συνειδηση στοὺς ζωντανότερους καὶ τοὺς πιὸ προοδευτικοὺς ἀπὸ τοὺς τεχνίτες μας. Τόσο ποὺ ν' ἀπαιτοῦν ὡς κσι γραφτά, τὴν ἀληθιή, τὴ διψὴ μας αἴσθηση στὴν καλλιτεχνικὴ πραγματοποίηση, ποὺ τόσο ἔχει κακοπαθεῖ καὶ τόσο ἔχει κάνει νὰ κακοστρατίσει τὸ αἰσθητικό μας κριτήριο. Κανεὶς δὲν μπορεῖ νὰ φανταστεῖ πόσο μεγάλο εἶναι τὸ κακὸ ποὺ μᾶς γίνεται ἀπὸ τὰ ξενόμορφα καμώματα—τονισμούς, ὄψη, χρώματα, κινήσεις, φόρμες—ποὺ μας προσφέρονται σὰν ἑλληνικὴ τέχνη κι' ἐπηρεάζουν τὴ ζωή μας καὶ δὲν εἶναι στενὴ σωβινιστικὴ διάθεση ποὺ μὲ κάνει νὰ μιλῶ ἔτσι. Πιστεύω στέρεα πὼς τέχνη μπορεῖ νὰ εἶναι μόνο ἡ ἀληθινὴ αἴσθηση, κι' αὐτὴ πάλι εἶναι ἀδύνατο νὰ μὴν ἐπηρεάζεται ἀπὸ τὶς εἰδικὲς ἐθνικὲς προϋποθέσεις, τὶς λαολογικές, κλιματολογικές, γεωλογικές, ἱστορικές... Τότε μόνο μπορεῖ, χάρη στὴν ὁλοδύναμη ἀλήθεια της, νὰ πάρει τὴν ποθούμενη ἐκείνη καθολικότητα ποὺ βγάζει τὴν τέχνη ἔξω ἀπὸ τὰ σύνορα τοῦ τόπου της καὶ ἔξω ἀπὸ τὰ ὅρια τῆς ἐποχῆς της. Ἀπὸ τὴ στιγμὴ ποὺ οἱ καλλιτέχνες μας ἀρχίζουν νὰ τὸ συνειδητοποιοῦν αὐτό, μπορεῖ κανεὶς νὰ πεῖ πὼς κάτι οὐσιαστικὸ ἔχει κερδηθεῖ. Θὰ ἀποτινάξουν πιὰ ἀπὸ πάνω τους τὸ ξενοφερμένο καλούπι ποὺ τοὺς φορτώσανε συχνὰ μὲ τὴ βία κάποιοι ξενόπληχτοι, καὶ θ' ἀφίσουν νὰ κινηθεῖ μ' ὁλοζώντανο παλμὸ ἡ ψυχή τους. Προσωπικὰ —γιατὶ νὰ τὸ κρύψω;—αἰσθάνομαι μεγάλη χαρὰ ποὺ μὲ τὴν ἐξέλιξη αὐτὴ δικαιώνεται ἕνας τραχὺς ἀγώνας ποὺ κι' ἐγὼ, σὰ δάσκαλος, σὰν καλλιτέχνης, σὰν κριτικός, ἀπὸ τὴν πρώτη μέρα ποὺ μὲ τὶς ἐλάχιστες δυνάμεις μου ἐμφανίστηκα στὴν πνευματικὴ μας ζωή, τὸν ὑπηρέτησα μὲ πίστη.

Ἀπὸ τὴ μιὰ μεριὰ λοιπὸν κερδίζουμε τὴν ἀλήθεια μὲ τὴ ζωντανὴ, ἑλληνικὴ ἐθνικὴ αἴσθησή μας καὶ μὲ τὰ στοιχεῖα τὰ ζωντανὰ ποὺ αὐτὴ θέτει στὴ διάθεσή μας γιὰ τὴν καλλιτεχνική μας ἔκφραση. Ἀπὸ τὴν ἄλλη μεριά, τὸ πνευματικότερο καὶ τὸ ψυχικότερο στοιχεῖο τῆς ἔκφρασης εἶναι ὁ λόγος. Ὤ, ἐδῶ μοῦ εἶναι ἀδύνατο νὰ μὴν ἀνοίξω μιὰ παρένθεση. Πόσο δὲν κακοπαθαίνει ὁ φτωχὸς ὁ λόγος ὅταν θέλουνε νὰ μᾶς τὸν διαφημίσουνε δημοκοπικὰ ἄνθρωποι ποὺ γράφοντας μόνο φράσεις ξέρουν νὰ γράφουν κ' ἔχουν τὴν ἱκανότητα διαβάζοντάς τες, ὅταν δὲν ἀπατοῦν τοὺς ἄλλους συνειδητά, νὰ δημιουργοῦν στὸν ἑαυτό τους τὴν παραίσθηση ὅτι κάτι λένε! Καὶ πόσο δὲν ἔχει κακοπάθει ὁ λόγος ἀπὸ τοὺς ἑρμηνευτὲς ἐκείνους ποὺ, παρερμηνεύοντας τὸ ρόλο τῆς τεχνικῆς, ἀγωνίζονται ἀγῶνα ἀκροβατικῆς ταχολογίας ποὺ ἰσοπεδώνει τὰ πάντα καὶ ἀφανίζει κάθε μελωδικὴ ἀπόδοση τῆς συναισθηματικῆς λεπτομέρειας. Πόσο δὲν ἔχει κακοπάθει ἀπὸ κείνους ποὺ γιὰ τοὺς τονισμοὺς καὶ τὰ χρώματα τῆς λαλιᾶς μας, μᾶς κουβαλήσανε ξένα πρότυπα ἢ μᾶς κατασκευάσανε δικά τους, περιφρονώντας τὴν ἀληθινὴ πηγὴ γιὰ κάθε τι γύρω μας, τὴ Ζωή, τὴ Φύση. Ἀλλὰ ἂς γυρίσουμε ξανὰ στὴν κύρια γραμμὴ τῆς σημερινῆς μας πρόθεσης. Ὁ λόγος εἶναι τὸ σημαντικώτερο στοιχεῖο τῆς ἔκφρασης τοῦ ἀνθρώπου. Μὰ ὁ λόγος ποὺ πάλλεται μέσ' στὸν ἄνθρωπο καὶ τὸν δονεῖ βαθύτατα ἐσωτερικά. Καὶ τοῦτος πρῶτα καὶ κύρια εἶναι ὁ λόγος ὁ δικός του. Ὅταν αὐτὸς δονηθεῖ μέσα μας, τότε μποροῦμε νὰ περιμένουμε νὰ δονηθεῖ καὶ ὁ ξένος λόγος. Ἐδῶ κ' ἐννιὰ χρόνια, στὸ Α' Πανθεατρικὸ Συνέδριο, μοῦ εἶχε δοθεῖ ἡ εὐκαιρία νὰ πῶ τ' ἀκόλουθα: «—Ἡ τέχνη εἶναι Φύση καὶ Ζωή. Καὶ γιὰ ν' ἁπλωθοῦμε σὲ ζωὴ καὶ φύση γύρω κ' ἔξω ἀπὸ μᾶς (ἐννοοῦσα τὰ ξένα ἔργα) πρέπει νὰ νοιώσουμε πρῶτα τὰ δικά μας. Ἀλλοιῶς καὶ τὰ ξένα ἄσκημα τὰ νοιώθουμε. Ὡς ἔκφραση εἶναι πιὸ ὀργανωμένα καὶ μᾶς ξεγελᾶνε. Ἂς ὀργανώσουμε κ' ἐμεῖς τὴ ζωή μας καὶ τὴν ἔκφρασή της. Εἶναι τὸ ὄυσκολώτερο, μὰ εἶναι ἀπαραίτητο. Ὁ πολιτισμὸς προχωρεῖ ὅλος μαζύ. Δὲν θὰ τὸ κάνουμε λοιπὸν χάρη στοὺς θεατρικοὺς μας συγγραφεῖς, παρὰ γιὰ μᾶς τοὺς ἴδιους, τοὺς ἠθοποιούς, τοὺς σκηνοθέτες, τὴν τέχνη μας, τὴ ζωή μας, τὸν πολιτισμό μας. Πρέπει νὰ καλλιεργηθεῖ ἡ ἑλληνικὴ θεατρικὴ παραγωγή...» Καὶ μιὰ καὶ θυμηθήκαμε τὸ Πανθεατρικὸ Συνέδριο, ἂς δώσω ἀκόμα ἕνα μικρὸ ἀπόσπασμα ποὺ θὰ μοῦ χρειαστεῖ πιὸ κάτω «...ἀναγκάζομαι πάλι νὰ δανειστῶ παράδειγμα ἀπὸ ξένη χώρα — ὅπως τὸ Burgtheater τῆς Βιέννης διατηρεῖ μιὰ μικρότερη σκηνὴ μὲ τὴν ὁποία μοιράζεται τοὺς ἠθοποιούς της, ποὺ πάνω σ' ἕνα κρατικὸ θέατρο εἶναι περισσότεροι ἀπ' ὅσοι ταχτικὰ χρειάζονται, καὶ τὰ δυὸ θέατρα μαζὺ — Burg καὶ Akademietheater — ἔχουν καὶ τὸ Studio τους, ποὺ πάντα παίζει στὸ δεύτερο ἀπ' αὐτὰ γιὰ πειραματισμὸ (ἐκεῖ φυσικὰ δὲν ὑπάρχει τὸ δεύτερο θέατρο ἢ ἡ μικρότερη ὀργανωση γιὰ νὰ καλλιεργήσει τὴν ντόπια παραγωγή, ἐπειδὴ μόνο σ' ἐμᾶς δὲν τῆς δίνεται ἡ πρώτη θέση), γιατὶ δὲ θὰ μποροῦσε καὶ τὸ ἰκρατικὸ μας θέατρο ν' ἀπασχολεῖ τοὺς ἠθοποιοὺς ποὺ σ' ἕνα ἔρνο δὲν παίζουν, ἔστω κ' ἐνισχυμένους μὲ ἔκτακτους, γιὰ τὴν ἐμφάνιση σὲ μιὰ σειρὰ ἀπογευματινῶν παραστάσεων, τῶν νέων συγγραφέων, ποὺ ἢ ἴδια δὲν τολμάει, κι' ἀκόμα περισσότερο οἱ ἐπιχειρήσεις, νὰ ἐμφανίσουν; Πόσοι νέοι δὲ θὰ τῆς τὸ χρωστοῦσαν χάρη καὶ δὲ θὰ μποροῦσαν νὰ διακριθοῦν ἐκεῖ;» (*)

Τὴν ἐπιταχτικὴν ἀνάγκη νὰ προωθηθεῖ ἡ ἑλληνικὴ παραγωγὴ καὶ νὰ πάρει τὴ θέση της στὸ δραματολόγιο τοῦ θεάτρου μας, τὴν ἔκανε συνείδησή του σήμερα τὸ Ἐθνικὸ μας Θέατρο. Κι' αὐτὸ δὲ μπορεῖ παρὰ νὰ μᾶς χαροποιεῖ ὅλους. Πέντε μαζὺ μὲ τὴ Σιβυλλα ποὺ θὰ κλείσει τὴ χρονιὰ ἔργα ἑλληνικὰ σὲ μιὰ περίοδο.

Ἀλλὰ μέσα στὴν ἀναμφισβήτητα διαπαιδαγωγική του ἀποστολή, ἐγκαινιάζοντας καὶ τὴ μικρότερη σκηνή του, τὴν «Πρωτοπορειακὴ» καθὼς τὴν ὀνόμασε, ἄνοιξε τὸ δρόμο γιὰ τὴν ἐμφάνιση τῶν νέων καὶ γιὰ τὴν προαγωγὴ τοῦ ταλέντου τους δίπλα στοὺς παλιούς. Καὶ ἦταν ἀληθινὰ χαρὰ Θεοῦ ἡ συνύπαρξη ἐφέτος ἀπάνω στὴ σκηνὴ τοῦ πατριάρχη τῶν Ἑλλήνων ἠθοποιῶν, τοῦ Νίκου τοῦ Ροζὰν καὶ τῆς Ἑλένης Νενεδάκη, ποὺ εἶναι τὸ νεώτατο βλαστάρι τῆς ἑλληνικῆς σκηνῆς. Κοντὰ σ' αὐτὰ ἡ καθιέρωση τοῦ θεσμοῦ τῶν λογοτεχνικῶν ἀπογευματινῶν εἶναι ἕνα γεγονός, ποὺ ἀκριβῶς γιατὶ ἡ ὥρα του εἶχε φτάσει, τὸ κοινό, οἱ πνευματικοί μας ἄνθρωποι, ὁ τόπος, ἔνοιωσαν ὅλοι τὴ σημασία του. Μιὰ ἐξαιρετικὴ πνευματικὴ προέκταση. Οἱ ἑλληνικοὶ ρυθμοὶ κερδίζουν μιὰν ἀκόμα ζωὴ ἑρμηνευόμενοι μὲ κατανόηση. Καὶ ἐμφανιζόμενοι μὲ σύστημα, γίνονται εὐκολώτερα χτῆμα τοῦ λαοῦ, πρὸς ὄφελος τῆς καλλιέργειάς του καὶ τοῦ πολιτισμοῦ του.

Μέσα σ' αὐτὸ τὸ κλίμα δὲν εἶναι δύσκολο νὰ αἰσθανθεῖ κανεὶς πόσο, ἀφ' ἑαυτοῦ του, καταπολεμήθηκε τὸ πνεῦμα τῆς βιομηχανικῆς ἔκφρασης ποὺ ἐσωτερικὰ καὶ ἐξωτερικὰ ἰσοπέδωνε ἐξομοιώνοντας — κάτου ἀπὸ τὴν καταθλιπτικὴ πίεση τοῦ μηχανικοῦ ὄγκου του — τὰ πάντα, κ' ἐμφανίζοντάς τα πιὸ ἀνόμοια (ἕνα Μολιέρο λ.χ. καὶ ἕναν Ἶψεν), τὴν οὐσία ὅμοια καὶ ἀδιάφορα. Πνεῦμα ποὺ ἐκιντύνεψε νὰ πάρει τὸ χαραχτῆρα τῆς... παράδοσης καὶ νὰ μᾶς γυρίσει πολλὰ-πολλὰ χρόνια πίσω. Σ' αὐτὸ ἡ εὔρυνση τοῦ κύκλου τῶν συνεργατῶν, σκηνογράφων — ἐνδυματολόγων, βοήθησε σημαντικά. Καθὼς μάλιστα ἦταν τεχνίτες μὲ σοβαρὴ αἰσθητική προπαίδεια καὶ μ' ἐντελῶς ξεχωριστὸ ταλέντο, προσαρμόστηκαν κατὰ τὸ δυνατό, στὶς ἀπαιτήσεις τοῦ ἐφήμερου τῆς σκηνικῆς λειτουργίας κ' ἔτσι διευκόλυναν στὸ νὰ πρωτοτεθεῖ ἡ βάση γιὰ τὴ δημιουργία τοῦ ἐναλλασσόμενου δραματολογίου. Ὑπῆρξε κι' αὐτὸ μέσα στὰ πλαίσια τῶν κατευθύνσεων τοῦ σημερινοῦ Ἐθν. Θεάτρου, κάτι ὄχι εὐκαταφρόνητο. Χρειάζεται τάχα νὰ ἐξαρθεῖ ἐδῶ ἡ σημασία του; Τὸ βιομηχανικὸ βουλεβάρτο μᾶς φόρτωσε παραστάσεις στὴ σειρὰ τῆς ἄβαθης προσφορᾶς του. Καὶ ἡ ἐπιρροή του ἀπλώθηκε ὡς καὶ στὴν τραγωδία ποὺ φτάσαμε νὰ τὴν ἐμφανίζουμε σὲ τριάντα, καὶ ἐξῆντα καὶ ἐνενῆντα παραστάσεις στὴ σειρά! Μιὰ ἀνάγκη ποὺ ἐπιβάλονταν βέβαια κι' ἀπὸ τὴ νεοπλουτικὴ πολυτέλεια τῆς ἐμφάνισης καὶ τὴ χτιστὴ ψευτομεγαλοπρέπεια τοῦ «κολοσσάλ» — ἦταν ἡ ἐποχὴ τοῦ «κολοσσάλ» — σκηνικοῦ της. Τὸ βάρος βέβαια πέρτει σ' ἐκείνους ποὺ χαράζαν τὴν κατεύθυνση τοῦ θεάτρου. Γιὰ νὰ μὴν πάρω τὸ οὐσιαστικὸ πνευματικὸ μέρος τοῦ ζητήματος, ποὺ θὰ χρειαζότανε νὰ γράψω πολλὰ γιὰ νὰ τὸ ἐξετάσω ἀπ' ὅλες τὶς μεριές του, θὰ σταθῶ σὲ τοῦτο τὸ ἐξωτερικὸ μοναχά. Πόσοι ξένοι, ποὺ μένουν μῆνες καὶ πολλὲς φορὲς χρόνο στὸν τόπο μας, δὲ θὰ γυρίζουνε στὸν τόπο τὸ δικό τους, χωρὶς νὰ ἔχουν δεῖ στὴν πατρίδα τὼν τραγικῶν μιὰν ἀρχαία τραγωδία, Κι' ὅμως, τρεῖς ἡμέρες ἂν μείνεις στὸ Παρίσι καὶ θελήσεις, εἶναι ἀδύνατο νὰ μὴν προλάβεις νὰ δεῖς ἕνα Μολιέρο. Φυσικά, γιὰ ὅλα αὐτὰ δὲν ἔχουν παρὰ ἁπλῶς σχεδιαστεῖ οἱ βάσεις. Ἡ πραγματοποίησή τους καὶ ἡ ὁλοκλήρωση τοῦ προγράμματος χρειάζεται τὸν καιρό της.

Σ' ἕνα - δυὸ σημεῖα θὰ σταθῶ ἀκόμα ποὺ νομίζω ὅτι πρέπει νὰ τὰ προσέξουμε καὶ θὰ κλείσω τὸ σημείωμα αὐτὸ ποὺ ἂν, κατὰ ἕναν τρόπο, παίρνει τὸ χαραχτῆρα ἀπολογισμοῦ, ἡ πρόθεσή του ἦταν νὰ βγάλει κάποια διδάγματα γιὰ τὸ μέλλον καὶ νὰ συζητήσει καθολικώτερα τὰ ζητήματα τῆς ἀναπροσαρμογῆς τοῦ νεοελληνικοῦ θεάτρου στὶς ἀπαιτήσεις τοῦ καιροῦ μας.

Συχνὰ ὑποστηρίζεται μ' εὐκολία ἡ ἄποψη, ὅτι ἕνα Ἐθνικὸ Θέατρο πρέπει νὰ περιορίζεται στὴ σιγουριὰ τῶν κλασσικῶν καὶ νὰ μὴ διακινδυνεύει πραγματοποιήσεις μὲ ἔργα ποὺ δὲν ἔχουν κριθεῖ ἀπὸ τὸ χρόνο. Εἶναι μιὰ ἄποψη ποὺ φοβοῦμαι, τὴν ὑποστηρίζουν ἐκεῖνοι ποὺ τοὺς ἀρέσει νὰ ταμπουρώνονται πίσω ἀπὸ τὶς χτυπητὲς καὶ ἀναμφισβήτητες φίρμες ἑνὸς Εὐριπίδη, ἑνὸς Σαίξπηρ ἢ ἑνὸς Μολιέρου. Γιατὶ ἀληθινά, εἶναι πολὺ εὔκολο νὰ φορτώνεις τὰ βάρη τῆς ἐσωτερικῆς σου νωθρότητας ἀπάνου σὲ μεγάλα ὀνόματα καὶ νὰ ἡσυχάζεις. Θὰ κάνω κουραστικὴν ἐπανάληψη ἂν θελήσω πάλι ν' ἀναπτύξω κ' ἐδῶ πὼς γιὰ νὰ κάνουμε πετάματα πρὸς τὸ Σαίξπηρ καὶ τὸν Εὐριπίδη πρέπει νὰ πατοῦμε στέρεα στὰ πόδια μας τὰ τωρινά, ἀλλοιῶς θὰ εἶναι ψέμματα πὼς πᾶμε πρὸς αὐτοὺς γιατὶ τοὺς νοιώθουμε. Ὕστερ' ἀπὸ τὸν τόπο μας καὶ τὸ δικό μας, ἔρχεται ἡ ἐποχή μας, τὸ σύγχρονο τὸ ξένο. Εἶναι λοιπὸν ἀπαράδεκτο νὰ στενεύουν οἱ ὁρίζοντες ἑνὸς ἐπίσημου μάλιστα καὶ ὑπεύθυνου ὀργανισμοῦ καὶ ν' ἀποκλείεται ἀπὸ τὸν κύκλο τῆς δράσης του ἡ σύγχρονη πραγματικότητα. Ἂν δὲν ἐπιδιώκεται γιὰ μιὰ μουσειακὴ ἐκδήλωση, παρὰ γιὰ ζωντανὴ τέχνη παλλόμενη μὲ τὸν παλμὸ τῆς ἐποχῆς της (μόνο ἔτσι μπορεῖ νὰ ὑπάρξει ἕνα θέατρο, εἴτε ἐθνικὸ εἶναι, εἴτε ἄλλος σοβαρὸς ὀργανισμὸς), ἀκριβῶς ὅπως παρακολουθεῖ καὶ συγχρονίζει τὰ μέσα τῆς ἔκφρασής του, δὲν μπορεῖ νὰ μένει ἀδιάφορο πρὸς τὴν παράλληλη δραματικὴ προσφορά. Δίπλα στὴν κύρια θέση ποὺ πρέπει νὰ κρατοῦν οἱ κλασσικοὶ στὸ δραματολόγιο ἑνὸς σοβαροῦ θεάτρου, ἡ θέση τῆς σοβαρῆς σύγχρονης ξένης παραγωγῆς, ἀκριβῶς ὅπως καὶ τῆς σύγχρονης ἐγχώριας, εἶναι ἀδιαμφισβήτητη. Γιατὶ εἶναι πιὰ αἴτημα τοῦ καιροῦ. Τὸ ἔδειξε παρακολουθώντας μὲ κατανόηση κ' ἐπιδοκιμασία ὡς καὶ τολμηρὰ δοσίματα τῆς σύγχρονης ξένης ἔμπνευσης.

Ἡ ἐπιδοκιμασία τοῦ κοινοῦ, ποὺ ἔκανε νὰ μὴ γνωρίσει κατὰ τὴ χρονιὰ ποὺ πέρασε — μιὰ τόσο δύσκολη γιὰ ὅλο τὸ θέατρο χρονιὰ — κρίση τὸ Ἐθνικό, οἱ σχετικὰ γεμάτες σάλλες του, εἶναι δεῖγμα ὅτι δὲν ἔλλειψε ἡ κατανόηση τῆς πνευματικῆς κι' αἰσθητικῆς γραμμῆς του. Κι' ἀξίζει νὰ σημειωθεῖ πὼς τὸ Ἐθνικὸ χωρὶς τὸν πλουσιώτερο ἀπὸ τοὺς πόρους του, τὶς ἱπποδρομίες, μὲ ἔργα στὴ σκηνή, τὰ περισσότερα μεγάλα, πολυπρόσωπα καὶ πολυδάπανα (μουσική, ἔκτακτοι ἠθοποιοί, χοροὶ κλπ.) μὲ περισσὸ πλοῦτο στὴν ἐμφάνιση, καὶ μὲ ἀριθμὸ παραστάσεων σχεδὸν κατὰ 50 % μεγαλύτερο ἀπὸ τὶς παραστάσεις καὶ τῶν σπουδαιότερων καὶ τῶν πιὸ ἄνετων ἀπὸ τὶς παλιὲς περιόδους τοῦ ἴδιου τοῦ ἱδρύματος, μὲ θεσμοὺς πρωτοφανέρωτους ποὺ τόσο δύσκολα τοὺς συνηθίζει τὸ κοινὸ (ἐναλλασσόμενο δραματολόγιο, Πρωτοπορειακὴ Σκηνή, Λογοτεχνικὰ ἀπογεύματα) θὰ κλείσει τὴ χρονιὰ του καὶ δὲ θὰ χρωστάει στὸ Δημόσιο ἢ σὲ ἄλλον κανένα, οὔτε μιὰ πενταρα. Ἂν γιὰ μένα ἡ οἰκονομία μπορεῖ νὰ ἔχει σχέση μὲ τὴν οὐσία τῆς τέχνης, γιατὶ πιστεύω—καθὼς ἔγραψα καὶ ἄλλοτε — στὴν ὑπέρτατη αἰσθητικὴ ἀξία τοῦ «φιλοκαλεῖν μετ' εὐτελείας», τὸ πρᾶγμα γίνεται πολὺ πιὸ ἀξιοπρόσεχτο σήμερα ποὺ οἱ ἄσκοπες ἀπλοχερίες καὶ οἱ ἐπιβαρυντικὲς πολυτέλειες δὲ χωροῦν στὰ περιθώρια τῆς ἀγωνίας τῶν λαῶν γιὰ τὴν αὐτοσυντήρησή τους.

Ἀπὸ τὶς παραστάσεις τοῦ Ἐθνικοῦ ΜΑΞΟΥΕΛ ΑΝΤΕΡΣΟΝ: «Στὸ γέρμα τοῦ χειμῶνα».

(*) ΒΛ. «Νεοελληνικὰ Γράμματα» ἀρ. 26, 29-5-37.

ΣΥΓΓΡΑΦΕΙΣ - ΒΟΥΛΕΥΤΕΣ ΣΤΑ ΣΟΒΙΕΤ

Τί εἶναι κατὰ βάθος τὸ Ἀνώτατο Σοβιὲτ τῆς Ε.Σ.Σ.Δ.; Εἶναι μιὰ «ἀριστοκρατικὴ» βουλή. Αὐτὸς ὁ ὁρισμὸς δὲν εἶναι καθόλου παράδοξος. Ὁ ἴδιος ὁ τύπος τῆς Μόσχας ἐξακριβώσει πὼς αὐτὸ τὸ μεγάλο νομοθετικὸ σῶμα, ποὺ ἀποτελεῖται ἀπὸ 1339 μέλη, συγκεντρώνει μέσ' στοὺς κόλπους του στὰ καλλίτερα παιδιὰ τοῦ σοβιετικοῦ λαοῦ». Τοὺς καλλίτερους, τοὺς ἄριστους, μέσα σ' ὅλους τοὺς κλάδους τῆς ἐθνικῆς δραστηριότητας. Κι' ἔτσι θὰ παρακαθήσουν στὸ Κρεμλῖνο, ἡ καλλίτερη ἀγεθαδοτρόφος παράπλευρα στὸν καλλίτερο στρατάρχη τοῦ κόκκινου στρατοῦ, ὁ καλλίτερος ρόδρος κολχὸζ δίπλα στὸν καλλίτερο διευθυντὴ ἐργοστασίου, ὁ καλλίτερος ὁδηγὸς τρακτὲρ δίπλα στὸν καλλίτερο γεωλόγον ὁ καλλίτερος σταχανοφιστὴς ἐργάτης τοῦ Ντόνετς δίπλα στὸν καλλίτερο μυθιστοριογράφο τῆς Ε.Σ.Σ.Δ. ἢ τὸν πατριάρχη πασῶν τῶν Ρωσσιῶν.

Ἀνάμεσα στοὺς σοβιετικοὺς βουλευτὲς ὅλων τῶν ἐθνοτήτων ποὺ πρὶν ἀπὸ λίγον καιρὸ ἐκλέχτηκαν γιὰ τὸ Ἀνώτατο Σοβιὲτ φιγουράρουν στὴν καλλίτερη θέση καὶ γνωστοὶ συγγραφεῖς καὶ καλλιτέχνες. Ἀναφέροιμε πρῶτα-πρῶτα τὸν Νικόλαο Τίχονοφ, τὸν Πρόεδρο τῆς Ἕνωσης τῶν Συγγραφέων. Θὰ ἀντιπροσωπεύσει στὸ Ἀνώτατο Σοβιὲτ μιὰ περιφέρεια τοῦ Λένινγκραντ, τῆς πολυαγαπημένης του πόλης ποὺ ἐξίμισι χρόνια, σὲ στίχο καὶ σὲ πεζό, τὸν ἀδάμαστο ἡρωϊσμό της κι' ὅπου ζεῖ μόνιμα ἐδῶ κ' εἰκοσιπέντε χρόνια. Ὁ Τίχονοφ, ἄλλωστε, εἶναι ἕνας στρατιώτης-συγγραφέας, ποὺ πολέμησε τὸ 1919 ἐνάντια στὰ στρατεύματα τοῦ λευκοῦ στρατηγοῦ Γιούντενιτς καὶ ποὺ πῆρε μέρος στὸν πόλεμο ἐνάντια στοὺς Φιν-λανδοὺς τὸ 1939. Ἀπὸ τὶς πρῶτες μέρες τοῦ καινούργιου «πατριωτικοῦ πολέμου» ξαναφόρεσε γι' ἄλλη μιὰ φορὰ τὴ στολὴ τοῦ ἀξιωματικοῦ τοῦ στρατοῦ. Τὸ ἔργο του «Διηγήματα τοῦ Λένινγκραντ», ὅπου ἀφηγεῖται τὴ γενναιότητα τῶν κατοίκων τῆς πολιορκημένης πόλης, γνώρισε μιὰ τεράστια ἐπιτυχία καὶ τιμήθηκε μὲ τὸ «βραβεῖο Στάλιν» τοῦ 1942.

Ἕνας ἄλλος τιμημένος μὲ τὸ βραβεῖο Στάλιν συγγραφέας, ὁ Μιχαὴλ Σολοχόφ, στάλθηκε στὸ Ἀνώτατο Σοβιὲτ ἀπ' τοὺς κοζάκους τῆς Βεσένσκαγια, τὸ γεννιέθλιο χωριὸ του ποὺ βρίσκεται στὰ περίχωρα τοῦ Ροστόφ. Ὁ παλιὸς κολχόζνικος χωριὸς στὸν προεκλογικὸ λόγο ποὺ βγάλε στοὺς ἐκλογεῖς του ὑπενθύμιζε ὅτι τὰ μυθιστορήματά του «ὁ Ἥσυχος Ντὸν» καὶ «τὰ ξεχερσωμένα χωράφια», ἦτανε πασίγνωστα σ' ὅλη τὴν Ε.Σ.Σ.Δ. κι' εἶχανε μεταφραστεῖ σὲ πολυάριθμες ξένες γλῶσσες καὶ στὸ τέλος πρόσθεσε περήφανα:

«Ἐμεῖς- οἱ ἄλλοι, οἱ κάποιοι τῆς Βεσένσκαγια, ξαίρουμε τὸν Σολοχόφ, ὄχι μονάχα σὰν συγγραφέα, ἀλλὰ καὶ σὰν ὀργανωτὴ τῶν κολχόζ, σὰν φίλο καὶ σύμβουλο τῶν κολχόζνικων».

Οἱ Γερμανοὶ ἔφθασαν ὡς τὰ πρόθυρα τῆς Βεσένσκαγια τὸ 1942, ἀλλὰ δὲν μπόρεσαν νὰ τὴν καταλάβουν, γιατὶ βρισκώτανε στὴν ἀριστερὴ ὄχθη τοῦ Ντόν. Ἐκδικήθηκαν ὅμως τὴν ἀποτυχία τους καταστρέφοντας μὲ μιὰ κανονιὰ τὸ σπίτι τοῦ Σολοχόφ. "Ὅπως κι' ὁ Τίχονοφ ἔτσι κι' ὁ κοζάκος συγγραφέας πολέμησε στὸ μέτωπο καὶ σύνθεσε ἀπὸ τὶς καμπάνιες του ἕνα καινούργιο μυθιστόρημα, «Πολέμησαν γιὰ τὴν Πατρίδα», στὸ ὁποῖο ἐξυμνεῖ τὸ θάρρος τῶν ἁπλῶν στρατιωτῶν τοῦ κόκκινου στρατοῦ.

Ἕνας ἄλλος μυθιστοριογράφος ποὺ τ' ὄνομά του ἔχει ξεπεράσει τὰ σύνορα τῆς Ε.Σ.Σ.Δ. ὁ Λεωνίδας Λεόνωφ, ἐκλέχτηκε βουλευτὴς τοῦ Ζαγκόρσκ, μιᾶς πόλης ποὺ βρίσκεται στὰ περίχωρα τῆς Μόσχας. Δραματουργὸς καὶ μυθιστοριογράφος, συγγραφέας τῶν «Ἀσβῶν», τοῦ «Κλέφτη» καὶ ἑνὸς θεατρικοῦ ἔργου, τῆς «Εἰσβολῆς», ποὺ πῆρε τὸ βραβεῖο Στάλιν γιὰ τὸ θέατρο τοῦ 1943. Ὁ Λεόνωφ ἀνήκει στὴν διάδα τῶν σοβιετικῶν δημοσιογράφων, ποὺ παρακολουθοῦν τὴ δίκη τῆς Νυρεμβέργης. Στὴν ἐκλογικὴ του καμπάνια ἐξύμνησε τὴν ὑπεροχὴ τοῦ σοβιετικοῦ καθεστῶτος κι' ἔπλεξε τὸ ἐγκώμιο τοῦ ἀρχιστρατήγου Στάλιν **μὲ τρόπο** διθυραμβικό: Δὲν ἔχουμε μέσ' στὴ χώρα ὄνομα πὸ ἀγαπητὸ ἀπὸ τ' ὄνομα τοῦ Στάλιν. Ὅ,τι καλλίτερο ὑπάρχει σ' ἐμᾶς προέρχεται ἀπ' αὐτόν. Εἴν' ὁ δεύτερος πατέρας ὅλων τῶν παιδιῶν μας καὶ μόνο χάρη σ' αὐτὸν γνωρίσαμε τὴν περηφάνεια τῆς νίκης». Ὁ Λεόνωφ παρασημοφορήθηκε μὲ τὸ παράσημο τοῦ Λένιν.

Ξεχωρίζουμε ἀκόμη ἀνάμεσα στοὺς βουλευτὲς τοῦ 1946, τὸ Ρῶσσο συγγραφέα Φεντὸρ Πανφέρωφ, τὸ δημιουργὸ τοῦ κολχόζνικου μυθιστορήματος, «Ὑλικά», τὸν ἐθνικὸ ποιητὴ τῆς Λευκῆς Ρωσσίας Γιακοὺμπ Κόλας, ποὺ πολέμησε στὶς γραμμὲς τῶν παρτιζάνων στὰ μετόπισθεν τοῦ γερμανικοῦ στρατοῦ καὶ τὸν Σάλβα Νταντιάνι, τὸν πρύτανη τῶν ποιητῶν καὶ δραματουργῶν τῆς Γεωργίας.

Ἀνάμεσα στοὺς ἀντιπρόσωπους τοῦ λαοῦ φιγουράρουν καὶ μερικοὶ καλλιτέχνες. Ἡ Ἀρμεν

Η ΣΥΓΧΡΟΝΗ ΑΓΓΛΙΚΗ ΜΟΥΣΙΚΗ

Τοῦ Φοίβου ΑΝΩΓΕΙΑΝΑΚΗ

Ὅλη ἡ μουσικὴ κίνηση καὶ δημιουργία στὸ μεσαίωνα ξεκινᾶ ἀπὸ δυὸ βασικὲς πηγές: Τὴν Ἐκκλησία καὶ τὴ βασιλικὴ Αὐλή. Ἡ ἐπίδραση τῆς μιᾶς στὴν ἄλλη καὶ ἡ ἀλληλοεξάρτησή τους μέσα στὶς γνωστὲς τότε ἰδεολογικὲς συνθῆκες —ἀποτέλεσμα τῆς ὁρισμένης κοινωνικῆς σύνθεσης— διαμορφώνουν κι' ἐπιβάλλουν τὸ πολυφωνικὸ ἀντιστικτικὸ ὕφος ποὺ κυριάρχησε σ' ὅλη τὴ μουσικὴ δημιουργία ὡς τὴν ἀναγέννηση.

Ἡ κεντρικὴ Εὐρώπη μὲ προέκτασή της τὴν Ἰταλία, οἱ Κάτω Χῶρες—Ὁλλανδία καὶ Βέλγιο—καὶ ἡ Ἀνατολικὴ Εὐρώπη μὲ κέντρο τὴν Ἀγγλία δίνουν τοὺς βασκάλους τοῦ πολυφωνικοῦ ὕφους, ὅπως τὸν Ὀρλάντο ντὶ Λάσσο, τὸν Βίλλαερτ, τὸν Ντάνσταΐμπλ κ. ἄ. Ἐκκλησιαστικὴ καὶ Κοσμικὴ μουσικὴ (ἡ musica profana δηλ. θέθηλη μουσική, ὅπως συνήθιζαν νὰ τὴν ἀποκαλοῦν) στενὰ δεμένες μὲ τὸν κλῆρο καὶ τὶς διάφορες αὐλὲς τῶν εὐγενῶν δημιουργοῦν ἀπ' τὴ μιὰ μεριὰ τὶς αὐστηρές, σκοτεινὲς κι' ἀγέλαστες λειτουργίες κι'ἀπ' τὴν ἄλλη τὶς γεμάτες κομψότητα καὶ περίτεχνα στολισμένες κοσμικὲς φόρμες. Στὶς πρῶτες τὸ δέος, τὸ Ἔλεος, ὁ τιμωρὸς θόρειος Θεός, θρίσκουν τὴν καλλιτεχνική τους ἔκφραση στὰ πελώρια πολυφωνικὰ οἰκοδομήματα σὲ 10, 20 κι' ἀκόμα περισσότερες φωνὲς ποὺ πλέκονται ἀναμεταξύ τους κάτω ἀπὸ αὐστηροὺς κανόνες. Ἡ μουσικὴ αὐτὴ πολυφωνία ποὺ ὅσο προχωρεῖ σὲ πιὸ σύνθετες μορφὲς (ἔχουμε λειτουργία μὲ 90 φωνὲς) ξεμακραίνει ἀπ' τὸν πρωταρχικό της σκοπὸ ποὺ ἦταν τὸ ἁπλὸ τραγούδι πάνω στὰ λόγια τῆς λειτουργίας ποὺ ἀπαγγέλλονταν, προχωρεῖ σιγὰ - σιγὰ στὴν αὐτοτέλειά της ἀδιαφορώντας ἀν βοηθεῖ ἢ ὄχι στὴ συναισθηματικὴ κατανόηση τοῦ λόγου. Τὸ πλάτεμα τοῦ κυρίαρχου τότε θρησκευτικοῦ συναισθήματος γίνεται μ' ἄλλα μέσα. Τὸ ἀκατάληπτο καὶ περίτεχνο — ἀπ' τὶς πρῶτες ἐκδηλώσεις φορμαλισμοῦ καὶ φυγῆς στὴν τέχνη —ἀπομακρύνουν τὴ μουσικὴ ἀπ' τὶς πηγές της κλείνοντάς τη ὅλο καὶ περισσότερο σ' ἕνα στενώτερο κύκλο, στραγγίζοντάς την ἀπ' τὸ πηγαῖο συναίσθημα. Ἔτσι καταντᾶ ἕνας πολυσύνθετος μαθηματικὸς ὑπολογισμὸς (στὰ πανεπιστήμια διδάσκονταν σὰν ἐπιστήμη).

Ἀπ' τὴν ἄλλη μεριὰ ἡ κοσμικὴ μουσικὴ ἀπαλλαγμένη ἀπ' τὸ ἰδεολογικὸ θάρος τῆς ἐκκλησίας, ἐξελίσσεται ἐλεύθερα. Ἐλεύθερα φαινομενικά. Γιατὶ ἀν καὶ βασικὰ δὲν εἶναι ἀναγκασμένη ν' ἀκολουθήσει τὸ τυπικὸ τῆς ἐκκλησιαστικῆς μουσικῆς οὐσιαστικὰ δέχεται τὴν ἐπίδρασή της, ποὺ πολλὲς φορὲς εἶναι καταθλιπτική. Ὅμως παράλληλα μ' αὐτὸ δέχεται καὶ τὴν ἐπίδραση τῆς ἄλλης μεγάλης θρυσομάνας ποὺ ἀργότερα στέκεται ἡ θάση στὴν παραπέρα ἐξέλιξη τῆς μουσικῆς: τοῦ ἁπλοῦ λαΐκοῦ τραγουδιοῦ. Τὸ ἁπλὸ μελωδικὸ λαϊκὸ τραγούδι ποὺ ζεῖ, ἀναπτύσσεται κι' ἐξελίσσεται μακρυὰ ἀπ' τοὺς δύσκολους κανόνες τῆς ἐκκλησίας καὶ τὴν περίτεχνα ἐκλεπτυσμένη μουσικὴ τῶν εὐγενῶν διατρέχει τὴν Εὐρώπη ἀπὸ τὴν μιὰ ἄκρη στὴν ἄλλη στὸ στόμα τῶν τροθαδούρων (troubadours trouvères, Minnesänger) θρίσκοντας ἀπήχηση μὲ τὴν ἀπέριττη κι' ἀφελῆ μελωδική του γραμμή. Τὸ καὶ νούριο αὐτὸ στοιχεῖο ἔρχεται: σ' ἄμεση ἀντίθεση μὲ τὸ ὕφος καὶ τοὺς νόμους τῆς ἐκκλησιαστικῆς μουσικῆς. Ἡ ζωογόνα πνοή του ἀρχίζει νὰ εἰσχωρεῖ στὴν κοσμικὴ μουσική, ποὺ μὲ τὴν ἐμφάνιση τοῦ ἁρμονικοῦ ὕφους ἀλλάζει πιὰ ριζικὰ τὸ δρόμο τῆς μουσικῆς. Οἱ κοινωνικὲς διαφοροποιήσεις διαμορφώνουν τὸ αἰσθητικὸ προτσὲς πλουτίζοντάς το μὲ νέο περιεχόμενο. Ἡ ἀστικὴ τάξη ποὺ ἀργὰ μὰ σταθερὰ ἀρχίζει νὰ διαμορφώνεται ἡ δημιουργία τῶν ἐθνικῶν κρατῶν, ἡ μείωση τῆς ἐπιρροῆς τῆς ἐκκλησίας, νὰ οἱ βασικοὶ λόγοι τῆς παραπάνω ἐξέλιξης στὴ μουσική. Ἔτσι ἡ ἐκκλησιαστικὴ μουσικὴ παραχωρεῖ πιὰ τὴ θέση της στὴν κοσμικὴ μουσικὴ ποὺ ἐλεύθερη καὶ μὲ καινούριο αἷμα ἀναπτύσσεται διαρκῶς ἀπομακρυνόμενη ἀπ' τὸ ἐκκλησιαστικὸ ὕφος γιὰ νὰ θρεῖ τὴν πλέρια της ἐκδήλωση ἔπειτα ἀπ' τὴν γαλλικὴ ἐπανάσταση, σ' ὅλα τὰ εὐρωπαϊκὰ κράτη ἀνάλογα μὲ τὸ χρόνο τῆς ἀνάπτυξης τῆς ἀστικῆς τους τάξης. Ἔτσι ἔχουμε τὴν ἄνθιση τῆς Γερμανικῆς μουσικῆς (Γερμανία, Αὐστρία), τῆς Γαλλικῆς, τῆς Ἰταλικῆς κι' ἀργότερα τῶν ἐθνικῶν σχολῶν μὲ ἐπὶ κεφαλῆς τὴ Ρωσσική. Ἡ ἀνάπτυξη αὐτὴ ποὺ ἔγινε στὸ διάστημα τῶν δυὸ τελευταίων αἰώνων, 18ο καὶ 19ο, δὲν παρατηρεῖται στὴν Ἀγγλία. Ἔτσι ἀπὸ τὸν 18ο αἰῶνα ὡς τὰ τέλη τοῦ 1800 (1880) διακόσια περίπου χρόνια, ἀκριβῶς τὴν ἐποχὴ ποὺ σ' ὅλη τὴν Εὐρώπη ἡ μουσικὴ διαγράφει μιὰ μεγαλειώδη καμπύλη μὲ κέντρο τὴ Γερμανία, οὔτε ἕνα ὄνομα Ἄγγλου συνθέτη δὲν ὑπάρχει. Οὔτε ἕνα ἔργο ποὺ νὰ μπορεῖ νὰ σταθεῖ δίπλα στ' ἄλλα. Τὸ φαινόμενο αὐτὸ ἀληθινὰ περίεργο πολλοὶ ὁποδίδουν στὴν ἐπίδραση ποὺ εἶχαν ξένοι μουσικοὶ ὅπως ὁ Χαΐντελ, Χάϊντν, Μέντελσον καὶ ἄλλοι ποὺ ἔμειναν πολλὰ χρόνια στὴν Ἀγγλία. Τὸ τεράστιο ἔργο τους, φυσικὴ ἐξέλιξη στὴ χώσα τους, στάθηκε ἐμπόδιο σὲ κάθε δημιουργία στὴν Ἀγγλία ποὺ τὸ δέχτηκε.

Ἡ ζωτικότητα τοῦ ἔργου τους ποὺ στάθηκε ἡ βάση γιὰ τὴν παραπέρα ἐξέλιξη τῆς μουσικῆς σὴν ἄλλη Εὐρώπη κατάφερε νὰ ἀπονεκρώσει κάθε δημιουργικὴ πνοὴ στὴν Ἀγγλία ποὺ παθητικὰ ὅλο αὐτὸ τὸ διάστημα δεχόταν μιὰ ξένη μουσικὴ ὄντας ἱκανὴ νὰ ἐξασφαλίζει πάντα τὴν καλύτερη ἀμοιβή. Ἀνεξάρτητα ἂν ἡ ἐξήγηση αὐτὴ μᾶς ἱκανοποιεῖ, ἡ διαπίστωση τῆς πολικῆς ἔκλειψης στὰ διακόσια αὐτὰ χρόνια δὲν ἀμφισθητεῖται ἀπὸ κανένα σοβαρὸ μελετητή.

Τὰ πρῶτα βήματα τῆς σύγχρονης μουσικῆς ἀναγέννησης ὕστερα ἀπὸ δυὸ αἰῶνες σιωπὴ στὴν Ἀγγλία ἀρχίζουν γύρω στὸ 1800 οὐσιαστικώτερα στὰ πρῶτα 30 χρόνια τοῦ 20οῦ αἰῶνα. Ἂς δοῦμε τώρα ποιὰ ἦταν ἡ πορεία τῆς μουσικῆς δημιουργίας στὴν ἄλλη Εὐρώπη.

Ἔπειτα ἀπὸ τὴν ἄνθιση τῆς Γερμανικῆς μουσικῆς ποὺ οὐσιαστικὰ εἶναι ἡ πρώτη Ἐθνικὴ σχολὴ ποὺ ξεπέρασε τὸν ὑπερπροσωπικὸ θρησκευτικὸ χαρακτῆρα τῆς προκλασσικῆς μουσικῆς καὶ τὴν ἀνάλογη τῆς Γαλλικῆς καὶ Ἰταλικῆς μουσικῆς ἡ δημιουργία τῶν Ἐθνικῶν σχολῶν στὴ Ρωσσία, Οὐγγαρία, Τσεχοσλοβακία, Πολωνία κλπ. καὶ τελευταῖα στὶς Βαλκανικὲς χῶρες κλείνει τὸν κύκλο ποὺ ἡ ἀστικὴ τάξη ζωογόνα καὶ πρωτοποριακὴ δύναμη τὴν ἐποχὴ τῆς ἀνόδου της κατόρθωσε νὰ δημιουργήσει. Ἡ πάλη μὲ τὶς παλιὲς μορφὲς, οἱ ἀναζητήσεις, οἱ δοκιμές, τὸ καινούργιο πνεῦμα της, σ' ἕνα διαρκῆ ἀγῶνα ἰσορρόπησαν τὶς ἀντιθέσεις σὲ μιὰ νέα σύνθεση. Τὴν Εὐρωπαϊκὴ μουσικὴ τοῦ 18ου καὶ 19ου αἰῶνα. Στὶς ἀρχὲς τοῦ αἰῶνα μας τὰ πρῶτα σημάδια κατάπτωσης ἀρχίζουν νὰ παρουσιάζονται καὶ στὴ μουσική. Ὁ φορμαλισμὸς τελευταία περίοδος κάθε δημιουργικῆς ἐποχῆς στὴν τέχνη ὅλο καὶ περισσότερο κυριαρχεῖ μὲ τὰ αἰσθητικά του προστάγματα τῆς λατρείας τῆς καθαρῆς φόρμας. Ἡ φυγὴ κι' ὁ ἐκλεχτικισμὸς φυσικὸ ἐπακόλουθο τῆς ἀπομάκρυνσης τοῦ δημιουργοῦ ἀπὸ τὸ κοινό του κηρύσσουν «ἐν ὀνόματι τῆς καθαρῆς τέχνης» τὴν ἀφαίρεση ποὺ μὲ χίλιες δυὸ μορφὲς — ἀπ' τὸν ἐξπρεσιονισμὸ ὡς τὸν ντανταϊσμὸ — δουλεύουν τὴ φόρμα, ἀφοῦ τὴν ἀπέσπασαν ἀπ' τὴν οὐσία ἀπ' τὸ περιεχόμενο.

Αὐτὴ ἀκριβῶς τὴν ἐποχή, ὅταν ἡ κρίση τῆς μορφῆς ἀπὸ ἔλλειψη περιεχομένου ἀρχίζει νὰ συγκρούεται μὲ μιὰ νέα ἀληθινὴ κρίση μορφῆς ποὺ παρατηρεῖται γιὰ ἕνα νέο περιεχόμενο ἡ ἀγγλικὴ ἀστικὴ τάξη μᾶς δίνει τὴ μουσική της μὲ μιὰ σειρὰ νέων συνθετῶν ποὺ τὸ μόνο ποὺ ἔχουν νὰ ἐπιδείξουν εἶναι ἡ τέλεια κατάκτηση τῆς «δυτικῆς τεχνικῆς». Ὅμως αὐτὸ ποὺ ὤφειλε νὰ γίνει ἐξελικτικὰ στὰ διακόσια αὐτὰ χρόνια, θρίσκοντας τὴν δική του ἔκφραση στὴν ἀγγλικὴ μουσικὴ πραγματικότητα καὶ παράδοση, ἀκολουθώντας τὴν ἄνοδο καὶ ἀνάπτυξη τῶν νέων τότε κοινωνικῶν δυνάμεων, δηλ. τῆς ἀγγλικῆς ἀστικῆς τάξης, δεν μπορεῖ νὰ γίνει τώρα. Τὸ σπάσιμο τῆς συνέχειας στέκει βασικὸ ἐμπόδιο στὰ χέρια δημιουργῶν ποὺ ξεπετιοῦνται ἔπειτα ἀπὸ δυὸ αἰῶνες σιωπὴ ἀπὸ κοινωνικὲς δυνάμεις ποὺ θρίσκονται πιὰ σὲ παρακμή.

Ἡ καθαρὰ ὑποκειμενικὴ γνώμη τῶν Ἄγγλων γιὰ «Ἐθνικὴ Ἀγγλικὴ μουσικὴ», στηριγμένη περισσότερο σὲ μιὰ ρωμαντικὴ συναισθηματικότητα παρὰ στὰ ἴδια τὰ πράγματα ἔρχεται σ' ἄμεση ἀντίθεση μὲ κάθε σοβαρὸ μελετητὴ ποὺ δὲν μπορεῖ νὰ διακρίνει — ὅσο καλὴ διάθεση καὶ ἂν ἔχει — τὰ κοινὰ γνωρίσματα μιᾶς σύγχρονης ἐθνικῆς ἀγγλικῆς μουσικῆς. Οἱ Ἄγγλοι συνθέτες δὲν μποροῦν ν' ἀποτελέσουν μιὰ οἰκογένεια ἀδιάσπαστη ὅπως οἱ Ρῶσσοι, οἱ Ἰσπανοί, οἱ Τσέχοι ποὺ στὸν καθένα ἀπ' αὐτοὺς ξεχωριστὰ θρίσκεις ὅλους τοὺς ἄλλους μαζί. Ἀπ' ἐναντίας, ὅλη ἡ κλασσικὴ καὶ ρωμαντικὴ τεχνική, χωρὶς τὴν προσωπικότητα κείνη ποὺ θὰ τῆς δώσει ποιὸ καὶ περιεχόμενο μᾶς δίνεται σ' ὅλα τὰ ἔργα τῶν σύγχρονων Ἄγγλων συνθετῶν — σὲ διαφορετικὴ βέθαια κλίμακα — ἀφίνοντας πάντα τὴν σταθερὴ ἐντύπωση δημιουργίας ἐπιγόνου.

Ἡ Ἄγλεψη πάθους χαρακτηρίζει ὅλη τὴν σύγχρονη Ἀγγλικὴ μουσική. Πάθους ἀνθρώπινου. Ἂς μὴ νομιστεῖ πὼς μεσογειακοὶ ἐμεῖς ζητοῦμε ἀνάλογο πάθος, Σ' ὅλους τοὺς βόρειους συνθέτες τὸ ἀνθρώπινο πάθος δονεῖ τὰ ἔργα τους καὶ σὰν τέτοιο ἔχει ἀπήχηση καὶ σὲ μᾶς. Ἀπεναντίας, μιὰ λογικὴ συγκράτηση σφραγίζει τὰ ἔργα τους κρατώντας τα πάντα σ' ἕνα ἐπίπεδο ἀπ' ὅπου λείπει τὸ βάθος καὶ ἡ ἔξαρση. Ἡ ἐνιαία καθοδήγηση μιᾶς σχολῆς λείπει. Ἡ φυγὴ καὶ ὁ φορμαλισμὸς παρουσιάζονται μὲ τὴν πιὸ περίεργή τους μορφή. Μ' ἕνα ἀριστοκρατικὸ ἐκλεχτισμό. Ἀκριβῶς γιατὶ δὲν ἔχουμε φυσικὴ ἐξέλιξη (ἄνοδο — ἄνθιση—κατάπτωση.)

Ἡ κοινωνικότητα ποὺ παρουσιάζουν τὰ ἔργα τους στηρίζεται στὰ καθιερωμένα ἤδη κλασσικὰ καὶ ρωμαντικὰ τεχνικὰ πρότυπα ποὺ μ' ἕνα ἐκλεχτισμὸ ἐπισαινεικὰ ἀφομοιωμένα τόσο εὔκολα ἀπατοῦν.

Τελειώνοντας σημειώνω τὴν προσπάθεια μερικῶν μελετητῶν μας, ποὺ συγγίζοντας τὴν ἀνάπη ποὺ ἔχουν γιὰ τὸν δημοκρατικὸ λαό τῆς Ἀγγλίας μὲ τὴν ἐπιστημονικὴ ἔρευνα θέλουν ἀντίθετα μὲ τὰ πράγματα νὰ ἑνώσουν τοὺς παλιοὺς μαδριγαλιστὲς μὲ τὸν Πάρσαλ κι' αὐτὸν μὲ τοὺς σύγχρονους Ἄγγλους συνθέτες. Ἡ ἀγιάτρευτη μεγαλοσδεάτικη σκέψη προσπαθεῖ καὶ ἐδῶ νὰ ἐπιβάλει ἄλλη ρωμαντικὴ ἀντιεπιστημονική της μέθοδο. Καὶ εἶναι τόσο θλιβερὸ νὰ προσπαθοῦμε ἐμεῖς νὰ θροῦμε κάτι ἐκεῖ ποὺ οἱ ἴδιοι οἱ Ἄγγλοι μελετητὲς δὲν τὸ βρίσκουν. Γιατὶ ἁπλούστατα τὰ ἴδια τὰ πράγματα δὲν τοὺς ἐπιτρέπουν νὰ τὸ δοῦν καὶ νὰ τὸ ὑποστηρίξουν.

Κ' ἡ ἀμφιθολία σας ἀκόμα μπορεῖ νὰ γίνει πολύτιμο χάρισμα, ἄμα τὴν πλάσσετε ὅπως πρέπει καὶ τὴν κάνετε ὄργανο γνώσης καὶ κριτικῆς. Ρωτᾶτε την ὅταν θέλει ν' ἀφανίσει κάτι, τί ἀσκήμια τοῦ βρίσκει. Ζητᾶτε της ἀποδείξεις. Μπορεῖ νὰ μὴν εἶναι σωστὴ, μὰ μπορεῖ καὶ νἆναι. Ζητᾶτε τὰ ἐπιχειρήματά της — αὐτὸ μὴν τὸ ξεχάσετε ποτέ. Καὶ μιὰ μέρα ὁ Χαλαστὴς αὐτὸς θὰ γίνει ἕνας ἀπ' τοὺς καλύτερους δουλευτές σας — ὁ πιὸ ἐξυπνος ἴσως στὸ χτίσιμο τῆς ζωῆς σας.

ΡΙΛΚΕ

Ἡ ἑλληνικὴ πεζογραφία

ΤΟ ΚΑΤΙΝΑΚΙ

Τοῦ Ἄγγελου ΤΕΡΖΑΚΗ

Τὸ βασίλειό της, φυσικά, εἶταν ἡ σκάλα τῆς ὑπηρεσίας. Ἕνα κλουβὶ ψηλὸ-ψηλό, τετράγωνο, ἁρματωμένο γύρω-γύρω μὲ σίδερα. Ὅταν σήκωνες ἀνάσκελα τὸ κεφάλι, μὰ τόσο πολὺ ποὺ νὰ σοῦ πονέσει ὁ σβέρκος, ἔθλεπες, ἐκεῖ, ψηλά, πολὺ ψηλά, ἕνα κομμάτι γαλάζιον οὐρανό, κομμένο στὶς τέσσερες πλευρὲς σὰ μὲ τὸ μαγαῖρι. Γυάλιζε ἡ τετράγωνη πλάκα τ' οὐρανοῦ ὁλοκάθαρη, σμαλτωμένη,—ψυγή μου!—λὲς καὶ τὴν εἶχανε σφουγγαρίσει μὲ μανία ἀποβραδὶς οἱ ἄγγελοι. Ἄχ, τί ὡραία ποὺ εἶταν! Ὅμως κι' ὅταν ἡ πλάκα θάμπωνε ἀπὸ συννεφιά, κι' ὅταν μελάνιαζε κακιωμένη ἀπὸ τὸ μπουρίνι, κι' ὅταν ἡ βροντὴ κυλιότανε μουγκά, φοβερίζοντας—μάννα μου! —πάλι τὸ Κατινάκι τραγουδοῦσε.

—Μπίτ ξεμυαλισμένο εἶναι, π' ἀνάθεμά το, αὐτὸ τὸ δουλάκι τοῦ δεύτερου!

Εἶτανε ξεμυαλισμένο, οὔτε λόγος· Χαιρότανε καὶ τὴ λιακάδα καὶ τὴ μπόρα. Μέσα στὰ νερὰ τῆς βροχῆς, ποὺ κρουνελιάζανε σὰν καταρράχτες ἀπὸ τὰ λούκια καὶ τὰ σιδερένια πλατύσκαλα, ἐκεῖνο πλατσούριζε ξεμυαλισμένο, μπήγοντας ψηλὲς-ψηλὲς φωνοῦλες σὰ ναρδέλι ποὺ τὸ μπουχίσανε καὶ ξαφνιάστηκε. Καὶ πάλι τὸ τραγούδι, τ' ἄσωστο τραγούδι.

Ἀθήνα καὶ πάλι Ἀθήνα

Ἀθήνα μ' ἀρέσεις πολύ!...

Τῆς ἄρεσε ἡ Ἀθήνα, αὐτὸ γ' ἀκούγεται· Ἤξερε ἀπ' ἔξω κι' ἀνακατωτὰ τὸ μπακάλη, τὸ μανάβη, τὸ φούρναρη. Ἤξερε καὶ τὰ τρία παιδιὰ τῆς κυρίας Παρασκευῆς τοῦ μοίραρχου, ἀντίκρυ. Ἤξερε καὶ τὸν συνοικιακὸ κινηματογράφο, τρία τετράγωνα πιὸ πέρα. Ἐκεῖ ἔτρεχε, μὲ τὴν ψυχὴ στὸ στόμα, κάθε δεκαπέντε, ποὺ εἶχε τὴν ἔξοδο. Ἄχ, καὶ ποῦ νὰ εἶταν ἀπὸ πουθενὰ ἡ μάννα της νὰ τὴν βλέπει πόσο μορφωμένη εἶχε γίνει τώρα, ἐδῶ στὴν Ἀθήνα! Στὴν εἴσοδο, ὅταν συναντιότανε μὲ τὸν καθηγητὴ τῆς Γαλλικῆς ποὺ καθότανε στὸ ἰσόγειο, θέθριγκε πάντα τὴν εὐκαιρία νὰ τοῦ πεῖ «μερσί».—Πές-πές· συλλογιζόταν, νὰ ἰδεῖς ποὺ μιὰ μέρα θὰ τὰ καταφέρνω καὶ στὰ Γαλλικά. Ἀμ τί νόμισες!

—Κατίνα! δρὲ θεοσκοτωμένη, ποῦ εἶσαι;

Πάει, ξεχάστηκε ! Ἡ κυρά της, μὲ τὰ μοῦτρα γυαλιστερὰ σὰν αὐγὸ λαδωμένο, πασαλειμένη κρέμες, ἔφερνε βόλτα τς κάμαρες νὰ τὴ δρεῖ.

—Ἀνοιξε, μωρε, ἡ γῆ καὶ σὲ κατάπιε;

—Ἔφτασα, ἔφτασα! ἔμπηξε μιὰ τσιριχτὴ φωνούλα, γιὰ νὰ κερδίσει καιρό, καὶ φρρτς! ἔχωνε διαστικὰ στὸ μπασυλάκι τὸ κομμάτι ἀπὸ τὸν καθρέφτη καὶ τὸ χτένι. Ἄχ, κρῖμα, κι' ὅ,τι πῆγαινε νὰ τὸ πετύχει αὐτὸ τὸ καινούργιο χτένισμα!

—Ἔφτασα!

Τσακίζεται νὰ κατέβει, ὅμως εἶναι, θλέπεις, κι' αὐτὴ ἡ ψηλοκρεμαστὴ σκαλίτσα, ποὺ τρέμει ὁλάκαιρη σὰν πατᾶς, καὶ πιάνεται ἡ πνοή σου.

Κούργιαζε σ' ἕνα εἶδος πατάρι, πάνω ἀπὸ τὴν κουζίνα, ἀντάμα μὲ μιὰ παλιὰ κασσέλα ὅπου γώνανε τ' ἄπλυτα. Δὲν τῆς ἔρχόταν ἄσχημα. Φλωριὰ νὰ τῆ· δώσεις ν' ἀλλάξει κάμαρα, δὲ θὰ θελήσει. Τὴν ἔχει τόσο ἀγαπήσει αὐτὴν ἐδῶ! Ἴσα-ἴσα στὰ μέτρα της, κι' ἂς μὴ μπορεῖς νὰ σταθεῖς παρὰ μονάχα καθισμένος. Ὅμως τί ἔχει νὰ κάνει; Ἐδῶ, νιώθει τὸν ἑαυτό της μόνον, ἥσυχο, ἀσφαλισμένο. Ἔχει τὸ μπαουλάκι της, τὸ κομμάτι τοῦ καθρέφτη, τὸ χτένι, τρία - τέσσερα γράμματα, κάμποσα εἰκονογραφημένα περιοδικὰ καὶ —Θέ μου, ναί! — κι' ἕνα μπουκαλάκι κολώνια. Μάλιστα! κολώνια ἀληθινή. Ὅταν τὴ θλέπει νὰ παραλιγοστεύει, τῆς βάζει μέσα νερό.

Ὄχι, ὄχι, καθόλου δὲν εἶναι δυσαρεστημένο τὸ Κατινάκι. Ἡ κυρά της ἔχει τὶς ὧρες της, ὅπως ὅλες οἱ κυράδες, ὅμως εἶναι καλή. Συχνὰ τυχαίνει, τὴν ὥρα ποὺ κάθεται στὴν τουαλέττα της καὶ μακιγιάρεται, νὰ ἔρθει πίσω της νὰ σταθεῖ καὶ τὸ Κατινάκι, τεντώνοντας τὰ μάτια ἀπὸ θαυμασμό. Ζητάει ἐξηγήσεις, λεπτομέρειες. Τῆς δίνουν. Ὕστερα ξεθαρρεύεται:

— Κυρία, σήμερα, ποὺ πήγαινα στὸ μπακάλη, ἕνας, μοῦ εἶπε στὸ δρόμο: «Κουκλίτσα μου, τί ὡραῖο σωματάκι ποὺ ἔχεις!» Ἀλήθεια, κυρία ἔχω ὡραῖο σωματάκι;

— Ὡραῖο ἔχεις, Κατινίτσα. ὡραῖο.

Ἡ κυρά της ξεκαρδίζεται στὰ γέλια χωρὶς αὐτὸ νὰ τὸ πάρει ἡ Κατινίτσα ἀπὸ κακό. Ρίχνει μιὰ ματιὰ μονάχα στὸν ψηλὸ καθρέφτη καὶ κορδώνεται. Ἄλλοτε πάλι:

— Κυρία, μοῦ εἶπανε πὼς ἔχω ὡραῖα μαλλιά. Ἀλήθεια;

— Ἀλήθεια, οὔ! Θαῦμα!

Καὶ δώστου γέλια. Καὶ τὸ Κατινάκι εἶναι εὐτυχισμένο.

— Μπίτ ξεμυαλισμένο εἶναι τ' ἀφιλότιμο, γκρίνιασε πάλι τ' ἀπόγεμα ὁ κύριος Παντελῆς. Μέσα στὸν καφὲ ποὺ μοῦ ἔφερε θρῆκα μιὰ μύγα.

— Εἶναι γιὰ τὸ διάολο πεσκέσα, συμφώνησε ἐμπιστευτικὰ ἡ κυρία Ντίνα, ὅμως ἂς κάνουμε καμμιὰ φορὰ καὶ τὸν κουτό. Μὲ τόσα ποὺ τῆς δίνουμε, ποῦ θὰ θροῦμε ἄλλη;

— Δὲ σοῦ λέω...

—Ἔπειτα, ἔχει ἕνα καλό: Εἶναι πρόθυμη. Ὅ,τι τῆς πεῖς, τσακίζεται. Κι' ἀγαπάει τὸ σπίτι σὰ νἆναι δικό της. Ὅσο γιὰ τὶς ἀδυναμίες της, τί σὲ νοιάζει ἐσένα; Τῆς περνάει ἡ ἰδέα πὼς εἶναι θμορφη. Ἄσε την νὰ νομίζει. Κόρη μας εἶναι γιὰ νὰ τῆς θάλουμε μυαλό;

— Μωρὲ τὶ θμορφη, ποὺ εἶναι σωστὴ μαθμοῦ! Τὸ τακουνάκι τῆς ἔλειψε καὶ τὸ τσαντάκι, σὰν ἔγει ἔξοδο. Δεκατριῶν γροσιῶν πράμα!

—Ἔ λοιπὸν ἐγὼ τί νὰ σοῦ πῶ: Τὸ κάνω γοῦστο!

Καὶ γέλασαν ... καλὸ καλὸ καρδιά.

Ἡ προθυμία τῆς Κατινίτσας ἔλαμψε σ' ὅλη τὴν αἴγλη της τὶς ἡμέρες ποὺ ἄρχισε κάτω στὸ δόμο τὸ σύμπτυκνο τουφεκίδι. Ἔμοιαζε πολιορκημένο τὸ σπίτι· Ὁ δρόμος, ποὺ ἄλλοτε ἄρχιζε νὰ ζεῖ γαρυσμένα μὲ τὸ πρωὶ τραγουδιστὸς ἀπὸ τὶς φωνὲς τοῦ γαλατᾶ, τῆς γορταροῦς, τοῦ μανάθη, ἐρημώθηκε. Ἔθλεπες, ἐκεῖ στὴ γωνιά, ταμπουρωμένους ἀνθρώπους νὰ γεμίζουνε τὰ ὅπλα τους, νὰ φεριμάρουν γιὰ ὥρα, μὲ προσοχή, κ' ἤστερα, σκύβοντας γοργά, ν' ἀμολᾶνε τὸ σιμπάρο. Τὶς νύχτες, τὸ πράμα εἶταν ἀκόμα πιὸ ἄγριο, τὰ ὅπλα τινάζανε νλῶσσες φλόγινες κι' ἀντιφέγγιζαν οἱ τοῖχοι.

Τὶς πρῶτες ἡμέρες, τὶς περάσανε μὲ προκήθειες. Ὕστερα, κι' ἐνάντια σ' ὅλες τὶς ποοβλέψεις, τὸ πράμα παρατράθηξε, τὸ κελλάρι ἄρχισε ν' ἀδειάζει.

— Παντελῆ, εἶπε ἡ κυρία Ντίνα νευριασμένη, πρέπει νὰ φροντίσουμε κι' ἐμεῖς γιὰ κανένα ψώνιο. Ἀπὸ τ' ἄλλα πατώματα, ἀογίσανε νὰ θγαίνουν. Χτὲς εἶδα τὸν καθηγητὴ τῆς Γαλλικῆς ποὺ ἔφερνε πρωΐ-πρωΐ δυὸ ὡραιότατα κουνουπίδια.

— Δὲν πιστεύω νὰ νομίζεις, ἀναπτπή μου, πὼς θὰ πάω νὰ σκοτωθῶ γιὰ ἕνα κουνουπίδι! Αὐτὸ δὲν θὰ εἶταν οὔτε κἀν ἡρωϊκό.

— Νὰ πάω ἐγώ, κυρία! πετάχτηκε τὸ Κατινάκι.

Ὁ ἀφέντης κ' ἡ κυρά της κοιτάχτηκαν.

— Ἡ ἀλήθεια εἶναι, εἶπε ἐκεῖνος ἥσυχα, πὼς ὅλες οἱ κοπέλλες τῆς γειτονιᾶς ἀρχίσανε νὰ θγαίνουν. Βέθαια, αὐτὸ μπορεῖ νὰ θασάξει κι' ἕνα μῆνα...

Καὶ τὸ Κατινάκι θγῆκε. Τὴν πρώτη μέρα ἔφερε κουνουπίδια καὶ ξῦλα γιὰ τὴ φωτιά. Τὴ δεύτερη, κονσέρθες. Παραφύλαγε τὴν πρωϊνὴ ὥρα, ποὺ τὸ γτουφεκίδι δὲν εἶχε ἀκόμα ἀνάψει γιὰ καλά. Τραθοῦσε τρέχοντας, τοῖχο-τοῖχο. Σὰν ἔφτανε σὲ μιὰ γωνιά, στεκότανε, παραμόνευε. Ὕστερα, γοργά, ἔπαιρνε τὴ θουτιά του, μπήγοντας μιὰ τάχα τρομαγμένη φωνούλα. Καὶ συνέγιζε τὴν τρεχάλα, χοροπηδώντας γαρούμενα, παίζοντας κούνια τὸ κρεμασμένο ἰστὸ μπράτσο δίχτυ.

— Ἡ ἄγνοια τοῦ κινδύνου! παρατήρησε δογματικὰ ὁ κύριος Παντελῆς, ποὺ εἶχε ἐνδιαφερθεῖ μιὰ μέρα νὰ παρακολουθήσει τὴν ἔξοδο ἀπὸ τὸ παράθυρο.

— Μωρὲ αὐτὴ μοῦ λές; εἶπε ἡ κυρία Ντίνα. Δῶσ' της δρόμο καὶ πάρ' της τὴν ψυχή! Σπίτι μονάχα μὴ τῆς λὲς νὰ κάθεται. Εἶναι ὁ μεγαλύτερός της ἐχθρός.

Γύριζε γεμάτη ἀνέκδοτα, περίεργα, εἰδήσεις. Στὸ φοῦρνο εἶπανε τοῦτο καὶ τ' ἄλλο. Εἶδε δυὸ σκοτωμένους. Τά φῦλλα ἔγραφαν πὼς αὔριο πρωΐ θὰ γίνει ἀνακωχή.

Ἡ ἀνακωχὴ ὅμως δὲν γινόταν, καὶ τὸ Κατινάκι ἀλώνιζε τοὺς δρόμους, τρέχοντας σύρριζα στοὺς τοίχους σὰν ποντίκι, δρασκελώντας τὰ σταυροδρόμια χοροπηδητό. Τὸ ἔκανε πολὺ χαζὶ αὐτὸ τὸ κυνήγι μὲ τὶς σφαῖρες. Τὶς ἄκουγε νὰ βιττίζουνε τὸν ἀέρα σὰ χρυσόμυγες ζαλισμένες ἀπὸ τὸ λιοπῦρι. Ἔσκυθε τὸ κεφάλι, καθὼς ὅταν ἔπιανε ἡ μπόρα, ἄλλοτε. Φτάνοντας σπίτι, εἶχε γοργὴ τὴν ἀνάσα, τὰ μάγουλα κόκκινα, καὶ τὰ μάτια της ἀστραφταν θριαμβικά.

— Δὲ φοθᾶσαι, δρὲ Κατινάκι; τὴ ρώτησε μιὰ μέρα ἡ κυρία μοιράρχου ποὺ τὴ δρῆκε τα-μπουρωμένη στὴν πόρτα της.

— Ἄ μπᾶ! τί νὰ φοθηθῶ καλέ; Δὲ μὲ πιάνουν ἐμ

ΤΑ ΒΑΛΤΟΝΕΡΙΑ ΠΑΝΩ ΣΤΗ ΓΗ

Τοῦ ARAGON

Τὸ πεζὸ αὐτὸ ποίημα τοῦ Ἀραγκόν, ποὖναι ἀπ' τὰ πιὸ ὄμορφα ὄχι μονάχα τῆς γαλλικῆς, μὰ τῆς παγκόσμιας λογοτεχνίας, γράφτηκε μέσα στὴν κατοχή. Δημοσιεύτηκε σὰν πρόλογος στὴν πρώτη συλλογὴ ποιημάτων ποὺ κυκλοφόρησε ὁ Ἀραγκὸν ἀμέσως μετὰ τὴν ἀπελευθέρωση τοῦ Παρισιοῦ μὲ τὸν τίτλο: «La Diane Française».

Ἐπὶ ἕνα χρόνο τώρα δὲν ἔπαψα νὰ ἐλπίζω πὼς κάποιος λογοτέχνης μας, ποὺ νὰ κατέχει καλύτερα ἀπὸ μένα τὴν ὄμορφή μας δημοτική, θὰ καταπιάνον"ταν μ' αὐτὴ τὴ μετάφραση. Μὰ βλέπω πὼς περνᾶ ὁ καιρός...

Γι' αὐτὸ παρακαλῶ νὰ θεωρηθεῖ ἡ δουλειά μου τούτη μονάγα σὰ μιὰ δοκιμή, ποὺ ἄλλοι, καλύτεροι ἀπὸ μένα, θἄρθουν νὰ διορθώσουν. Μ' εὐχαρίστηση θὰ στείλω σ' ὅποιον μοῦ ζητήσει τὸ γαλλικὸ κείμενο τοῦ ἔργου.

Ἀλεξάνδρεια 1945.

ΣΤΡΑΤΗΣ ΤΣΙΡΚΑΣ

Ἀπ' ὅσο μακρυὰ καὶ νὰ θυμόσουνα, ἡ ζωὴ εἶχε τοῦτο ὅπως πάντα τὸ χρῶμα ποὺ ντύνεται κάθε ἄνοιξη καὶ χινόπωρο τὶς ἀποχρωμιές του καὶ γεννᾶ στοὺς ἀνθρώπους μιὰ παλίρροια διαθέσεις, ποὺ ἀλλάζει κατὰ τὸν ἥλιο καὶ τὸν ἄνεμο. Ἀπ' ὅσο μακρυὰ καὶ νὰ θυμόσουνα, ἦταν ψαράδικες φαμίλιες, κυνηγοὶ ἄξιοι νὰ χτυποῦν στὸ φτερὸ τὰ πουλιὰ καὶ τ' ἀγρίμι σὰν ξεπροβέλιει μέσ' ἀπ' τὸ λόγγο, καὶ μαστόροι πού, ἀπὸ πατέρα σὲ γιό, παραδίναν τὰ μυστικὰ τοῦ ξύλου, ξέραν νὰ λυγίζουν τὸ σίδερο, νὰ μπλέκουν τὴ λυγαριὰ· ἦταν ἀνθρῶποι ποὺ δουλεύαν γιὰ τὸν ἑαυτό τους, κι' ἦταν ποὺ ξεθεώνονταν γι' ἄλλους· κι' ἔβλεπες νὰ περνοῦν πάνω σ' ἀλόγατα, ντυμένα μὲ παράξενα σκουτιά, κυράδες κι' ἀφεντάδες ποὺ μιλοῦσαν μιὰ λαλιὰ πούτανε δύσκολο νὰ τὴν πάρεις τὸ κατόπι, ὄχι τόσο ἀπὸ τὴ γρηγοράδα τῶν φαριῶν τους ὅσο γιὰ τὶς γνῶμες τῆς ἀλλοκοτιᾶς τὶς γεννημένες μέσα στὰ πάρα πολὺ μεγάλα σπίτια τους· καὶ τὰ σώρουχα στέγνωναν πάνω σὲ σκοινιὰ μές στὶς αὐλές· ἐδῶ καὶ κεῖ ξαναστηλώνονταν ἡ καμπουριασμένη ράχη τῶν χωρικῶν μέσα στ' αὐλάκια ποὺ τὰ κουρσεύαν πουλιά· κ' ἦταν ἐκκλησιὲς κι' ἄνθρῶποι ποὺ δὲν πήγαιναν· κ' ἦταν καυγάδες μέσα στὶς ταβέρνες, μπαλκόνια μὲ γλάστρες λουλούδια, γυναῖκες κακανιάρισες στὶς βρύσες, φαντάροι ποὺ περνοῦσαν τραγουδώντας. Ἀπ' ὅσο μακρυὰ κι' ἂν θυμόσουνα, τὸ νερὸ ἤθελε νάναι καθάριο γιὰ θολό, οἱ σκύλοι ἀλυχτοῦσαν στὸ θάνατο, τὰ παλληκάρια συνερίζονταν γιὰ τὸ ποιὸς θὰ πετάξει πιὸ μακρυὰ τὸ λιθάρι, καὶ τὰ τραγούδια μιλοῦσαν γιὰ τὸν ἔρωτα καὶ τὴν ἄνοιξη.

Ἡ πατρίδα μου ἡ πατρίδα μου, ἔχει βαλτονέρια ὅπου διαβάζω τὸ βράδυ μὲ τὸ ἡλιόγερμα.

Ἀπ' ὅσο μακρυὰ κι' ἂν θυμόσουνα, τοῦτος δὲν ἦταν ἕνας κόσμος φτιαγμένος πάντα κατὰ τὴ δική μας εὐχαρίστηση, μήτε στὸ γοῦστο τοῦ καθενοῦ, μήτε δίκως, μήτε δίχως φουρτοῦνες, ἀπ' ὅσο μακρυά, ἀπ' ὅσο μακρυά, κι' ἂν γύρευες στ' ἀλήθεια ν' ἀναθυμηθεῖς, μὲ τὰ χέρια σου πληγωμένα ἀπὸ ἐργαλεῖα, τὸ χαλίκι ποὺ χώνεται στὰ μάτια τοῦ καλντεριμοστρωτῆ, τὴν τραγωδία τῶν ἀνήμπορων καὶ τὴν αὐθάδεια τῶν ρουφιάνων, τὰ μαῦρα λατομεῖα τοῦ ὄχλου, κι' αὐτοὺς ποὺ ἁπλώνουν τὸ χέρι στὸ ἔμπα τῶν πόλεων' τὰ ξεγελασμένα ὀνείρατα καὶ τὰ ἐγκαταλειμένα παιδιά. Δὲν ἦταν μήτε ἕνας κόσμος γλύκας καὶ λαδιοῦ, μήτε ἕνας κόσμος ὅπου αὐτὸ ποὺ χρωστιέται χρωστιέται, καὶ τ' ἀμπέλι εἶναι καλὰ μοιρασμένο, κι' ὁ γιὸς δὲν κλαίει βλέποντας τὸν ἀδελφό του νὰ προτιμιέται κι' ἡ μάνα γιὰ τὴ χαμένη της νιότη· χτυπιοῦνταν ἐκεῖ πέρα συναμεταξύ τους γιὰ ἕνα κομμάτι γῆ, γιὰ ἕνα τσακισμένο ὅπλο, γιὰ μιὰ κόρη κλεμένη, γιὰ μπεκροκουβέντες· μπάσταρδοι σέρνουνταν κοκκινίζοντας γιὰ τὴν καταγωγή τους, οἱ ἀμάχες συναντίκρυζαν τοὺς παμπόνηρους καὶ πεισματάρηδες δικηγόρους τριγύρω ἀπὸ τραπέζια πράσινα ἡ μέσα στὰ δικαστήρια, χτίρια γκρεμιζόταν δίχως νὰ κάμουν τοὺς διαβάτες νὰ στρίψουν πίσω. Ὅπως-ὅπως,δρασκελοῦσες ἀπ'τὸ χειμῶνα στὴν ἄνοιξη κι' ἀπὸ τὴν ἄνοιξη στὸ χινόπωρο, τὰ θάματα τῆς κάθε χρονιᾶς, τὰ χιόνια, τὶς ἄνθισες, τὶς ζέστες καὶ τὰ τοιχογύρια ποὺ προμηνᾶνε τὴν παρακμή. Ἦταν ἡ ζωὴ τέτοια ὅπως τὴν εἶχες ἀπὸ πάντα σου γνωρίσει καὶ δὲν τὴ συζητοῦσες.

Ἡ πατρίδα μου, ἡ πατρίδα μου ἔχει βαλτονέρια ὅπου διαβάζω τὸ βράδυ τὶς σκιὲς ποὺ κάμνουν πάνω τους τὰ πουλιὰ διαβαίνοντας.

Ἀπ' ὅσο μακρυὰ καὶ νὰ θυμόσουνα, ἀπ' ὅσο μακρυὰ καὶ νὰ θυμᾶσαι ἀκόμα τὰ πάντα βάδιζαν κατὰ πῶς ἔρχονταν, καὶ φιλόσοφοι κουνοῦσαν τὴν κεφαλή τους, κι' ἄλλοι λέγαν: ἔτσι εἶνε· κ' οἱ ἁρματωτῆδες σκαρώναν καράβια, ἁπλωναν τὸ χάρτη τῶν πελάγων καὶ δείχναν μὲ τὸ δάχτυλο τὰ ζουγραφισμένα κύματα ἐκεῖ ποὺ τὰ σκάφη θὰ κουβαλοῦσαν τὰ μπαχαρικά· κ' ἦταν γιὰ τούτους ἡ χαρὰ τῆς ἄλγεβρας καὶ γι' ἄλλους ἡ εὐτυχία τῶν κουπιῶν, καὶ γι' ἄλλους ἡ συχώρεση τοῦ ὕπνου. Ἦταν πρωταθλητὲς τοῦ μπιλιάρδου, μανιακοὶ μὲ τὰ παγοβούνια, χαρτοπαίχτες, πλήθη ποὺ κλείνονταν μέσα στὸν τερατώδικο θόρυβο τῶν χαλκῶν καὶ τῶν χορδῶν, πλήθη ποὺ οὐρλιάζανε τριγύρω ἀπόνα σκυλολόι· ἀνθρώπους μὲ μιὰ μπάλα ἀντὶς ἐλάφι, κι' ἄσε πιὰ τ' ἄλλα· ἦταν ἡ ποικιλία τῶν ἄστρων μέσα στὴ λάσπη τῆς γῆς, κι' ἡ τρέλλα καὶ τὸ μεγαλεῖο, καὶ τὸ καθημερνὸ παραταλάντεμα τῶν ταπεινῶν κι' ὁ βαθὺς ἀνασασμὸς τῶν ἰσχυρῶν.

Ἡ πατρίδα μου, ἡ πατρίδα μου ἔχει βαλτονέρια ποὺ μέσα τους κατρεφτίζονται οἱ τρελλὲς χειρονομίες τῶν φυγάδων καὶ ρυτιδώνεται ἡ μνήμη τῶν ἀνέμων.

Ποιὸς λοιπὸν σκοτιζόταν ἂν τούτη ἐδῶ ἦταν μιὰ πατρίδα; Ἢ ταν βέβαια γραμμένο στὰ βιβλία καὶ τὰ σκολειὰ μαθαίναν στίχους ξεθωριασμένους, ἰσόμετρους καὶ ἠχεροὺς ποὺ μποροῦσες νὰ τοὺς ξαναλὲς γιὰ καιρό, ὅπου γινόταν λόγος γιὰ μάχες παλαιές, καὶ πέφταν, μ' ἕνα γόνατο καταγῆς, οἱ ἥρωες μὲ τὸ φασκιωμένο κούτελο κρατώντας τὸ κοντάρι μιᾶς σημαίας. Μὰ ποιὸς λοιπὸν σκοτιζόταν ἂν τούτη ἐδῶ ἦταν μιὰ πατρίδα; Ἦταν τὸ κρεββάτι καὶ ἡ λάμπα, ἦταν τὸ κρασὶ καὶ τὸ στάρι. Τὸ καθετὶ πούχε χάσει τὴ δύναμή του πάνω στὶς καρδιὲς ἀκόμα ζοῦσε μέσα στοὺς ὄμορφους παιδιάστικους θρύλους, στὰ τραγούδια, στοὺς σκοποὺς γιὰ τὸ βάδισμα, ποὺ τὰ λόγια τους δὲν ἀκουγόνταν πιά. Δὲν ἔμενε ἀπὸ τοῦτο τὸν τόπο παρὰ ἡ γλώσσα του.Μιὰ ὄμορφη γλώσσα ποὺ χρησίμευε γιὰ ὅλα. Ξέρεις, σὰν ποὺ ἔχεις σπίτι σου ἕνα πολύτιμο πράμα ποὖναι κεῖ πέρα ἀπὸ τόσο πολὺν καιρό, ποὺ τὸ μεταχειρίζεσαι γιὰ ὁτιδήποτε, νὰ μποδίσεις τὸ παραθύρι νὰ κλείσει καὶ τὸ παιδὶ τὸ παίρνει σὰ χάρακα γιὰ νὰ σκεδιάσει, κι' εἶναι ἕνα βαρίδι γιὰ τὰ χαρτιὰ μὰ τόσο βολικό· Ποιὸς λοιπὸν σκοτιζόταν πὼς ἦταν μιὰ πατρίδα, αὐτὸς ὁ τόπος, καὶ δὲ χωρᾶ συζήτηση πὼς εἶναι μιὰ μεγάλη πρόοδο νὰ χάσεις ἐκεῖνο τὴν αἴσθηση τῆς ζήλειας, ἐκεῖνο τὸ μῖσος γιὰ τὸ γείτονα, ἐκείνη τὴν ἔπαρση γιὰ τὴ δική σου στέγη, μιὰ μεγάλη πρόοδο ἐνάντια στὰ σκοτάδια, μιὰ μεγάλη πρόοδο ἐνάντια στὴν ἀνυπαρξία.

Ἡ πατρίδα μου, ἡ πατρίδα μου ἔχει βαλτονέρια καὶ μέσα τους διαβάζω τὴ δυστυχία τῶν καιρῶν.

Καὶ δὲ χωρᾶ συζήτηση πὼς εἶχες συγκρατήσει, πιότερο κι' ἀπ' τῶν ἡρώων, τὴν ἀνάμνηση τῶν ἀναπήρων πούχε κοστίσει ἡ τελευταία ἐποποιΐα καὶ ποὺ εὐχόσουνα νάναι ἀλήθεια ἡ στερνή, κ' εἶχε βγεῖ ἀπὸ δαύτη σὰν ἕνα δίδαγμα ἀνθρωπιᾶς ποὺ τ' ἀπαρνιέται ὅποιος θέλει! Δὲν μπορῶ ὅμως ν' ἀποδοκιμάσω, γιατὶ εἶναι κρίμα νάναι ὁ ἄνθρωπος λύκος γιὰ τὸν ἄνθρωπο ἀκόμα κι' ἂν ἐτούτη ἡ βαθειὰ καὶ συνηθισμένη ἀλήθεια μᾶς ξανάρχεται ἀπὸ καιρὸ σὲ καιρὸ ἀπόνα φιλόσοφο σ' ἕναν πόλεμο, κι' ἀπόνα ἄρθρο ἐφημερίδας σ' ἕνα φτωχὸ κεφάλι παλαβοῦ. Καὶ δὲ χωρᾶ συζήτηση πὼς ἀπὸ τούτους τοὺς μακρυνοὺς κατάλογους τοὺς χρυσοὺς πάνω στὸ μάρμαρο τῶν σκοτωμένων κάθε χωριοῦ μπορεῖς σύγκαιρα ν' ἀποκομίσεις κάποια μικροέξοδα καὶ νὰ πάρεις ἕνα ἀνάστροφο δίδαγμα, ἔτσι ποὺ οἱ ἀνθρῶποι ἀκούαν πρόθυμα αὐτοὺς ποὺ μιλοῦσαν κι' εἶχαν τὴν εἰρήνη στὸ στόμα καὶ λέγαν πὼς εἶναι ἀνεχτίμητη, ποὺ εἶναι ἡ ἀλήθεια μὰ ποὺ ἀμέσως βγάζαν τὸ συμπέρασμα πὼς δὲν ὑπάρχει τιμὴ ποὺ νὰ μὴν πρέπει νὰ τὴ δώσεις γιὰ χατήρι της, πράμα ποὺ σηκώνει νὰ τὸ σκεφτεῖς· γιατὶ τὸ φῶς εἶναι πολύτιμο, ἀλλὰ ὄχι πιὰ ἂν πρέπει νὰ τὸ πλερώσω μὲ τὰ δυὸ βγαλμένα μου μάτια. Γι' αὐτὸ οἱ συζητήσεις παίρναν δρόμο πάνω σ' αὐτὸ τὸ θέμα, προκαλώντας τὴν ἀγανάχτηση κεινῶν ἐκεῖ ποὺ ἀγαπᾶνε τὰ ὄμορφα ὅπλα τὰ καλογυαλισμένα καὶ τὰ σημάδια τῆς ἀρχοντιᾶς ποὺ προστάζει γραμμένα μὲ χρυσάφι καὶ μ' ἀσήμι πάνω στὰ μανίκια τῶν διαλεγμένων ἀρχηγῶν. Ποὺ ἀπ' τὴν ἄλλη δὲν παραδέχονταν καθόλου νὰ τοὺς διαφεντέψουν ἐτοῦτοι ἐδῶ μέσα στὸ ἔθνος ποὺ ζητοῦσαν ὅπλα μὰ γιὰ σκοποὺς ποὺ κεῖνοι ἐκεῖ τοὺς ὑποψιάζονταν, θέλοντας νὰ ποῦν πὼς ὅλος ὁ κόσμος δὲν εἶναι φτιαγμένος γιὰ τὴν εὐγένεια τῶν πολέμων.

Ἡ πατρίδα μου, ἡ πατρίδα μου ἔχει βαλτονέρια, καὶ τὰ δάκρυα τῆς μέρας, τὸ βράδυ τὰ γυρίζει σὲ αἷμα.

Πὼς ἦταν μιὰ πατρίδα, ποιὸς τὸ πίστευε ἀπ' αὐτοὺς ποὺ τὸ λέγαν μὲ τὴν ἄκρη τῶν χειλιῶν ἢ ἀπ' αὐτοὺς ποὺ τ' ἀρνιόνταν μ' ὅλο τους τὸ λαρύγγι· ποιὸς ἀπ' τὴ βλαστήμια γιὰ ἀπ' τὴν ἄμυαλη ἐπανάληψη, καλύτερα συγγένευε μὲ τοῦτη τὴ συνείδηση τὴ βουβὴ ποὺ λέγεται πατρίδα; Ποιὸς ἦταν γιὰ νὰ νιώσει τὸ κάλεσμα τὴν ὥρα ποὺ θὰ πλάκωνε ἡ μπόρα, σαρώνοντας τὶς ἰδέες σὰν πεθαμμένα φύλλα, ξεριζώνοντας τὶς ἀσάλευτες μάσκες ἔτσι ποὺ στὰ στερνὰ φανήκαν τὰ βασανισμένα πρόσωπα ποὺ κρύβανε τόσον καιρό; Πὼς ἦταν μιὰ πατρίδα, τὸ πίστευαν ἀλλοιώτικα παρὰ γιὰ τὸ διαβατήριο μέσα στὴν τσέπη τους. ἐκεῖνοι ποὺ τὸ χρῆμα

(Συνέχεια στὴ σελίδα 131)

ΒΑΣΩ: Πρωτομαγιὰ τοῦ 1944

ΟΙ ΔΙΑΚΟΣΟΙ

Τῆς Ρίτας ΜΠΟΥΜΗ - ΠΑΠΑ

Ἡ πρώτη αὐγὴ τοῦ φετεινοῦ Μαγιοῦ
κρέμασε μεγάλες νεκρικὲς κουρτίνες
ποὺ μαύρισαν τὸν ἥλιο
καὶ σώπασαν τὸ φλώρι στὴ ροδιὰ
καθὼς ἤρθαν τοῦ χάρου τὰ καμιόνια
μὲ βουλιαγμένες τὶς παχειές τους ρόδες
στάχτινοβόλα χαμομήλια καὶ τὰ χόρτα
γεμάτα ἀγαπημένα κι' ἄγνωστα παιδιὰ
ποὺ ζητωκραύγαζαν ὀρθὰ καὶ τραγουδοῦσαν.

Ὁ σημερνὸς ἥλιος δὲ μαλάκωσε τὴ χτεσινὴ ἀπόφαση
ἀξίνα ἡ πέννα π' ἄνοιξε στὸ χαρτὶ διακόσα μνήματα
γι' ἀγόρια πιὸ νέα κι' ἀπ' τὸ Χριστὸ
ποὺ δὲν τραφήκανε μὲ γάλα, μέλι καὶ ψωμὶ
παρὰ τὸ Μέγα Ὄνειρο
θρέψαν μὲ τάσημί τους τὸ μεδοῦλι
μὲ μιὰ ἐρωμένη στὰ μάτια τους
φτιαγμένη ἀπὸ ἀέρα
ἀέρα πλατὺ γαλάζιο ἀέρα.

Τὰ σημερνὰ πουλιὰ δὲ στόλισαν τὰ μαλλιά σας
ἀπ' τὸ στερνὸ θῦμό σας ἠλεχτρισμένα
περάσατε μέσα ἀπ' τὶς παπαροῦνες
καὶ τὰ ψηλὰ στάχια
κι' ἦταν σὰν τότε
ποὺ κυνηγούσατε κοτσύφια μὲ τὸ λάστιχο
στὰ γλυκὰ ξένα χωράφια,
παιδιὰ ποὺ ἤρθατε καὶ φύγατε
κολυμπώντας στὸ αἷμα
ὅταν ἐμεῖς τὸ σφουγγαράκι μιᾶς φωλίτσας ἐπροσέχαμε
μὴ καὶ χαλάσουν τὰ παιδιὰ ταῦγὰ τῆς σφήκας.

Παραταχτήκατε κάτω ἀπ' τὴ δόξα τοῦ ἥλιου
μὲ τῆς μητέρας σας τὰσύχαστο φακιόλι
χαμένο πίσω ἀπ' τὰ δεντροπερίβολα
σὰ φάκελλο ποὺ τἄρπαξε ὁ ἄνεμος ἀφίλητο,
τὰ δάκρυά της γίνανε ρυάκι
στῶν ξένων γυναικῶν τὰ τσίνορα
τἀδέρφια σας συνάχτηκαν στὴν πράσινη πλαγιὰ
νὰ δέσουν τὸ στεφάνι τῆς πρωτομαγιᾶς σας
καθὼς σὰ μαθητὲς τὸ Μάϊο τραγουδώντας
βγήκατε ὅλοι μαζὶ στὴν ἐξοχὴ σήμερα
γιὰ νὰ προαπαντήσετε τὸ θάνατό σας !

Τὸ βουνίσιο σήμαντρο λύθηκε ξαφνικὰ
κι' ἀπ' τὸ μοναστῆρι μὲ τοὺς μαύρους τρούλους
χύθηκε ἀργὰ ἕνα σμάρι ἀπὸ παράπονα
νὰ μετρήσει τὶς ὧρες τῆς μεγάλης παρασκευῆς σας
κ' ἦταν σὰ νὰ σᾶς ἀποχαιρέταγε γιὰ μᾶς
ποὺ δὲ μπορούσαμε νὰ σᾶς φωνάξομε ἀντίο,
ὅπως τὄκαναν τἀρνάκια βελάζοντας,
εἴμαστε ἀπ' τὸ πρῶϊ φρουρημένοι ἀπ' τὶς περίπολες
φοβᾶται ὁ ἐχτρὸς τὴ δόξα τοῦ θανάτου σας
δὲ θέλει νἀκούσομε τὴν τελευταία σας λέξη
μὲ τὸ σάλιο σας νὰ δοῦμε πὼς τὸν νικᾶτε
γι' αὐτὸ μᾶς ζώσανε σιδερόφραχτοι στρατιῶτες του
γι' αὐτὸ μπῆκαν στὰ πρωινὰ περιβόλια μας
γεμάτα πεταλοῦδες καὶ κεχριμπαρένιες μαργαρίτες.

Τί κάνατε λοιπὸν γιὰ νὰ θεριστεῖτε γυμνοὶ
πίσω ἀπ' τὸν ἐχυρωμένο μαντρότοιχο;
ἡ πατρίδα τὸ ξέρει καὶ κλαίει
κοπήκατε σὰν τὰ ὑγρὰ τριαντάφυλλα
ποὺ φύλαγαν τὰ κορίτσια προτοῦ σᾶς χάσουν
γιὰ νὰ δοξάσουν τὸ μποῦστο ποὺ σᾶς περίμενε.

Σεῖς γίνατε στεφάνι ἀπὸ πυρακάνθι
χαλκὰς ζεματιστὸς στὸ λαιμὸ τῆς ἀνθρωπότητας
ἀγαπημένα παιδιὰ τοῦ μαρτυρίου
ποὺ βάψατε μαύρους τοὺς τοίχους τῆς συνοικίας
καὶ μᾶς φορέσατε τὸ πένθος τῆς μνήμης σας
σκληρῆς βαρειᾶς σὰν πετροκάρβουνο.

Οἱ κρότοι ποὺ σᾶς στέρησαν τὴ θέα τοῦ κόσμου
γαζώνουν τὴν καρδιά μας
κόβουν τὰ γόνατά μας οἱ ριπές σας
ἂχ τότε ποὺ γατζωθήκατε μὲ τὰ μάτια μεγάλα
καὶ σπαρταρήσατε στὸ μεταξένιο αἰθέρα
κεντημένο ἀπ' τὶς πρωτάνθιστες ροδακινίτσες
γιὰ νὰ γενεῖτε ἀετοὶ μὲ βασιλικὲς φτεροῦγες
νὰ πιεῖτε ὅλο τὸν ἥλιο ποὺ διψάσατε
κι' ἂς περιμέναν ὄξω τὰ καμιόνια
νὰ πάρουν τὴν κόκκινη λάσπη σας.

Βάψατε τοὺς δρόμους μὲ τὶς καρδιές σας
ἦρθε τὸ περιστέρι ἀπ' τὸ χωριὸ
βάφτισε τὰ ξανθά του πόδια
στὸ χαντάκι ποὺ στράγγισαν τὰ νιάτα σας
κόκκινο θὰ γυρίσει πρὶν ἀπ' τὸν ταχυδρόμο
χάθηκε κ' ἡ γρηούλα ποὺ κίνησε νύχτα
νὰ ψηλαφίσει τὰ σύνορα τῆς Ἀθήνας
νὰ βρεῖ ἕνα κομμάτι ροῦχο σας στὴ λεωφόρο
σκισμένο μὲ τὰ δόντια σας καὶ πεταμένο γιὰ σημάδι
πίσω ἀπ' τὰ βουνὰ ἔχασε τὶς παντόφλες της
τὴν ὥρα ποὺ τὰ κάρρα κουβαλοῦσαν τὰ σφάγια σας
ἀνάμεσα σὲ δυὸ σειρὲς κεριῶν
πανάψαμε μὲ τὸ νοῦ μας
ἐκεῖ στὶς κόχες τοῦ τελευταίου σας δρόμου
ἀπ' ὅπου τῆς χλόης ὁ θυμὸς
χύμηξε νὰ πνίξει τὶς πέτρες.

Σεῖς ἔχετε κιόλας σμίξει μὲ τἀδέρφια σας
τὶς ἀνθισμένες ἰτιὲς καὶ τὰ συντριβάνια
τἄλογα καβαλικέψατε τοῦ ρήγα ἥλιου
πάνω ἀπ' τὴ θάλασσα τῶν παραμυθιῶν
μὲ ἀσημένιο ἀμάξι
κι' ἐμεῖς ζηλεύομε τὴ δόξα σας
παιδιὰ μὲ τάνοιχτόστηθα πουκάμισα
αὐριανά μας ἀγάλματα !

Πέτρινες ἐντολὲς τἄτριχα στήθια σας
μέσα ἀπ' τὸ δάσος ποὺ περπατήσατε
μ' ὄρθια πόδια
καθὼς δίχως ἐλπίδα μπλεχτήκατε
τὴν πιὸ ἔνδοξη στιγμὴ
μὲ τὰ χελιδόνια τοῦ στρόβιλου
καὶ τὰ σγουρὰ θυμάρια.

Τί γλυκὰ ποὺ ἠσυχάσατε μάρτυρες
μαζὶ μὲ τὸ χαλάζι τῶν πολυβόλων
κάτω ἀπ' τὶς κυψέλες τοῦ Ὑμηττοῦ...
Βιτσιὰ στὸν ὕπνο μας τὸ χαριστικὸ βόλι σας
βιτσιὰ στὸ αἷμα μας
βιτσιὰ στὰ ὄνειρά μας
πόσα μαρμαρένια παιδιὰ θὰ στήσομε αὔριο
δῶ μέσα ποὺ πνίγηκαν στὸ αἷμα τὰ μερμήγκια !

Πόση σιωπὴ θέλει τὸ ρόδι γιὰ νὰ δέσει
πόση ὀργὴ γιὰ νὰ σκάσει καὶ νὰ χυθεῖ
εἴσαστε οἱ Διακόσοι τῆς Πρωτομαγιᾶς
ἑκατὸ λιγότεροι ἀπ' τοὺς σύντροφους τοῦ Λεωνίδα
ποὺ σᾶς ἀποχαιρέτησαν τὰ τρυφερὰ κλήματα,
κι' ὁ τσομπάνος ποὖκλαιγε δαγκάνοντας τὸ δάχτυλο
κι' οἱ ἀνθισμένες λεμονιὲς τῶν ἐπιτάφιων ὅλων
καὶ τὰ κορίτσια ποὺ δὲ φιλήσατε
καθὼς ἡ φοβερὴ ἀπουσία τῆς μάνας σας
ἄχνιζε πελώρια στὸν αἰθέρα
σὰν τὰ θεσσαλικὰ ποτάμια τὸ χειμῶνα.

Οὔτε λουλούδια νὰ σᾶς φέρομε δὲ μᾶς ἄφηκαν
νὰ κοινωνήσομε ἀπ' τὸ γαρούφαλο τῆς πληγῆς σας
νὰ σφουγγίσομε μὲ τὰ μαλλιά μας
τὸν ἀκριβὸ ἰδρῶτα τῆς ἀγωνίας σας
ὀρφανὲς γυναῖκες ἀφημένες πίσω μὲ μαδημένα μάγουλα
καὶ τὴ ζουγραφιά σας στὰ μάτια μας
κάτω ἀπ' τὴ μολυβένια βροχὴ ποὺ σᾶς θέρισε
πρὶν ἀπὸ τὰ στάχια,
γιὰ νὰ ζεστάνετε μὲ τἄστρα σας
τὴ γρηὰ κορώνα τοῦ κόσμου.

Ἀντίο παιδιά,
δὲ θὰ ξεχάσομε τὸ τίμιο μέτωπό σας
μὲ τὴ λάμπα του θὰ φωτίσομε τὴν ὑπόλοιπη ζωή μας
μὲ τὴν πίκρα σας θὰ γεμίσομε τὰ βιβλία μας
καὶ μὲ τὸ ρουμπινὶ αἷμα σας
θὰ βάψομε τὶς σημαῖες τῆς οἰκουμένης !

Ἀπ' τὸ Βιβλίο
«Ὁ Παφάνομος Λύχνος»
ποὺ θὰ κυκλοφορήσει φέτος.

ΤΟ ΡΩΣΙΚΟ ΘΕΑΤΡΟ[1]

Τοῦ N. HOUGHTON

«Γιὰ κύτταξε αὐτὰ τὰ προγράμματα», μοῦπε ὁ κ. Σμίθ, βγάζοντας μιὰ στοῖβα διπλωμένα μονόφυλλα ἀπὸ φτηνὸ χαρτί, τυπωμένα μ' ἐκεῖνα τὰ ρούσικα στοιχεῖα ποὺ μοιάζουν ἱερογλυφικά. Στὸ πάνω μέρος τοῦ πρώτου εἶδα τὴν βιννιέτα τοῦ Θεάτρου Τέχνης τῆς Μόσχας, τὸν πασίγνωστο γλάρο. Στὸ δεύτερο τὸ προφίλ τοῦ Βακχάνγκωφ, τοῦ ἰδρυτοῦ τοῦ Θεάτρου μὲ τ' ὄνομά του. Ἕνα ἄλλο ἦταν πρόγραμμα τοῦ Θεάτρου τοῦ Κόκκινου Στρατοῦ, μὲ τὸ κόκκινο ἄστρο, τὴ σημαία κι' ἕνα σκίτσο ἀπ' τὴν ἐπιβλητικὴ πρόσοψη τοῦ θεάτρου. Τὰ κυττοῦσα κι' ὁ νοῦς μου γύριζε πίσω 8 χρόνια, στὰ ἴδια θέατρα, τότε π' ἀγόραζα τέτοια προγράμματα μὲ 50 καπίκια! Θυμήθηκα τοὺς θεατὲς ποὺ στριμωγμένοι δίπλα μου στὰ θεωρεῖα κάθονταν μὲ σταματημένη ἀνάσα 4 ὧρες, ὅσες συνήθως βαστᾶνε οἱ περισσότερες ρούσικες παραστάσεις. Ἀναπόλησα τὴν μορφὴ τοῦ μεγάλου δάσκαλου, τοῦ Στανισλάβσκυ, μὲ τὰ καρφωμένα στὴ μύτη του ματογυάλια ἀπ' ὅπου κατέβαινε τὸ μαῦρο κορδονέττο· τὸν Ρέμπεν Σιμόνωφ, τὸν κοντό, μαυριδερὸ χιουμορίστα ἀρμένη σκηνοθέτη κ' ἠθοποιό· τὴν χαριτωμένη Ἄλλα Ταράσοβα, μὲ τ' ἀπαλὰ καὶ τονισμένα ἐγγλέζικά της· ἕνα πλῆθος ἄλλους ἐργάτες τοῦ θεάτρου, νέους καὶ γέρους ποὺ τὰ ὀνόματά τους τἄβλεπα σ' ἐκεῖνα τὰ προγράμματα.

Στὸ πρόγραμμα τοῦ θεάτρου Μοσσοβιέτ, φιγουράριζε τ' ὄνομα τοῦ Γιοῦρι Ζαβάντσκυ, σὰν καλλιτεχνικοῦ διευθυντῆ. Θυμήθηκα τὸν ψηλό, πρόωρα γερασμένο, νέο ἄντρα ποὺ στὸ 1935 διεύθυνε ἕνα Θεατρικὸ Σπουδαστήριο.

«Στὸ θέατρο Ζαβάντσκυ πᾶνε ὅσοι θέλουν νὰ δοῦν ἔργα ἀσυνήθιστα» παρατήρησε ὁ κ. Σμίθ.

«Ὅπως πήγαιναν νὰ παρακολουθήσουν τὰ πειράματα τοῦ Μέγερχολντ τὸ 1930, δίχως ἀμφιβολία», ἀπάντησα. «Ἀλλὰ τί ἀσυνήθιστο ἔχουνε οἱ παραστάσεις αὐτές;»

«Τὴν ἀσταμάτητη κίνηση. Οὔτε μιὰ στιγμὴ δὲν ἡσυχάζει ἡ σκηνή. Οἱ ἠθοποιοὶ στριφογυρίζουν, πηδοῦν καὶ στιγμὲς-στιγμὲς ἰσορροποῦν μὲ τὸ κεφάλι κάτω καὶ τὰ πόδια πάνω. Κάθε ἴντσα τοῦ προσκηνίου καὶ τοῦ βάθους, κάθε πλαγινὸς χῶρος μπρὸς καὶ πίσω χρησιμοποιεῖται. Γιὰ τὸ Σαιξπηρικὸ δρᾶμα — εἶδα Ὀθέλλο — ἡ τέτοια σκηνοθεσία εἶναι λίγο κουραστική, ἂν ὄχι γιὰ τοὺς ἠθοποιούς, τοὐλάχιστο γιὰ τὸν θεατή. Ἀλλὰ στὴν κωμωδία τοῦ Γκολντόν. : «Ἡ Κυρία τῆς Ταβέρνας», χάρισε μεγάλη πληθωρικότητα».

Ὁ κ. Σμίθ, ἄρχισε νὰ μιλάει σὰν Βετεράνος τοῦ Θεάτρου. Φαίνεται πὼς βεν ὑπάρχει ὅριο στὴν ἐπιρροὴ ποὺ μπορεῖ νὰ ἐξασκήσει τὸ Ρώσικο Θέατρο πάνω στοὺς ἀνθρώπους. Ἡ περιγραφή του γιὰ τὴ σκηνοθεσία τοῦ Ζαβάντσκυ μοῦ θύμισε ξανὰ τὸν Μέγερχολντ: τοὺς «μηχανιστικοὺς» ἠθοποιοὺς του ποὺ κατρακυλοῦσαν πάνω σὲ τσουλίθρες, ἀνάβαθρα καὶ κούνιες, σὲ κεῖνες τὶς ἐπαναστατικὲς σκηνοθεσίες τοῦ Δάσους (2), τοῦ Μεγαλοπρεπῆ Κερατᾶ(2) καὶ Ἀλλοίμονο στοὺς Σοφοὺς, ποὺ μεσουρανοῦσαν στὰ θεατρικὰ ρεπερτόρια ὅλου τοῦ κόσμου στὰ 1920 — 1930. Τὸ θύμισα καὶ στὸν κ. Σμίθ.

«Ὁ Μέγερχολντ ἐνδιαφέρεται μόνο γιὰ τὴν ἐξωτερικὴ φορμὰ μὲ μιὰ ὑπερβολικὴ θεατρικότητα, ποὺ στὸ παρουσίασμα τῶν χαραχτήρων δὲν εἶχε μεγαλύτερη ἀπόδοση ἀπ' ὅση μιὰ παράσταση κλόουν σὲ τσίρκο.

«Ὡστόσο, δὲν νομίζω πὼς ὁ Ζαβάντσκυ μπορεῖ νὰ χαραχτηριστεῖ σὰν ὀπαδός του, γιατὶ κουβεντιάσαμε μαζὺ γιὰ τὶς ἀντιλήψεις του καὶ μοῦπε ὅτι ἑνοιωθε καθαρὰ πὼς ἡ γραμμὴ τοῦ Ρούσικου Θεάτρου, ἀκολουθώντας τὸ δρόμο τοῦ Στανισλάβσκυ, ὁδευε πρὸς τὴν κατεύθυνση τῆς ψυχολογικῆς ἐνδοσκόπησης τῶν χαραχτήρων. Μόνο μὲ τὴν ἀληθινὴ ἀπόδοση τῆς ἀτομικότητας, ὑποστήριζε ὁ Ζαβάντσκυ «μπορεῖ κάποιος νὰ φτάσει σὲ μιὰ σωστὴ κατανόηση τῆς ἀνθρώπινης ζωῆς στὸ σύνολό της — κι' αὐτὸς εἶναι ὁ σκοπὸς τοῦ θεάτρου». 'Απ' ὅσα ἔχω πεῖ γύρω ἀπ' αὐτὴ τὴν κίνηση τὸ πιὸ χαραχτηριστικὸ εἶναι ὅτι στὶς παραστάσεις του ὑπῆρχε μιὰ ὁλοζώντανη πειστικὴ ἀνθρωπιά. Αὐτὸ ἀκριβῶς ἀνέβαζε τὸ κάθε τι. Οἱ ἀνθρωποί του κύτταζαν καὶ συμπεριφέρονταν ὅμοια ὅπως ἀποδίνουν τὴ ζωὴ τὰ ταμπλὸ τοῦ Χόγκαρθ.(3)».

'Απ' τὴν περιγραφὴ αὐτὴ φάνηκε πὼς οἱ κατευθύνσεις τοῦ Ζαβάντσκυ βρίσκονται στὴν ἴδια παράλληλο μὲ τὴ γραμμὴ τοῦ Βακχάνγκωφ. Ὁ Βακχάνγκωφ εἶναι ὁ καλλιτέχνης ποὺ πρὶν 20 χρόνια κατανόησε πὼς γιὰ νὰ μεγαλώσει ἡ σκηνικὴ ἐνάργεια θάπρεπε νὰ ζευγαρωθοῦν ὁ ψυχολογικὸς ρεαλισμὸς τοῦ Στανισλάβσκυ μὲ μερικοὺς ἀπ' τοὺς ἐξωτερικοὺς θεατρικοὺς φορμαλισμοὺς τοῦ Μέγερχολντ. Αὐτὸ ἔπρεπε νὰ γίνει ἀπὸ τὴν ἀρχὴ τῆς ἱστορίας τῶν χαραχτήρων δὲν εἶχε μεγαλύτερη ἀπόδοση ἀπ' ὅση μιὰ παράσταση κλόουν σὲ τσίρκο.

«Ὡστόσο, δὲν νομίζω πὼς ὁ Ζαβάντσκυ μπορεῖ νὰ χαραχτηριστεῖ σὰν ὀπαδός του, γιατὶ κουβεντιάσαμε μαζὺ γιὰ τὶς ἀντιλήψεις του καὶ μοῦπε ὅτι ἑνοιωθε καθαρὰ πὼς ἡ γραμμὴ τοῦ Ρούσικου Θεάτρου, ἀκολουθώντας τὸ δρόμο τοῦ Στανισλάβσκυ, ὁδευε πρὸς τὴν κατεύθυνση τῆς ψυχολογικῆς ἐνδοσκόπησης τῶν χαραχτήρων. Μόνο μὲ τὴν ἀληθινὴ ἀπόδοση τῆς ἀτομικότητας, ὑποστήριζε ὁ Ζαβάντσκυ «μπορεῖ κάποιος νὰ φτάσει σὲ μιὰ σωστὴ κατανόηση τῆς ἀνθρώπινης ζωῆς στὸ σύνολό της — κι' αὐτὸς εἶναι ὁ σκοπὸς τοῦ θεάτρου». 'Απ' ὅσα ἔχω πεῖ γύρω ἀπ' αὐτὴ τὴν κίνηση τὸ πιὸ χαραχτηριστικὸ εἶναι ὅτι στὶς παραστάσεις του ὑπῆρχε μιὰ ὁλοζώντανη πειστικὴ ἀνθρωπιά. Αὐτὸ ἀκριβῶς ἀνέβαζε τὸ κάθε τι. Οἱ ἀνθρωποί του κύτταζαν καὶ συμπεριφέρονταν ὅμοια ὅπως ἀποδίνουν τὴ ζωὴ τὰ ταμπλὸ τοῦ Χόγκαρθ.(3)».

(1) Συνέντευξη μὲ τὸν διευθυντὴ τοῦ Ἐθνικοῦ Συμβουλίου τῆς Ἀμερικανικῆς - Σοβιετικῆς Φιλίας κ. Ἐνιγκοῦν Σ. Σμίθ δημοσιευμένη στὸ περιοδικὸ Theatre Arts (τεῦχος Γενάρη 1946).

(2) Ἔργα τοῦ Ὀστρόβσκυ καὶ Κρόμερλινκ (σ. μ.).

(3) Ὁ Γουλιέλμος Χόγκαρθ (1697—1746) εἶναι γνωστὸς Ἀγγλος ζωγράφος καὶ χαράκτης ποὺ ἀντλοῦσε τὰ θέματά του ἀπ' τὴν καθημερινὴ πραγματικὴ ζωὴ τῆς πατρίδας του. Ἔδωσε ἔργα ἠθογραφικὰ καὶ σατιρικά. Στὸ αἰσθητικό του ἔργο «ἀνάλυση τοῦ ὡραίου» κτυπάει τὸν ἀκαδημαϊσμὸ καὶ τὴ δουλική μίμηση τῆς Ἑλληνικῆς Τέχνης (σ. μ.).

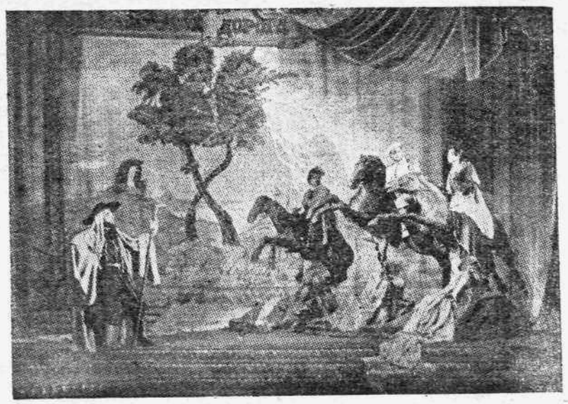

Ἡ σκηνὴ τοῦ ταξιδιοῦ ἀπὸ τὸ «Ἡμέ ρωμα τῆς Σπρίγγλας» τοῦ Σαίξπηρ. σκηνοθεσία Ποπώφ. Τὸ σκηνοθετικὸ πρόβλημα ἦταν πὼς τὰ πρόσωπα εἶναι Ἄγγλοι, ἐνῶ ἡ κωμωδία εἶναι Ἰταλική. Τὸ πανὶ τοῦ βάθους ποὺ ἀναπαριστάνει Ἰταλικὸ τοπίο, τὸ ἔλυσε. Ὁ σοσιαλιστικὸς ρεαλισμὸς δὲν ἐμποδίζει τὴ φαντασία τοῦ θεατῆ.

στὴν ἐπίσκεψη τοῦ Ἐρρίκου Τζόουνστον στὴν Ε.Σ.Σ.Δ., ὅπως πιστεύουν πολλοί;» ρώτησα.

«Οἱ Ρῶσοι ἰσχυρίζονται πὼς τὸ ἔργο αὐτὸ γράφτηκε πρὶν πάει ἐκεῖ ὁ Τζόουνστον, κι' ἐγὼ πιστεύω πὼς ἔτσι εἶναι, γιατὶ ὁ ἥρωας εἶναι ἕνας τυπικὸς μέσος τύπος μεγαλο-ἐπιχειρηματία τοῦ Δυτικοῦ Κόσμου, στὸ πρῶτο ταξίδι του στὴ Ρωσία. «Ὁ κ. Πέρκινς», εἶναι μιὰ συνηθισμένη ἱστορία γύρω ἀπὸ ἕνα ἀμερικανὸ «βασιλέα», ποὺ φτάνει στὴ Μόσχα, συνοδευμένος ἀπ' ἕνα δημοσιογράφο τοῦ «ἀπομονωτικοῦ» Τύπου γιὰ μιὰ περιοδεία στὴ Σοβιετικὴ Ἕνωση. Οἱ πρῶτες καχυποψίες τους — νὰ κυττοῦν κάτω ἀπὸ κάθε κρεββάτι νὰ βροῦν τὸ κρυμμένο φωνολητικὸ μηχάνημα — παραμερίζονται ἀπ' τὴν συμπάθεια, τὴν κατανόηση καὶ τὴν ἐχτίμηση, καθὼς ἀρχίζουν νὰ γνωρίζουν τὸ Σοβιετικὸ τρόπο ζωῆς μ' ἐπισκέψεις σ' ἕνα κολλεκτιβιστικὸ ἀγρόκτημα καὶ στὸν Κόκκινο Στρατό, στὸ μέτωπο».

«Φαίνεται νἆναι διασκεδαστικὸ ἔργο νὰ τὸ μεταφράσει καὶ νὰ τὸ παίξει κανένας ἐδῶ».

«Ἀμφιβάλλω γιατὶ ἀπὸ πέρσι κιόλας τὸ καλοκαῖρι θἄταν ἄσυγχρόνιστο γιὰ τὸ ἀμερικανικὸ κοινό, γιατὶ μιλάει γιὰ Β΄Μέτωπο κι' ἔχει ἀτμόσφαιρα πολεμική. Ἔχω ἐνδοιασμοὺς ἂν θὰ κρατηθεῖ κι' ἐκεῖ γιὰ πολὺ ἀκόμα. Ἀλλὰ στὶς μεγάλες του πιέννες κέρδισε μεγάλη δημοτικότητα, συνδυάζοντας τὴ φρεσκάδα, τὴν εἰλικρίνεια καὶ τὴ σάτιρα μὲ τὴ συγκινητικὴ ἔκκληση γιὰ κατανόηση ἀνάμεσα στὴν Ἀμερική καὶ στὴ Ρωσία. Σχετικὰ βέβαια μ' αὐτὴ τὴν ἔκκληση, ὁ Θεὸς ξέρει πόσο δὲν εἶναι παράκαιρη !»

Τὰ Μοσκοβίτικα θέατρα κυκλοφοροῦν ἕνα εἶδος συλλογικοῦ προγράμματος μὲ τὸ τί παίζουν κάθε ἑβδομάδα. Ἀπὸ μερικὰ ἀπ' αὐτὰ εἶδα πὼς τὸ Θέατρο Τέχνης καὶ τὸ Δίδυμό του, ἀνέβασαν τὸ περασμένο καλοκαῖρι «Πίκγουϊκ Κλάμπ», τὸ «Σκολειὸ τῶν Σκανδάλων», «Νεκρὲς Ψυχὲς» τοῦ Γκόγκολ, τὸ σύγχρονο «Ἕνας ἀξιωματικὸς τοῦ Ναυτικοῦ», τὸν «Γάμο τοῦ Φιγκαρώ», «Ἄννα Καρενίνα», τὸ «Γαλάζιο Πουλί», τὸν «Ποῦσκιν» τοῦ Μπουλγκάνωφ.

«Ὡραῖα», εἶπα, «νομίζω πὼς ἀπὸ ἄποψη ποικιλίας καὶ ἀναζήτησης δὲν ὑπάρχει καλοκαιρινὸ ρεπερτόριο ἄλλου Θεάτρου ποὺ θὰ μποροῦσε νὰ συγκριθεῖ μ' αὐτό», «οὔτε γιὰ ὁποιαν ἄλλην ἐποχὴ τοῦ χρόνου» πρόστεσε ὁ κ. Σμίθ.

«Μιὰ ποὺ μιλᾶμε γιὰ ἀνώτερες παραστάσεις, ἔχετε νὰ μοῦ πεῖτε τίποτε σχετικὸ μὲ τὰ ὄπερα καὶ γιὰ μπαλλέτο;» πρότεινα. «Τί εἴδατε στὸ Θέατρο Μπολσόϊ;»

«Τὴν ὄπερα «Ἰβὰν Σουζάνιν», «Κάρμεν», τὰ χοροδράματα «Γκιζέλλ» καὶ «Καρυδοσπάστης». Στοιχηματίζω πὼς δὲν ἔχετε ἀκούσει τὴν ὄπερα Ἰβὰν Σουζάνιν τοῦ Γκλίνκα. "Αν ναί, θἄστε ὁ πρῶτος ἀκροατής της ποὺ συναντάω ἔξω ἀπ' τὴ Ρωσία. «Ὄχι, δὲν τὄχω ἀκούσει», παραδέχτηκα,

ΤΑ ΒΑΛΤΟΝΕΡΙΑ ΠΑΝΩ ΣΤΗ ΓΗ

(Συνέχεια ἀπὸ τὴ σελίδα 128)

πρῶτ' ἀπ' ὅλα ἦταν γι' αὐτοὺς ἡ πατρίδα, καὶ θὰ στρεφόταν ἐναντίο της ἀνάλογα μὲ τὸ ποσὸ τοὺς φόρους, τὴ διατίμηση τοῦ συναλλάγματος, τὶς τροποποιήσεις τῶν νόμων, τὴ ρύθμιση τοῦ κέρδους; Καὶ βλέπαν μὲ μιὰ σκοτεινὴ κι' ἐγκληματικὴ ἀγαλλίαση νὰ μεγαλώνουν τὰ νέφη στὰ σύνορα, γιὰ νὰ τὰ μεταχειριστοῦν σὰν ἐπιχείρημα. Πῶς ἦταν μιὰ πατρίδα, ἦταν ἄραγε γιὰ κείνους ἐκεῖ ποὺ πάντα μὲ τὸν ξένο τῆς ἀνώτερης τάξης, θὰ καταλαβαίνονται καλύτερα, ποὺ τρῶνε σὰν κι' αὐτὸν ἀκριβὰ κρέατα, καὶ φροντίζουν τὰ φίνα τους φορέματα, καὶ ταξιδεύουν καὶ ξέρουν ἀπ' ὅλες τὶς γλῶσσες λίγο, καὶ δὲν τοὺς ξαφνιάζουν τὰ ὀνόματα ποὺ ρίχνονται μέσα στὴν κουβέντα, ἢ ἦταν μαζὶ μ' αὐτὸ τὸ ἄσημο μεταξοσπόρι τοῦ τόπου μας, ποὺ ἡ μόρφωσή του εἶναι λίγη, μιὰ ποὺ συγκινιέται ὅμως ἀπὸ κάποια τραγούδια;

Βαλτονέρια, βαλτονέρια, βαλτονέρια, ὅπως στὴν πατρίδα μου τὰ βαριὰ βήματα τῆς μοίρας ποὺ σκηματίζεται καὶ κατεβαίνει.

Καὶ ποιὸς φύλαγε τὴν ἀνάμνηση αὐτῆς τῆς ἐλπίδας, μιὰ μέρα, ποὺ πῆρε τὴν ὄψη ἑνὸς παλληκαριοῦ ἀπ' τὴν Ὠβέργυ, πούξερε νὰ δαμάζει τ' ἀλόγατα, κι' ἀγαποῦσε τὴν ποίηση καί, ἀπ' τὰ μικράτα του, εἶδε τὸν πατέρα του πεθαμμένο ποὺ σήκωνε πάνω στοὺς ρωμαϊκοὺς ἀητοὺς ἕνα βλέμμα ἀνίκητο· ποιὸς λοιπὸν φύλαγε τὴν ἀνάμνηση αὐτοῦ τοῦ ὀνόματος ποὺ κατρακύλησε ἀπὸ τὰ βουνὰ στὶς βαθειὲς λίμνες, κι' ἀπ' τὶς κοιλάδες ἤρθε στὴ θάλασσα, ἀποστεγνώνοντας τοὺς κάμπους; Ποιὸς λοιπὸν ἀκόμα γνωρίζει πὼς παρὰ τρίχα νὰ γινόταν αὐτοκράτορας. καὶ πὼς ἄλλοι τὸν πρόδωσαν, ποὺ τοὺς εἶνε γεννήσει ἡ γῆ μας, καὶ πὼς ἦρθε, μ' αὐτὴ τὴν τρέλλα τὴ δική μας γιὰ τὶς ὡραῖες χειρονομίες, νὰ ρίξει τὸ σπαθὶ του στὰ πόδια τοῦ Καίσαρα, καὶ τὴν ἀσπίδα του; Ποιὸς λοιπὸν θυμᾶται, πως εἶναι τότες ποὺ ἔμαθε γιὰ ὅλες τὶς γενιὲς ποὺ θαρθοῦνε τὸ τί στοιχίζει νὰ παραδίνεσαι, καὶ πίσω του ἄφησε γιὰ αἰῶνες τὸ μεγάλο κούφιο ὄνειρο χαμένο μέσα στὸ βάσος τὸ κελτικὸ καὶ τοὺς ψιθυρισμοὺς τῶν βάρδων; Τόσο ποὺ ψάξε μέσα στὸ λεξικὸ τοῦ Βοπορῶ, θὰ διαβάσεις στὸ Βερσενζετορίξ,ἔργο τοῦ Μαρκησίου ντὲ Μπιέβρ (δὲς αὐτὸ τὸ ὄνομα).

Πατρίδα μου, πατρίδα μου, διάβασε καὶ σὺ στὸ βυθὸ τῶν βαλτονεριῶν σου τὴν ἱστορία ἀνακατωμένη μὲ τοὺς οἰωνούς, μέσα στὰ βαλτονέρια σου ποὺ μοιάζουν ἀπαράλλαχτα μὲ τὰ θαυμάσια μάτια τῶν ἑτοιμοθάνατων.

Τὸ μεγάλο κούφιο ὄνειρο τὸ χαμένο μέσα στὸ βάσος τὸ κελτικό, μὰ ποιὸς λοιπὸν φύλαγε ἄκμια τ' ἀνατρίχιασμά του, σ' ἐκεῖνη τὴν ὥρα τὴ χτεσινή, μέσ' στὴν καρδιὰ τῆς ραδιουργίας καὶ τῆς φοβέρας, ποιὸς λοιπόν; Μαζὶ μὲ τὸν ἀναθρασμὸ τῶν παραγνωρισμένων αἰώνων, ὅπου μέσα σὲ τοῦτο τὸ βάσος ἀνέβαινε ἡ φωνὴ τῶν βάρδων, τὴν ἔξαρση αὐτοῦ τ' οὐρανοῦ πάνω ἀπ' τὴ γῆ μας. Μαζὶ μὲ τὴ χάρη τῶν μαγικῶν χαρακιῶν, ὅπου σ' αὐτοὺς προορίζονταν, ποὺ γοητεύαν τὶς πηγὲς κι' ὄχι ποὺ τὶς καταχτοῦσαν. Μαζὶ μὲ τὸ μεθύσι τοῦ μεγαλείου ποὺ ἔσπρωχνε σὲ ἄθλους τὴν ἀδάμαστη νεολαία, τὴ νιότη τὴν αἰώνια ἀδάμαστη. Κι' αὐτοὶ οἱ ἄθλοι ἦταν βασίλισσες ποὺ λευτερώνονταν, φυλακὲς ποὺ ἀνοίγονταν, δράκοι ποὺ σφάζονταν, γινάντοι ποὺ ριχνόνταν γάμω, ἄθλοι πάντοτε θαμαστικὰ δυσανάλογοι μὲ τὸ ρηγόπουλο ποὺ ἐξευνόταν μέσα ἀπ' τὰ ρουμάνια στὸ κατακόρυφο τῆς ἀδικίας. Κ' ἐδῶ ἀρχινᾶ ἡ πατρίδα μου.

Πατρίδα μου, πατρίδα μου, πατρίδα μου..

Λοιπὸν ὅλο αὐτὸ δὲν ἦταν ἀνάμνηση μήτε θρύλος· στὸ βυθὸ τοῦ πόνου ἀπέραντα ξαναγεννιέται ἡ δόξα, αὐτὸς ὁ ἥλιος ἢ τὸ κρασὶ κατὰ ποὺ σ' ἀρέσει νὰ τὴν ὀνομάσεις. Ποὺ δὲν εἶναι μήτε ἡ κουδουνίστρα ποὺ θαρεῖς, μήτε ὁ καπνός. Ἡ δόξα φτιαγμένη μ' ἀνθρώπους ἀπὸ σάρκα, καὶ μέσ' ἀπ' τὴ μέση αὐτῶν τῶν ἀνθρώπων ὁλόρθων. Εἴδαμε λοιπὸν νὰ φανερώνονται ξανὰ οἱ λησμονημένοι γίγαντες. Πίστευες πὼς ἦσουν ἕνας λαὸς μικρός, ἀπὸ ἐργάτες καὶ φοβιτσάρηδες, σοῦ τόχαν πεῖ τόσο πολύ, ποὺ τὸ ἐπαναλάβαινες. Εἴδαμε λοιπὸν νὰ φανερώνονται ξανὰ οἱ λησμονημένοι γίγαντες. Στοὺς σταθμούς, ὅπου φρουροῦσαν ξένοι σκοποί, περνοῦσαν νέοι μὲ γυλιοὺς καὶ πεταλωμένα ποδήματα. Ἄλλοι, ἀγκαλὰ ἀδυνατισμένοι, μὲ τὶς ψηλές τους κοκκάλες καὶ τὴ μικρὴ βαλίτσα ποὺ δὲ μπόρεσε νὰ χωρέσει τίποτα μέσα της. Στὶς γωνιὲς τῶν δρόμων, σ' ἀπόμερες κι' ἔρημες γειτονιές, ἄντρες καὶ γυναῖκες συναπαντιοῦνταν, ποὺ μὲ χαμηλὴ φωνὴ δὲ μιλοῦσανε γιὰ ἔρωτα. Φῶτα τὴ νύχτα φώτιζαν ἄβολα δουλειὲς παράξενες. Τὰ μοναχικὰ σπίτια κατοικήθηκαν. Ἡ πατρίδα μου φούσκωσε ἀπ' τὸ χυμὸ τῶν μυστικῶν.

Ἡ πατρίδα μου.

Τότε στάθηκε τὸ πελώριο γιουρούσι, ποὺ μιὰ μέρα κάποιος θὰ καταφέρει καλύτερα ἀπὸ μένα νὰ πεῖ τὸ τί στάθηκε. Ὁ καιρὸς μὲ τὶς ἑκατὸ χιλιάδες περιπέτειες, ὁ καιρὸς ὅπου δὲν ἦταν ἕνας ἴσκιος δίχως φοβέρα. δὲν ἦταν ἕνα φῶς δίχως σκληρότη. Οἱ ποταμοὶ δὲν μπόρεσαν πιὰ νὰ πιστέψουν στοὺς νεροφράχτες, μήτε τὰ τραῖνα στὶς ράγιες μήτε ὁ ἐχθρὸς στὸ αὄρκο. Ἀπὸ παντοῦ οἱ τόλμες ὀρθώθηκαν. Στάθηκαν τόσες παλληκαριὲς καὶ σπαραγμοὶ ποὺ θὰ χαμογελᾶ ὁ κόσμος μὲ τὶς Ἰλιάδες πρὶν ἀκόμα περάσει πολὺς καιρός. Οὔτ' ἕνας ἀπὸ τοὺς ἐργάτες τῆς πατρίδας, οὔτ' ἕνας ἀπ' αὐτοὺς τοὺς ἀνθρώπους ποὺ ξαφνικὰ ταχτήκαν γιὰ τὸ μαρτύριο ἢ γιὰ τὸν ἡρωϊσμὸ δὲν ἀπόρεσε μήτε πισωδρόμησε ἀγνάντια στὴν τύχη του. Ἡρακλῆς εἶχε γίνει ὁ μεσαῖος Γάλλος. Κανεὶς δὲν πρόσεχε πιὰ τὸν Ἡρακλῆ μέσα στὸ δρόμο ἢ στοὺς ἀγρούς. Οἱ Κύκλωπες θὰ φαίνονταν μικροί, κανεὶς δὲν δίσταζε νὰ στοιβάξει τὰ βουνά, καὶ τὸ Πήλειο πάνω στὸν Κίσσαβο ἔκαμνε τὴν ἐντύπωση μιᾶς τούρτας ἀπὸ ἄμμο στὴν πατρίδα μου...

Τότε λοιπὸν τραγουδούσαμε χαμηλὰ μὲ τὸν τρόπο μας. Τὰ μουσιουρισμένα τραγουδάκια ξαπλώνονται μιὰ χαρά. Ξέρεις, ὅπως ὅταν, στὰ πεζοδρόμια μιᾶς μεγάλης πολιτείας παίρνοντας ἀπόνα διαβᾶτη τὸ πεισματάρικο χαβαδάκι ποὺ σφυροῦσε, τὸ περνᾶς σὲ τοῦτον τὸν ἄλλο ἄνθρωπο ποὺ διασταύρωσες, ποὺ πάει πιὸ μακρυὰ καὶ τὸ πηγαίνει. Τὸ τραγούδι μας φούσκωσε, ξαναπαριμένο καὶ πολλαπλασιασμένο. Τί ἀτελείωτους ἀντίλαλους κρύβει μέσα του ἕνας λαός, τί μυστήρια! Τὸ τραγούδι μας ἀνέβαινε στὰ χείλη, σχεδὸν χωρὶς νὰ ξέρουμε πὼς τραγουδᾶμε. Ἡ πατρίδα μου γινόταν ἕνα βαθὺ κ' ὀπόκωφο μπουμπουνητὸ σὰν τὴ θάλασσα ποὺ ζυγώνει ἀπογκρεμιές, σὰν τὸ τράνταγμα τοῦ βαποριοῦ μπρὸς στὸ λιμάνι. Ἡ πατρίδα μου γινόταν τὸ ἴδιο τὸ τραγούδι τοῦ κόσμου, ἡ μουσικὴ ποὺ μέσα της συμπυκνώνεται πιὰ ὅλη ἡ ἐλπίδα κι' ὅλη ἡ ἀπολπισιά, μὰ ποὺ ἀντρώνεται ἀπ' τὴ θέλημα τοῦ ἀνθρώπου νὰ νικήσει τὴ φύση καὶ τὸν ἑαυτό του. Ἡ πατρίδα μου ἔφτανε μέσα στὴ νύχτα πρὸς τὰ μέρη ὅπου ἀρχινᾶ τὸ φῶς, προμάντευε τὴν αὐγή, τὴν ἤξερε πὼς εἶναι μιὰ μάχη, ποὺ μέσα στὴ χλωμάδα της ἔχει λυγμοὺς καὶ αἵματα. Ἡ πατρίδα μου ποὺ τραγουδοῦσε ἄραζε πρὸς τὸ φῶς!..

Τότε βάρεσε τὸ γαλλικὸ ἐγερτήριο.

«γιατὶ πρόκειται...;» Μοῦ ἐξήγησε ὅτι ξετυλίγει τὴν ἱστορία ἑνὸς Ρώσου ἀντάρτη τοῦ 17ου αἰῶνα ποὺ πολέμησε τοὺς εἰσβολεῖς Πολωνούς. Ὁ συνθέτης της Ἀζάφιεβ ἔγραψε γι' αὐτὴν «ἡ ἀγάπη γιὰ τὴν Πατρικὴ Γῆ στάθηκε δύναμη κινητήρια. Προσπαθήσαμε νὰ δοῦμε σ' ὅλες τὶς ἐκδηλώσεις τοῦ ἁπλοῦ Ρώσου χωρικοῦ ποὺ γίνεται ἥρωας, τὶς ἀρχικὲς πηγὲς τῆς σκέψης του καὶ πῶς ἡ καρδιὰ τοῦ κάθε Ρώσου κτυπᾶ μὲ τὴν προσδοκία νὰ κάνει ποάξεις τιμῆς στὴν πρώτη εὐκαιρία». Εἶναι εὔκολο νὰ δεῖτε πόσο ὁ Ἰβὰν Σουζάνιν εἶναι «φυσικὸς» γιὰ τὶς ὧρες ποὺ τώρα-δὰ πέρασαν καὶ νὰ καταλάβετε τὴ δημοτικότητά του.

Ὁ κ. Σμὶθ μοῦ θύμισε τὸ πολὺ πρόσφατο μακρὺ τηλεγράφημα ἀπ' τὴ Μόσχα, σχετικὰ μὲ τὰ σχέδια γιὰ τὴ νέα θεατρικὴ περίοδο. Ἡ τάση γιὰ ἐξύμνηση τῆς ρώσικης ἐθνικῆς ἱστορίας, μὲ τὸ πνεῦμα τοῦ Ἰβὰν Σουζάνιν, ποὺ ἐπικρατεῖ κοντὰ 10 χρόνια τώρα, δὲν δείχνει σημάδια ὑποχώρησης. Τὸ πρῶτο νέο ἔργο ποὺ ἀνεβάζει τὸ Μοσκοβίτικο Θέατρο Τέχνης εἶναι τὸ δεύτερο μέρος ἀπ' τὴν τριλογία τοῦ Τολστόϊ «Ἰβὰν ὁ Τρομερός», μὲ τίτλο «Στὰ χρόνια τῆς δοκιμασίας». Τὸν Ἰβὰν θὰ παίξει ὁ ἴδιος ὁ Κμέλεφ. Ὁ «Τσάρας Θεοντὸρ Ἰβάνοβιτς» ἀπ' τὰ πρῶτα ἔργα τοῦ Ἀλέξη Τολστόϊ, δόθηκε, ὅπως εἶναι ἡ παράδοση στὸ Θέατρο Τέχνης, σὰν ἐναρκτήρια παράσταση γιὰ τὴν καινούργια περίοδο. Τὸ Θέατρο Βακχάνγκωφ ἑτοιμάζει τὸν Τσάρο Ἰβὰν μὲ τίτλο ὁ «Μεγάλος Μονάρχης» τοῦ Βλαδίμηρου Σολόνγκεφ. Τὸ Κεντρικὸ Θέατρο τοῦ Κόκκινου Στρατοῦ ἄνοιξε τὴν καινούργια του περίοδο μὲ πρεμιέρα τὸν «Στρατηγὸ» τοῦ Τρένεφ. Ἱστορεῖ τὸν Κουτούζωφ ποὺ νίκησε τὸν Ναπολέοντα στὰ 1812.

Ὁ Προκόφιεφ ποὺ μαζὺ μὲ τὸν Σοστάκοβιτς εἶναι οἱ πρῶτοι Σοβιετικοὶ συνθέτες, θ' ἀκουστεῖ πλατειὰ στὰ θέατρα τοῦ μπαλλέτου καὶ τῆς ὄπερας. Τὸ «Μπολσόϊ» στὴ Μόσχα θ' ἀνεβάσει τὸ νέο του χορόδραμα «Γκιντερέλλα». Τὸ Μουσικὸ Θέατρο Στανισλάβσκυ — Νεμίροβιτς — Ντανσένκο θὰ σκηνοθετήσει τὴν Ντοὺέννα του. Στὸ Λένινγκραντ, στὴν "Οπερα Μάλυ, θὰ παιχτεῖ ἡ μεγάλη ὄπερά του «Πόλεμος κ' Εἰρήνη». Ἡ ὄπερα Μάλυ σχεδιάζει ἐπίσης νὰ παρουσιάσει τὸ «Πόργκυ ἐντ Μπὲς» τοῦ Ἀμερικανοῦ Γκέρσγουϊν.

Στὶς ἀγγελίες γιὰ ξένα ἔργα ὑπάρχουν καὶ μερικὲς ἐκπλήξεις. Ὁ Τζ. Β. Πρίσλεϋ κερδίζει καθημερινὰ τὴ συμπάθεια τῶν Ρώσων σκηνοθετῶν. Ἡ «Ἐπικίνδυνη Στροφὴ» καὶ τὸ «Οἱ Κόνγουεϊς καὶ ὁ Χρόνος» ἀνεβάστηκαν κιόλας στὴν Ε.Σ.Σ.Δ. Τὸ τελευταῖο του «Ἐδῶ Ἐπιθεωρητὴ ἐ» δόθηκε γιὰ πρώτη φορὰ σ' ὅλον τὸν κόσμο στὸ Θέατρο Καμέρνυ τῆς Μόσχας. Τώρα τὸ Θέατρο «Βακχάνγκωφ» ἀνάγγειλε πὼς ἀποφάσισε νὰ σκηνοθετήσει τὸ «Τέλος τ

Ἡ ἐκπαιδευτική μας σελίδα

ΤΟ ΠΑΙΔΙΚΟ ΨΕΜΑ

Τῆς Ἀλεξάνδρας ΚΕΣΣΑΝΛΗ

Ὅλοι οἱ γονεῖς ἀνησυχοῦν πολὺ γιὰ τὰ ελαττώματα τοῦ χαρακτήρα τῶν παιδιῶν τους, καὶ κυρίως γιὰ το π α ι δ ι κ ο ψ έ μ α.

Ἂς δοῦμε ὅμως ποιὲς εἶναι οἱ αἰτίες, ποὺ προκαλοῦν τὸ παιδικὸ ψέμα, καὶ ἂν ὅλα τὰ ψέματα ποὺ χρησιμοποιοῦν τὰ παιδιά, εἶναι επικινδυνα ἢ μήπως δὲν ἀξίζει τὸν κόπο ν' ἀνησυχοῦμε γιὰ πολλὰ ἀπ' αὐτά.

Τὸ παιδικὰ ψέματα μποροῦν νὰ χωριστοῦν σὲ τρια εἰδη:

1. Σὲ ἀκίνδυνα, ἀθῶα ψέματα.
2. Σὲ σκόπιμα, ἐπικίνδυνα ψέματα.
3. Σὲ παθολογικὰ ψέματα.

1. ΑΚΙΝΔΥΝΟ ΨΕΜΑ

Κι' αὐτὸ μπορεῖ νὰ χωριστεῖ ἀνάλογα μὲ τὴν αἰτία καὶ τὸ σκοπό, ποὺ τὸ προκαλεῖ:

α) Σὲ φ α ν τ α σ τ ι κ ὸ ψ έ μ α. Τὰ περισσότερα ψέματα τῶν παιδιῶν τῆς προσχολικῆς ἡλικίας πρέπει νὰ τὰ θεωροῦμε καὶ εἶναι π α ι χ ν ί δ ι α τ ῆ ς φ α ν τ α σ ί α ς, ποὺ στὴν ἡλικία αὐτὴ δὲν ξεχωρίζουν τὴν πραγματικότητα ἀπὸ τὸν ὀνειρόκοσμο. Τὰ μικρὰ παιδιὰ ἔχουν θολὴ ἀντίληψη γιὰ τὴν πραγματικότητα, που τόσο λίγο τὰ ἐνδιαφέρει, καὶ δὲν μποροῦν ἀκόμα νὰ τὴν ξεχωρίσουν ἀπὸ τὰ πλάσματα τῆς φαντασίας τους τὰ τόσο ζωντανά, τόσο συναρπαστικά, τόσο συγκινητικά. Ὅλα αὐτὰ δίνουν πλουσιώτατη τροφὴ στὰ παιδικὰ ψέματα. Συχνὰ μικρὰ παιδιὰ 3—4 χρόνων ἰσχυρίζονται πὼς εἶδαν ἕνα σκύλο μεγάλο σὰν ἄλογο, ἕνα γουρουνάκι μὲ πέντε αὐτιὰ ἢ λίγο μεγαλύτερα παιδιὰ ἰσχυρίζονται πὼς εἶδαν μῆλα σὲ κεραστὰ ἢ ἄλλα θαύματα, ποὺ στὴν πραγματικότητα διόλου δὲν συμβαίνουν. Ἔχουν τὴν κλίση νὰ διηγοῦνται μισοαληθινὲς ἱστορίες καὶ ἴσως νὰ ὁμολογοῦν πὼς εἶταν ψεύτικες, ὅταν περάσει ἡ ἔκπληξη ἢ μεταθέτουν ὅλες τὶς ἱστορίες, ποὺ ἄκουσαν γιὰ ξένους ἀνθρώπους, σὲ δικούς τους φίλους καὶ τοὺς ἀποδίνουν διάφορους ρόλους. Πολλὲς φορὲς ἀκόμα χρησιμοποιεῖ τὸ μικρὸ παιδὶ τὸ ἀθῶο φανταστικὸ ψέμα, γιὰ νὰ ἐπιβληθεῖ στοὺς φίλους του μὲ κομπασμούς, νὰ σκεπάσει φανταστικὲς ἢ πραγματικὲς κατωτερότητες καὶ ν' ἀνυψώσει τὴ δική του κατωτερότητα.

Ἕνα μικρὸ παιδάκι τοῦ Νηπιαγωγείου διηγεῖται τὸ πρωὶ στοὺς φίλους του: «Ὅταν ἐρχόμουνα σήμερα στὸ σχολεῖο, ὅρμησε πάνω μου ἕνας σκύλος. Εἶταν πολὺ μεγαλύτερος ἀπὸ μένα. Ἐγὼ ὅμως πῆρα ἕνα μεγάλο ξύλο καὶ τὸν ἔστρωσα στὸ κυνήγι». Στὴν πραγματικότητα ὅμως συνέβη ὅλως διόλου τὸ ἀντίθετο. Ἐνῶ δηλ. τὸ παιδὶ περπατοῦσε, ἔτρεξε πίσω του γαυγίζοντας ἕνα μικρὸ σκυλάκι, γιὰ νὰ παίξει, καὶ τὸ παιδί, χωρὶς νὰ γυρίσει πίσω του νὰ κοιτάξει, τδβαλε στὰ πόδια. Στοὺς φίλους του ὅμως ντρεπόταν νὰ ὁμολογήσει πὼς δὲν εἶχε τὸ θάρρος οὔτε νὰ τὸ ἀντικρύσει, γιατὶ θὰ τὸ περίπαιζαν. Γι' αὐτὸ τὸ φοβιτσιάρικο παιδὶ κατέφυγε σ' ἕνα φανταστικὸ ψέμα.

Τέτοια παραδείγματα θὰ ἔχει πρόσφατα ὁ κάθε γονιὸς καθώς καὶ οἱ δάσκαλοι τῶν μικρῶν τάξεων τοῦ δημοτικοῦ σχολείου.

Θὰ σᾶς μεταδώσω ἕνα κομμάτι ἀπὸ τὸ ἡμερολόγιο μιᾶς μικρῆς μαθήτριας τῆς Β' δημοτικοῦ.

«Τετάρτη, 9 Μαρτίου,

Σήμερα τὸ ἀπόγεμα πῆγα στὴ Λιλὴ καὶ παίξαμε πολὺ ὡραῖα...

Κατόπι ἡ Λιλὴ μὲ συνόδεψε ὡς τὸ σπίτι. Μόλις φτάσαμε στὴν ἐξώπορτα τοῦ σπιτιοῦ μας εἴδαμε κάποιον νὰ μπαίνει μέσα μὲ μιὰ βαλίτσα, ποὺ κάτι κουνιόταν μέσα. Εἶταν ἕνας λωποδύτης. Ἐμεῖς σὲ μιὰ στιγμὴ τρομάξαμε. Μὰ αὐτὸς μόλις μᾶς πῆρε εἴδηση, μᾶς εἶπε «εἶμαι ἕνας ταξιδιώτης». Μὰ ἐμεῖς τοῦ εἴπαμε: «Εἶσαι ἕνας ἀπατεώνας» καὶ τρέξαμε νὰ κρυφτοῦμε, μὰ αὐτὸς μᾶς βρῆκε ἀμέσως. Μόλις εἴδαμε τὸ κεφάλι του, ἐμεῖς κρυφτήκαμε ἀλλοῦ καὶ δὲ μᾶς βρῆκε. Μὰ ἐμεῖς, ξαφνικά, εἴδαμε νὰ πλησιάζει τὴν πόρτα καὶ νὰ βγάζει ἀπὸ τὴ βαλίτσα ἕνα κλειδί. Μὰ ἐμεῖς δὲ βγάλαμε τσιμουδιά. Ἔκτος ἀπὸ αὐτὸ ποὺ εἴπαμε ὁ ἕνας στὸν ἄλλο. Εἴμαστε κουτές, ποὺ δὲ φωνάξαμε βοήθεια, μὰ πάλι δὲ μιλήσαμε. Μὰ αὐτὸς εἶχε ἐξαφανιστεῖ μέσα στὸ σπίτι καὶ εἶταν σκοτάδι, καὶ δὲν μποροῦσαμε νὰ τὸν διακρίνουμε. Ξαφνικὰ ὅμως ἀκούσαμε ἕνα χτύπημα. Ἄνοιγε τὴν πόρτα τῆς αὐλῆς, μὰ ἐμεῖς δὲ φοβηθήκαμε καὶ τοῦ φωνάξαμε: «Εἶσαι ἕνας δολοφόνος». Κὰι βγήκαμε καὶ πήγαμε κοντά του καὶ τοῦ δόσαμε μιὰ κλωτσιά. Καὶ ἔπεσε κάτω. Ἀμέσως παίρνουμε τὸ πιστόλι ἀπὸ τὰ χέρια του καὶ τοῦ δίνουμε μιὰ στὸ στῆθος. Καὶ φύγαμε, ἀλλὰ πήραμε καὶ τὴ βαλίτσα καὶ δὲν τὸ εἴπαμε στὴ μαμά μου, γιὰ νὰ μὴν στενοχωρηθεῖ. Καὶ ἔπειτα ἔφυγε ἡ Λιλή.»

Τὸ παιδὶ αὐτό, ὅπως ξέρω, ἀγαπᾶ ὑπερβολικὰ νὰ διαβάζει καὶ διαβάζει ἄπληστα τὰ παιδικὰ βιβλία, ποὺ τοῦ προμηθεύει τὸ σπίτι του, γιὰ νὰ ἱκανοποιεῖ τὴν ἀνάγκη του αὐτή.

Πολλὲς φορὲς διαβάζει καὶ ἐφημερίδες. Τὸ περιστατικό, ποὺ περιγράφει στὸ ἡμερολόγιό του εἶναι ἐντελῶς φανταστικό. Κάπου θὰ εἶχε διαβάσει ἢ θὰ εἶχε ἀκούσει κάτι παρόμοιο καὶ μὲ τὴν πλούσια φαντασία, ποὺ ἔχει, ἔπλασε τὴν παραπάνω ἱστορία.

Τὰ περισσότερα παιδιὰ νιώθουν εὐχαρίστηση ἄμα φκιάνουν φανταστικες ἱστορίες ὡς τὸ σημεῖο νὰ πιστεύουν πὼς εἶναι ἀληθινές.

Τί στάση θὰ παίρνουμε τώρα ἐμεῖς μπροστὰ στα τέτοια φανταστικὰ ψέματα τῆς παιδικῆς ἡλικίας;

Ἴστερα ἀπὸ τὰ παραπάνω ποὺ εἴπαμε, δὲ θὰ στιγματίζουμε μονομιᾶς μὲ τὴ λέξη «ψέμα» κάτι ποὺ ἀπλούστατα εἶναι παιχνίδι τῆς φαντασίας. Θὰ διορθώνουμε μὲ χαμόγελο κάθε τυχαία παραμόρφωση τῆς ἀλήθειας. Θὰ λογαριάζουμε για σράλμα μνήμης κάθε τι ποὺ δὲν εἴμαστε βέβαιοι πὼς ἐπίτηδες τὸ παραμόρφωσε τὸ παιδί. Καὶ πιὸ πολὺ ἀκόμα θὰ καλλιεργοῦμε μὲ συχνὲς ἐρωτήσεις κα μὲ ἀναμφισόητητες ἀποδείξεις τὴν ἀκρίβεια τῆς σκέψης, τὴν πιστότητα τῆς μνήμης καὶ τὸ κριτικὸ πνεῦμα. Πολύτιμο παιχνίδι ἀπὸ τὴν ἄποψη αὐτὴ εἶναι τὸ ἀκόλουθο: Τοποθετοῦμε πάνω σ' ἕνα τραπέζι (κρυφὰ ἀπὸ τὰ παιδιὰ) πέντε ἢ ἕξη στὴν ἀρχὴ καὶ ἀργότερα περισσότερα ἀντικείμενα καὶ φωνάζουμε τὰ παιδιὰ νὰ μποῦν· τὰ ἀφήνουμε ἕνα ὡς τρία λεπτὰ τῆς ὥρας, γιὰ νὰ τὰ κοιτάξουν μ' ὅλη τους τὴν προσοχή. Ἴστερα τοὺς λέμε νὰ πᾶνε στὸ γειτονικὸ δωμάτιο καὶ νὰ σημειώσουν τί εἶδαν. Γενικὰ μποροῦμε νὰ ποῦμε πὼς θυμοῦνται σχεδὸν ὅλα τ' ἀντικείμενα, μὰ ἕνα ἢ δυὸ τοὺς ξεφεύγουν καὶ τὰ ξεχνοῦν. Ὁ ἔλεγχος ἔπειτα διασκεδάζει πολὺ καὶ τὰ μεγάλα καὶ τὰ μικρὰ παιδιά. Ἕνα ἄλλο μέσο γιὰ νὰ καλλιεργήσουμε τὴν ἀκριβολογημένη σκέψη καὶ παρατήρηση, εἶναι νὰ βάζουμε τὰ μεγαλύτερα παιδιὰ νὰ κάνουν πειράματα. Ὑπάρχουν πολλὰ βιβλία μὲ εὔκολα τέτοια πειράματα εἴτε μὲ τὴ μορφὴ παιχνιδιοῦ εἴτε μὲ τὴ μορφὴ μελέτης κάποιου φυσικοῦ φαινομένου.

Γενικὰ δὲν πρέπει ν' ἀνησυνοῦμε γιὰ τέτοιου εἴδους ψευδολογήματα τῆς φαντασίας. Οἱ φαντασιοπληξίες αὐτὲς σιγὰ-σιγὰ μὲ τὴν ἡλικία παύουν ὁλότελα.

β) Ἀκίνδυνο ψέμα εἶναι ἀκόμα καὶ τὸ λεγόμενο ἡ ρ ω ι κ ὸ ψ έ μ α, ποὺ χρησιμοποιοῦν μεγαλύτερα παιδιὰ γιὰ εὐγενικὸ σκοπό.

Σὲ μιὰ ὁμάδα παιδιῶν κάποιο μικρὸ καὶ ἀδύνατο κάνει μιὰ ἀταξία εἴτε μέσα στὴν τάξη εἴτε ἔξω στὸ παιχνίδι. Γιὰ νὰ μὴν τιμωρηθεῖ ἀπὸ τὸ δάσκαλο ἢ ἀπὸ τοὺς γονεῖς του, ἀναλαβαίνει ἕνας φίλος του μεγαλύτερος καὶ δυνατώτερος νὰ πεῖ ψέματα πὼς εἶναι αὐτὸς ὁ ὑπαίτιος τῆς ἀταξίας καὶ τιμωρεῖται αὐτὸς ἀντὶ τοῦ πραγματικοῦ ἐνόχου. Ἡ ἀκόμα παιδιὰ ποὺ ξέρουν πὼς εἶναι περισσότερο ἀγαπητὰ στοὺς μεγάλους ἢ ποὺ ξέρουν νὰ κολακεύουν, λένε πὼς αὐτὰ ἔκαναν ἀταξίες ποὺ ἔγιναν ἀπὸ φίλους των λιγώτερο ἀγαπητοὺς ἀπὸ τοὺς μεγάλους.

Ἡ πρώτη περίπτωση συναντιέται κυρίως σὲ ἀγόρια, ἐνῶ ἡ δεύτερη σὲ κορίτσια.

Κορίτσια ὅμως καὶ ἀγόρια, καὶ γενικὰ τὸ κανονικὸ παιδὶ νιώθει τὸν ἡρωισμὸ τοῦ ἐνστίκτου τῆς αὐτοθυσίας πολὺ νωρίτερα καὶ δυνατώτερα ἀπ' ὅσο μπορεῖ νὰ ἐκτιμήσει τὴ μεγαλοπρέπεια τῆς ἀλήθειας.

Τὸ ἡρωικὸ ψέμα, ὅπως θὰ συμφωνοῦμε ὅλοι φυσικά, πρέπει νὰ συγχωρεῖται, ἀφοῦ προέρχεται ἀπὸ εὐγενικὴ πρόθεση.

γ) Σὲ πολλὰ παιδιὰ ἡ ἀλήθεια ἐπηρεάζεται σὲ μεγάλο βαθμὸ ἀ π ὸ τ ὴ σ υ μ π ά θ ε ι α ἢ τ ὴ ν ἀ ν τ ι π ά θ ε ι α, ποὺ νιώθουν γιὰ τοὺς ἄλλους συγγενεῖς ἢ ξένους, ὅπως ἀκριβῶς συμβαίνει ἀνάμεσα στοὺς ἀγρίους. Κ' ἔτσι γεννιέται ἕνα ἄλλο εἶδος ἀκίνδυνο ψέμα, ποὺ μπορεῖ νὰ ὀνομαστεῖ κ ο μ μ α τ ι κ ὸ ψ έ μ α. Ὅ,τι καὶ νὰ τοὺς πεῖ ὁ πατέρας ἢ ἡ μητέρα ἢ ἕνας καλὸς φίλος, καὶ νὰ καταλαβαίνουν ἀκόμα πὼς δὲν εἶναι σωστό, δὲν μποροῦν νὰ ξεχωρίσουν τὸ ἀληθινὸ στοιχεῖο ἀπὸ τὸ ψεύτικο. Συχνὰ ἐπιμένουν πολὺν καιρὸ σὲ ψέματα ὅποπτα, ὡσότου τὰ ρωτήσουν, ἂν αὐτὰ τὰ ψέματα θὰ τάλεγαν καὶ στὴ μητέρα τους ἀκόμα ποὺ τόσο τὴν ἀγαποῦν, καὶ τότε μόνο ὁμολογοῦν πὼς ἔλεγαν ψέματα.

Πολλὲς φορὲς ἀκόμα, ἂν τὰ παιδιὰ αὐτὰ τὰ ρωτήσει ἕνας φίλος νὰ ποῦν τὴ γνώμη τους γιὰ κάποιο ἀντικείμενο ποὺ τὸ βρίσκει ἐκεῖνος ἐξαιρετικὰ ὡραῖο, νομίζουν ἀγένεια νὰ ποῦν καθαρὰ πὼς δὲ συμφωνοῦν μαζί του, καὶ γιὰ νὰ ἀγοῦν ἀπὸ τὴν ἀμηχανία, λένε «εἶναι ἀρκετὰ ὡραῖο». Ἐνῶ γιὰ τὸ ἴδιο ἀντικείμενο, ἂν ἐρωτηθοῦν ἀπὸ κάποιον ποὺ δὲ συμπαθοῦν, δὲ λένε ποτὲ ἀντίθετα ἀπὸ τὴ συνείδησή τους.

Σύμφωνα μὲ τὶς ἔρευνες ποὺ ἔγιναν, περισσότερο τὰ κορίτσια τείνουν σ' αὐτὸ τὸ εἶδος τὸ ψέμα. Τὰ ἀγόρια πάλι ὑποστηρίζουν κοινὰ ἢ συμφωνημένα ψέματα, ἐνῶ τὰ κορίτσια σπάνια τὸ κάνουν. Ἀντίθετα μάλιστα τὰ κορίτσια προδίνουν τὰ ἄλλα, γιατί, λένε, εἶναι σίγουρα πὼς κάποιος θὰ τὰ προδόσει, ἐνῶ τὰ ἀγόρια εὐκολώτερα ὁμολογοῦν μικρὲς κλεψιές, καὶ ἂν τυχὸν τὰ τσακώσουν, ἀσφαλέστερα ἀπὸ τὰ κορίτσια κάνουν πλήρη ὁμολογία.

«Ἀλήθεια γιὰ τοὺς φίλους μας καὶ ψέματα γιὰ τοὺς ἐχθρούς μας» εἶναι ἕνας πρακτικὸς ἂν ὄχι καθαρὰ συνειδητὸς κανόνας, ποὺ

ΚΡΙΤΙΚΗ

ΒΙΒΛΙΟ

Π. Παπαθανασόπουλου: «Οἱ ἀλεξιπτωτισταὶ στὴν Κρήτη».

Καὶ τοῦτο τὸ βιβλίο εἶναι χρονικό, ποὺ ἱστορεῖ ἡμερολογιακά, τὰ ὅσα ἔγιναν στὴν Κρήτη ἀπὸ τὸν Ἀπρίλη τοῦ 41, ὅταν ἔφυγε πρὸς τὸ ἠρωικὸ νησί κι' ἐκεῖθε στὰ ξένα ἡ ἑλληνικὴ κυβέρνηση, ὡς τὸν Ἰούλιο τοῦ ἴδιου χρόνου, ὅταν τὰ ἐλεεινὰ ὑπολείμματα ἀπὸ τοὺς διοικητικοὺς ὑπαλλήλους, ποὺ εἶχε πάρει μαζί της, ὡς τὴν Κρήτη, ξαναγύρισαν στὴν πρωτεύουσα τῆς σκλαβωμένης πιὰ Ἑλλάδας. Ὁ συγγραφέας εἶναι ἀνώτερος ὑπάλληλος, ἦταν τότε, ὅπως ὁ ἴδιος γράφει στὸ βιβλίο του, τμηματάρχης στὴ Γενικὴ Διεύθυνση Δημοσίου Λογιστικοῦ, καὶ διατάχθηκε ν' ἀκολουθήσει στὴν Κρήτη γιὰ ὑπηρεσία. Ἔζησε τὰ γεγονότα ποὺ ἱστορεῖ καὶ τὰ ἱστορεῖ μὲ σαφήνεια, μὲ σχολαστικὴν συχνὰ, ἀλλὰ πάντα ζωηρὴν ἀκρίβεια. Μὲ πλοῦτον ἀπὸ καθέκαστα συμπληρώνει ἀρκετὰ ὁλοκληρωμένην εἰκόνα, σὲ τρίπτυχο, μὲ τὰ κεφάλαια, «Στὴν Κρήτη, τὰ πουλιὰ τοῦ θανάτου, Σκλάβοι» καὶ μὲ συγκινηταικοὺς ζωηροὺς χρωματισμοὺς φωτίζει τὰ πολλὰ καὶ σπουδαῖα δραματικὰ περιστατικὰ ποὺ ἔγιναν στὸ μαρτυρικὸ Μεγαλονήσι, καὶ ποὺ αὐτὰ θὰ γεμίσουν ἕνα ξεχωριστὸ κεφάλαιο, μὲ τὸν τίτλο «Ἡ μάχη τῆς Κρήτης» στὴν ἱστορία τοῦ οἰκουμενικοῦ πολέμου.

Ὁ συγγραφέας ἔχει καὶ λογοτεχνικὴν ἱκανότητα, ἀλλὰ καὶ μόρφωσην ἱκανή, ἐπιπλέον παρατηρητικότητα καὶ ἐρευνητικὸ καὶ κριτικὸ πνεῦμα καὶ—τὸ σπουδαιότερο—εὐσυνειδησία καὶ εἰλικρίνεια τόσο, ποὺ τὸ βιβλίο του εἶναι πολυτιμώτατο γιὰ τὶς πληροφορίες ἀνάμεσα στὰ παιδιά, ὅπως καὶ σὲ ἀπολίτιστες καί, πολλὲς φορές, σὲ πολιτισμένες φυλὲς εἶναι πολὺ διαδομένος.

Παιδιά, ἰδίως χωρικῶν, μποροῦν νὰ διατηρήσουν μακρόχρονες καὶ στενὲς φιλίες, καὶ φροντίζουν νὰ εἶναι γιὰ ὅλους τοὺς ξένους ἐπιφυλακτικὰ καὶ δύσπιστα. Ἀφοσιώνονται σὲ συμμαθητές τους ἀγαπητοὺς μὲ τόση πίστη, ποὺ ὄχι μονάχα τοὺς προσφέρουν οἱ μικρότεροι διάφορες ὑπηρεσίες, ἀλλὰ ἀκόμα τὸ αἴσθημα αὐτὸ τῆς φιλίας προτρέπει τὰ παιδιὰ νὰ θεωροῦν γιὰ καλὸ ἔστω καὶ κάτι μὴ σωστό, ἀφοῦ ἀρέσει στὸ εἴδωλό τους. Κι' ἀκόμα γιὰ συμφέρον ἐκείνων μποροῦν νὰ ποῦν ψέματα, ἂν τὸ ἐπιτρέπουν ἢ τὸ ἐπιθυμοῦν οἱ εὐνοούμενοι.

Πολὺ ἀργὰ θὰ μπορέσει νὰ νιώσει τὸ παιδὶ καὶ νὰ ἀγαπήσει τὴν ἀλήθεια γι' αὐτὴν τὴν ἀλήθεια, χωρὶς νὰ λογαριάζει πρόσωπα.

Γι' αὐτὸ οἱ γονεῖς καὶ οἱ δάσκαλοι πρέπει νὰ προσέχουν πολὺ τὶς φιλίες τῶν μικρῶν παιδιῶν, νὰ μελετοῦν ἰδίως τὸ χαραχτήρα τῶν ἀρχηγῶν καὶ τῶν εὐνοουμένων, καὶ νὰ προσπαθοῦν νὰ τὸν μορφώνουν, ἔχοντας ὑπόψη, π ὼ ς μ ο ν α χ ο π α ί δ ι α ὅ σ ο κ α λ ὰ μ π ο ρ οῦ ν ν ὰ γ ί ν ο υ ν μ ὲ κ α λ ο ὺ ς φ ί λ ο υ ς, τ ό σ ο χ ε ι ρ ό τ ε ρ α κ ι ν δ υ ν ε ύ ο υ ν ν ὰ γ ί ν ο υ ν μ ὲ κ α κ ο ὺ ς φ ί λ ο υ ς, π α ρ ὰ ἂ ν δ ὲ ν εἶ χ α ν κ α ν έ ν α.

δ) Ἀκόμα δὲν πρέπει νὰ νομίζουμε, πὼς τὸ παιδὶ ψεύδεται σκόπιμα, ἄμα μᾶς ὑποσχεθεῖ κάτι καὶ δ ὲ ν κ ρ α τ ή σ ε ι τ ὴ ν ὑ π ό σ χ ε σ ή τ ο υ αὐτή. Πρέπει μάλιστα νἄμαστε βέβαιοι, πὼς δὲ θὰ μᾶς κάνει αὐτὸ ποὺ μᾶς ὑποσχέθηκε, γιατὶ τὸ μικρὸ παιδὶ τὴ στιγμὴ ποὺ ἀναλαβαίνει τὴν ὑπ··· ἔωση νὰ κάνει ἢ νὰ μὴν κάνει κάτι, δὲν ἔχει ἄλλη σκέψη παρὰ πὼς νὰ γλυτώσει τὴ στιγμὴ αὐτή. Κάθε τι, ποὺ δὲν εἶναι τωρινὴ ἐντύπωση, τοῦ εἶναι ἀδιάφορο. Ὅταν δίνει μιὰ ὑπόσχεση γιὰ τὸ μέλλον, δὲν ὑπόσχεται τίποτα, γιατὶ ἡ κοιμισμένη ἀκόμα φαντασία του δὲν μπορεῖ νὰ ξαπλωθεῖ σὲ δυὸ διαφορετικὰ γοονικὰ διαστήματα. Ἂν μποροῦσε ν' ἀποφύγει τὸ μαστίγιο καὶ ν' ἀποχτήσει ἕνα ζαγαρωτὸ μὲ τὴν ὑπόσχεση νὰ ριγτεῖ αὔριο ἀπὸ τὸ παράθυρο θὰ μερίσει τὰ τραγικὰ περιστατικά, τὰ χαραχτηριστικὰ τῆς ἐποχῆς ποὺ θέλει ν' ἀνασαλόσει, μὰ ν' ἀποφύγει τὴν καπάτρηση, ἀπὸ φόβο μήπως ξημώσει τὴν ἀγνὴ αἰσθητικὴ συγκίνηση ποὺ θέλει νὰ μᾶς μεταδώσει.

Βέβαια ὁ Σωτήρης Πατατζῆς δὲν ἐπιμένει σὲ μακάβριες περιγραφές. Λιπὰ καὶ σύντομα μᾶς δίνει τὸ γεγονός. Δὲν ὑπάρχει ὅμως διήγημά του ἄσου, σὴν ἀρχή, στὴ μέση, στὸ τέλος ἀδιάφορα, νὰ μὴν προβάλλονται σκοτωμοὶ καὶ θάνατοι. Τὸ σημεῖο αὐτό, καὶ ὁλότελα ἄσχετα ἀπὸ τὸ θέμα του, ὁ Πατατζῆς παρουσιάζεται σπάνιος στὴν καταστροφὴ τῶν ἡρώων του. Κ' εἶναι ἀλήθεια πιοάξιον, πὼς αὐ·ὸ περνᾶ σκεδὸν ἀπαρατήρητο ἀπὸ τὸν ἀναγνώστη, ἐνῶ θὰ ἔπρεπε μὲ τὴν ἔλλειψη μάλισια πλοκῆς ἀπὸ·τὰ διηγήματά του, τὰ τέτοια περιστατικὰ νὰ συγκρατήσουνε περισσότερο τὴν προσοχή μας.

Ἂν αὐτὸ δὲ γίνεται, εἶναι γιατὶ δὲν ὑπάρχει στὸ συγγραφέα ἡ παραμικρὴ ἔσω πρόθεση νὰ ἐκμεταλλευτεῖ τὰ συγκλονιστικὰ ἐπεισόδια καὶ νὰ στηρίξει πάνω σ' αὐτὰ τὸ διήγημά του. Ὅλη του ἡ τέχνη ἀπεναντίας χαραχτηρίζεται ἀπὸ τὴν τάση νὰ μὴ δημιουργήσει εἴκολη ἐντύπωση, καί, περισσότερο ἀκόμα, ν' ἀποφύγει μὲ κάθε τρόπο νὰ προκαλέσει ἔντονες συγκινήσες.

Αὐτὸ μάλιστα ἴσως νὰ μὴ γίνεται καὶ τόσο συνειδη·ὰ ἀπὸ τὸν Πατατζῆ. Θέλω νὰ πῶ ὅτι ἴσως νὰ μὴν εἶναι ἀποτέλεσμα αἰσθητικῆς πείρας ἢ αἰσθητικῆς θεωρίας ποὺ ἀκολουθεῖ ὁ διηγημα·ογράφος, μὰ πιότερο μὰ διάθεση ποὺ ὀφείλεται στὴν ἰδιοσυγκρασία του.

Μὲ τὰ «Ματωμένα Χρόνια», ὁ Πατατζῆς παρουσιάζεται σὰν ἕνας ἀπὸ τοὺς λίγους πεζογράφους μας, ποὺ ἔχουνε ἀναπτυγμένο τὸ αἰσθημα τοῦ πραγματικοῦ. Ξαίρει νὰ «βλέπει», ξαίρει δηλαδὴ νὰ μᾶς δώσει ἀνθρώπους ἀληθινοὺς καὶ ν' ἀναπαραστήσει μπροστὰ μας σκηνὲς ποὺ πάλλονται ἀπὸ ζωή. Κι' αὐ·ὸ μὲ τὰ πιὸ λιτὰ μέσα. Μὲ μιὰ λεπτομέρεια, μὲ μιὰ παρομοίωση, μὲ μιὰ κουβέντα ποὺ μοῦνοτι τὶς διακρίνει ζηλευτὴ φυσικότη·α, δὲν παύουν ὡστόσο νὰ μᾶς ξαφνιάζουν καθὼς προβάλλουν σὰν καλλιτεχνικὰ εὑρήματα, ποὺ ἀνάμεσά τους ξεπηδᾶ ἀνάγλυφη ἡ πραγματικότητα.

Τὸ στάνιο αὐ·ὸ χάρισμα κάνει τὸν Πατατζῆ ν' ἀποφεύγει τὴ συνηθισμένη, τὴν καλουπασμένη ἔκφραση καὶ ν' ἀγνοεῖ τὴν ἀσημαντολογία καὶ τὴν ἐπιπόδεψη. Μὲ τὸν πιὸ φυσικὸ τρόπο μᾶς ἀφηνεῖται τὸ ἁπλὸ δράμα τῶν ἀνθρώπων του, ἀνθρώπων κάθε κατηγορίας. Γυναῖκες καὶ ἄντρες, παιδιὰ καὶ γέροι ξωμάχοι καὶ διανοούμενοι, χαραχτῆρες σκληροὶ καὶ πλάσματα αἰσιηματικά, ἀλῆτες καὶ φρουροὶ τῆς τάξης, περνοῦνε μέσα ἀπὸ τὶς σελίδες τοῦ βιβλίου σὰν τύποι παρμένοι «ἐκ τοῦ φυσικοῦ», κ' ἔτσι ὅπως τοὺς ρίχνει ἄταχτα καὶ στὴν τύχη μπροστὰ μας τὸ κῦμα τῆς ζωῆς, κι' ὄχι τόσο γιατὶ τὸ ὑποχρεώνει ἡ ἀνάγκη τοῦ μύθου.

Ἀνάμεσα ἀπ' ὅλα τοῦτα τὰ πρόσωπα, ποὺ κινοῦνται μέσα στὰ «Ματωμένα Χρόνια», καὶ χωρὶς ὁ Πατατζῆς νὰ κάνει ὁμαδικὴ τ'χνη, δὲν ξεχωρίζεις σκε·ὰν τοὺς ἥρωες ἀπὸ τοὺς δευτεραγωνιστές. Ὁ συγγραφέας φαίνεται ὅτι εἶναι συνεπὴς, π ὼ ς μ ο ν α χ ο π α ί δ ι α ὅ σ ο κ α λ ὰ μ π ο ρ οῦ ν ν ὰ γ ί ν ο υ ν μ ὲ κ α λ ο ὺ ς φ ί λ ο υ ς, τ ό σ ο χ ε ι ρ ό τ ε ρ α κ ι ν δ υ ν ε ύ ο υ ν ν ὰ γ ί ν ο υ ν μ ὲ κ α κ ο ὺ ς φ ί λ ο υ ς, π α ρ ὰ ἂ ν δ ὲ ν εἶ χ α ν κ α ν έ ν α.

δ) Ἀκόμα δὲν πρέπει νὰ νομίζουμε, πὼς τὸ παιδὶ ψεύδεται σκόπιμα, ἄμα μᾶς ὑποσχεθεῖ κάτι καὶ δ ὲ ν κ ρ α τ ή σ ε ι τ ὴ ν ὑ π ό σ χ ε σ ή τ ο υ αὐτή. Πρέπει μάλιστα νἄμαστε βέβαιοι, πὼς δὲ θὰ μᾶς κάνει αὐτὸ ποὺ μᾶς ὑποσχέθηκε, γιατὶ τὸ μικρὸ παιδὶ τὴ στιγμὴ ποὺ ἀναλαβαίνει τὴν ὑπ··· ἔωση νὰ κάνει ἢ νὰ μὴν κάνει κάτι, δὲν ἔχει ἄλλη σκέψη παρὰ πὼς νὰ γλυτώσει τὴ στιγμὴ αὐτή. Κάθε τι, ποὺ δὲν εἶναι τωρινὴ ἐντύπωση, τοῦ εἶναι ἀδιάφορο. Ὅταν δίνει μιὰ ὑπόσχεση γιὰ τὸ μέλλον, δὲν ὑπόσχεται τίποτα, γιατὶ ἡ κοιμισμένη ἀκόμα φαντασία του δὲν μπορεῖ νὰ ξαπλωθεῖ σὲ δυὸ διαφορετικὰ γοονικὰ διαστήματα. Ἂν μποροῦσε ν' ἀποφύγει τὸ μαστίγιο καὶ ν' ἀποχτήσει ἕνα ζαγαρωτὸ μὲ τὴν ὑπόσχεση νὰ ριγτεῖ αὔριο ἀπὸ τὸ παράθυρο θὰ ται κι' ὁ ἴδιος ὁ συγγραφέας σὲ μερικὰ μέρη τοῦ βιβλίου του. Ἂν ὅμως ἔσπρωχνε, ὅπως εἶχε χρέος, τὸ κριτικό του πνεῦμα καὶ πρὸς τὰ ἄνω, θὰ διαπίστωνε πὼς ἡ ἀκρισία δὲν εἶναι καθόλου πρωτότυπη, παρὰ παλιὰ ἰδιότητα τῆς ἱεραρχίας, «πίστευε καὶ μὴ ἐρεύνα», καὶ ὄχι μόνον τῆς στρατιωτικῆς, οὔτε στὴ Γερμανία μόνον. Ἡ Γερμανία ἤτανε γνωστὴ ὡς τὸ «κράτος τῶν ὑπαλλήλων» καὶ τοῦτος εἶναι ὁ λόγος ποὺ ὄχι μόνον ὁ Γερμανὸς στρατιώτης, παρὰ κάθε Γερμανός, ἀξῦ ἴσως ἀπὸ σπανιώτατες ἐξαιρέσες, ἤτανε μιὰ ἀνθρώπινη μηχανὴ χωρὶς ἐγκέφαλο. Ἔτσι τὰ συνταραχτικὰ δραματικὰ γεγονότα συγκίνησαν βαθύτατα τὸν συγγραφέα μας, ἀλλὰ—σὲ ὁρισμένες ἀποψεις—δὲν τὸν ἔκαμαν σοφώτερον.

Παρὰ τὴν παρατήρηση αὐτή, ποὺ ὁ ἀναγνώστης πρέπει νὰ τὴν ἔχει στὸ νοῦ του ὅταν διαβάσει τὸ βιβλίο τοῦ Παπαθανασόπουλου, κατὰ τὰ ἄλλα τὸ χρονικὸ αὐτὸ εἶναι ἀξιόλογο καὶ σπουδαῖο καὶ πολύτιμη συμβολὴ στὴν ἱστορία.

Β. ΡΩΤΑΣ

****

Σωτ. Πατατζῆ: «Ματωμένα Χρόνια». Πρόλογος Μάρκου Αὐγέρη. «Τὰ Νέα Βιβλία» Α. Ε., Ἀθήνα 1946.

Τὰ ἐννιὰ διηγήματα ποὺ ἀποτελοῦσνε τὸν τόμο τοῦ νέου πεζογράφου Σωτήρη Πατατζῆ ἐμπνέονται ὅλα ἀπὸ τὰ τελευταῖα «ματωμένα χρόνια» τῆς ἱστορίας μας. Ὡστόσο, παρόλο ποὺ αὐτὴ ἡ περίοδο εἶνα γεμάτη ἀπὸ μακάβρια ἐπεισόδια ἔνας ἄλλος συγγραφέας, παρόμοιας ἰδιοσυγκρασίας μὲ τὸν Πατατζῆ, ποὺ δὲ θὰ εἶχε γιὰ σκοπὸ νὰ προκαλέσει στὸν ἀναγνώστη τὴν

παρμένος ἀπό τὸ δραμά του, κι' ὅλη του ἡ προσπάθεια περιορίζεται στὸ νὰ μᾶς δώσει ἕνα ἀκέραιο σύναλο. Πουθενὰ δὲν αἰσθάνεται τὴν ἀνάγκη νὰ σταματήσει ξεχωριστὰ σ' ἕναν ἥρωα γιὰ νὰ μᾶς τὸν ψυχογραφήσει. Τέτοια πρόθεση εἶναι ξένη στὴν τέχνη του. Ὅλη ἡ τέχνη τοῦ Παπαντζῆ, τείνει ὄχι στὸ νὰ μᾶς γνωρίσει ἕναν ἄνθρωπο, μὰ σὸ νὰ μᾶς παρουσιάσει σκηνὲς ὁλοζώντανες. Ἔτσι ὅμως τὸ διήγημά του ἀποτελεῖται ἀπὸ μιὰ σειρὰ «στιγμιότυπα» ζωῆς ποὺ δένονται βέβαια συναμεταξύ τους, μὰ ποὺ μέσα στὰ στενὰ ἀσπόσο φυσικὰ πλαίσιά τους δὲν προλαβαίνει νὰ ξετυλιχτεῖ ὁλόκληρο τὸ δράμα τῶν ἡρώων τους.

Ὄχι πὼς τὰ διηγήματα τοῦ Παπαντζῆ δὲν εἶναι καὶ σὰν ἀρχιτεκτονικὴ καὶ σὰν ὑπόθεση ὁλοκληρωμένα σύναλα. Κάθε ἄλλο. Μὰ ὁ ἀναγνώστης, ἂν κ' ἔχει τὴν ἀλφὴ ἐντύπωση πὼς ἔξησε πλάι σὲ ἀληθινοὺς ἀνθρώπους, δὲ μπορεῖ στὸ τέλος νὰ πεῖ ὅτι πρόλαβε νὰ γνωριστεῖ βαθύτερα μαζί τους.

Δὲν ξαίρω ἂν αὐτὸ πρέπει νὰ λογαριαστεῖ σὰν ἀδυναμία τοῦ τεχνίτη, τὴ στιγμὴ ποὺ αὐτὸς ὁ ἴδιος ὁ τεχνίτης καταφέρνει νὰ μᾶς δώσει τόσο ἔντονα τὴν αἴσθηση τῆς ζωῆς. Ὅπως καὶ νἄχει ὅμως τὸ πράμα, μᾶς ἀποζημιώνουν τὰ ἄλλα πλούσια χαρίσματά του. Γιατί ὁ Παπαντζῆς εἶναι ἕνα γνήσιο διηγηματογραφικὸ ταλέντο, ποὺ τὸ χαίρεσαι μάλιστα τόσο πιὸ πολύ, ὅσο νιώθεις κόλιας νὰ σὲ λειτουρνᾶει γιὰ μιὰ στιγμὴ ἀπὸ τὸν κόρο τοῦ αἰστηματισμοῦ αὐτοῦ τοῦ ἀντιδιανοητικοῦ στοιχείου, ποὺ καταλαβαίνει τώρα τελευταία τὴν πεζογραφία μας.

Ἐνδιάμεσα ὁ χαρακτηρισμός μας γιὰ τὸν Παπαντζῆ κινηματεύει νὰ μείνει λειψὸς ὅσο δὲν κάνουμε ἰδιαίτερη μνεία γιὰ τὸ διάλογό του. Ἐπειδὴ στὴν οὐσία αὐτὸς ὁ ὁλοζώντανος διάλογος ὄχι μόνο εἶναι, μὲ τὴ φυσικότητά του καὶ τ' ἀπαντὰ καλύπτεγνικὰ εὑρήματα, τὸ ὡραιότερο στοιχεῖο τοῦ ταλέντου του, ὄχι μόνο συντελεῖ ἀποκλειστικὰ σκεδὸν στὸ νὰ διαγράφονται σὰν ἄνθρωποι ἀληθινοὶ μπροστά μας οἱ ἥρωές του μὰ ἀποτελεῖ τὴν κύρια βάση στὸ διήγημά του.

Λίγο νὰ προσέξει κανένας καὶ θὰ δεῖ ἀμέσως τὴν ἔλλειψη σοβαρῆς πλοκῆς ἀπὸ τὰ διηγήματα τοῦ Παπαντζῆ, μολονότι ὑπάρχει σ' ὅλα μιὰ ὑπόθεση, στηριγμένη μάλιστα σὲ περισσότερα ἐπεισόδια ἀπ' ὅσα χρειάζεται ἕνα διήγημα. Αὐτὰ ὅμως τὰ ἐπεισόδια, ὅσο πλούσια κι' ὅσο σημαντικὰ κι' ἂν εἶναι τὰ ἴδια, χάνουνε μέσα στὸ ἔργο τὴν ἀξία τους. Γιατί ὁ συγγραφέας οὔτε τὰ ἐφαιταλλεύεται ὅσο πρέπει (ἐξαίρεση ἴσως ν' ἀποτελεῖ ὁ «Καινούργιος Δρόμος»), οὔτε πάλι μᾶς προετοιμάζει ψυχικὰ γιὰ νὰ τὰ δεχτοῦμε σὰ γεγονότα σημαντικά. Βιαστικὰ περνᾶ ἀπὸ τὸ ἕνα περιστατικὸ στὸ ἄλλο, ποὺ μᾶς τὰ προβάλλει ἔτσι ξαφνικὰ καὶ διδιάφορα, φροντίζοντας μόνο ν' ἀφίνει ἀπὸ τὸ ἕνα στὸ ἄλλο τόση ἀπόσταση, ὅση θὰ χρειαστεῖ γιὰ τὴν κουβέντα ποὺ θὰ στήσουν, ἀτ' ἀφορμὴ τὸ κάθε ἐπεισόδιο, οἱ ἥρωές του. Αὐτὸς ὁ διάλογος εἶναι τὸ διήγημα τοῦ Παπαντζῆ. Αὐτὸς ἀποτελεῖ τὴ δράση τῶν ἡρώων του. Αὐτὸς δίνει τὴ ζωντάνια στὰ «Ματωμένα Χρόνια».

Μέσα ἀπὸ τὶς κουβέντες τῶν ἀνθρώπων του, εἶναι ἀλήθεια, διακρίνεις συχνὰ μιὰ διάθεση φιλοσοφίας κ' ἕνα στοχασμὸ κάπως πιὸ πολυσύνθετο ἂν καὶ φαινομενικὰ ἀπλοϊκό, ποὺ σοῦ θυμίζει κάποιες ἥρωες τοῦ Γκόρκι. Ὡστόσο, καθὼς παρατηρεῖ καὶ ὁ Μάρκος Αὐγέρης στὸν πρόλογο τοῦ βιβλίου «ὁ κόσμος τοῦ Παπαντζῆ εἶναι ἑλληνικός, στὴν ψυχολογία, στὰ φρεσκιάματά του, στὴν ἀτμόσφαιρα ποὺ τὸν περιβάλλει».

Κι' αὐτὴ ἡ γνήσια ἑλληνικὴ ἀτμόσφαιρα εἶναι ἕνα ἄλλο καὶ ὄχι βέβαια τὸ μικρότερο προτέρημα τοῦ βιβλίου.

ΑΝΤΩΝΗΣ ΚΟΜΗΣ

Πέτρου Ἀνταίου: «Τὸ τραγούδι τοῦ λαοῦ μας», ἔκδοση Γκοβόστη.

Ὁ Πέτρος Ἀνταῖος μᾶς δίνει στὴν πρώτη του αὐτὴ ποιητικὴ συλλογή, ἕξη μεγάλα ποιήματα σ' ἐλεύθερο στίχο, ἐμπνευσμένα ὅλα ἀπ' τοὺς καθιμοὺς καὶ τὶς λαγτάρες τοῦ λαοῦ κ' ἰδιαίτερα τῆς νιότης γιὰ τὴ λευτεριὰ ποὺ δὲ λέει νἄρθει, γιὰ τὴν Εἰρήνη ποὺ μάταια τὴ διαλάλησαν ἕνα πρωϊνὸ οἱ σειρῆνες καὶ οἱ καμπάνες. Ὅμως πάνω ἀπὸ τὴν πικρὴ τραγικὴ ἀτμόσφαιρα καὶ στιέ πιὸ σκοτεινὲς στιγμές, σελαγίζει, ὁπσγετικὸς πάντα ὁ ἥλιος, ἡ αἰσιοδοξία κ' ἡ πίστη τῆς νιότης, ἡ ἀνάταση κ' ἡ πεποίθηση τοῦ ἀγωνιστῆ στὴ νίκη.

Τὸ πρῶτο τραγούδι, «Τὸ τραγούδι τοῦ λαοῦ μας», εἶναι μιὰ ἐξαιρετικὴ σύνθεση. Ὁ ποιητής, ἀκούγοντας τὶς καμπάνες τῆς εἰρήνης στὶς 8 τοῦ Μάη 1945, ὑψώνει τὴν τραγικὴ διαμαρτυρία του στὸν ἥλιο, γιὰ τὸ ἥμα καὶ τὴν ἀπάτη ποὺ γιορτάζουν μὲ χίλιους ἤχους οἱ δεσμοφύλακες τοῦ λαοῦ. Ὑποβλητικότατο, σὲ σφιχτοὺς καὶ παλμικοὺς ἐλεύθερους στίχους, τὸ νοιώθεις τὸ πρῶτο αὐτὸ τραγούδι σὰν μιὰ βαρειὰ μουσικὴ συμφωνία ποὺ φτάνει στὸ τραγικὸ μεγαλεῖο τῆς καταστροφῆς, θρέφει τὴ φλόγα καὶ τὴν ὁρμή της, πότε μὲ καυστικὴ σάτυρα καὶ πικρὴ εἰρωνεία, πότε μὲ τὴν ὠμὴ ἀγανάκτηση τῆς φρίκης, καὶ πότε μὲ τὴν τρυφερὴ μὰ καὶ γι' αὐτὸ πιὸ τραγικὴ εἰκόνα τῆς παιδικῆς ἀγωνίας, γιὰ νὰ γαληνέψει στὸ τέλος μὲ τὸ χαρούμενο δραμα τῆς νίκης.

Πλούσιο σ' εἰκόνες, πρωτότυπες κι' ὁλοζώντανες, τὸ τραγούδι αὐτό, ξεχύνεται σὰν ὁρμητικὸς χείμαρρος, ποὺ κυλᾶ μερικὲς στιγμές, ἤσυχα καὶ γαλήνια, μέσα ἀπὸ λυρικὲς πλαγιὲς καὶ βρίσκει στὸ τέλος τὴ λύτρωση μὲ τὸ προφητικὸ κλείσιμό του:

Φορτωμένο μὲ κρασὶ καὶ μὲ στά-
(ρι,
φορτωμένο μὲ φῶς
μὲ τριαντάφυλλα καὶ μὲ τραγού-
(δια,
τὸ καράβι τῆς γῆς θὰ σαλπάρει
στὰ πέλαγα τῆς νέας ἱστορίας

Τὸ δεύτερο καὶ τὸ τρίτο τραγούδι εἶναι γραμμένα μὲ κάποια ἄλλη διάθεση — ἔχουν κι' αὐτὰ τὴ δική τους ὁμορφιά, μὰ κάπως πιὸ ψυχρή, πιὸ λογική. Τὸ καταλαβαίνεις πὼς ἡ φιλοσοφία κ' ἡ σκέψη ἔχουν μεγάλο μέρος στὴ σύνθεσή τους. Ὅμως οἱ ἥρεμες στροφές τους κολπώνονται συχνὰ ἀπ' τὴ λυρικὴ ποιὴ μιᾶς πλατειᾶς ἀνθρώπινης συμπόνιας.

Τὸ «Τραγούδι τοῦ ἥλιου» εἶναι ἀπ' τὰ καλύτερα. Ὁ ἥλιος εἶναι ἡ μεγάλη ἀγάπη τοῦ ποιητῆ κ' ἡ συνθετικὴ γραμμὴ ὅλου τοῦ βιβλίου. Σ' αὐτὸν ὑψώνεται ἡ διαμαρτυρία, αὐτὸς καταδικάζει ὅσους πρόδωσαν τὴν ἀνθρώπινη μοῖρα, ἀποστάτης του ἄγγελος ἔγινε ἡ γῆ, καὶ γι' αὐτὸ ὑποφέρει. Στὸ μεγάλο λοιπὸν αὐτὸ σύμβολο τοῦ ἥλιου, τὸ τέταρτο τραγούδι ὑψώνεται σὰν προσευχή, περιμένοντας τὴν ἀνατολή του μέσ' ἀπὸ τὶς φλόγες, τὰ αἵματα καὶ τὴ στάχτη τῆς θυσίας. Ποίημα μὲ πραγματικὸ παλμὸ καὶ ποιητικὴ ἔξαρση:

Ἤλιε μας, ἥλιε
Τρέλλα χουσῆ
στὸ δύστυχο οὐρανὸ μας,
Ἤρθε ὁ καιρὸς νἀρθεῖς
δὲ ζοῦμε πιὰ χωρὶς ἐσὲ
δὲ ζοῦμε...

Τὸ «Τραγούδι τῆς νέας γενιᾶς» εἶνε ἕνα χαρούμενο ποίημα, ὅλο ρυθμὸ καὶ μουσικὸ κύμα. Θἄλεγες ἕνας χορὸς τῆς παγκόσμιας νιότης ποὺ ἔχει νοιώσει τὴ δύναμη καὶ τὴ χάρη της καὶ τὴν τραγουδεῖ μὲ βαθειὰ πίστη καὶ ἐνθουσιασμό.

Τὸ «Τραγούδι τῆς Λευτεριᾶς» κλείνοντας τὸ βιβλίο, μᾶς δίνει καὶ τὴν πιὸ σφιχτοδεμένη καὶ μαζὶ καὶ τὴν πιὸ ποιητικὴ σύνθεση τῆς μικρῆς αὐτῆς συλλογῆς.

Ἐδῶ ἡ λευτεριὰ παρουσιάζεται ρεαλιστικὰ μὲ τὴ μορφὴ τῆς συναγωνίστριας νέας κοπέλας ποὺ-

Λευτεριὰ ἀπ' τοῦ ἐφήβου τὴν καρ-
(διά
Λευτεριὰ ἀπ' τοῦ ἐργάτη τὴ βα-
(ριά,
Λευτεριὰ ἀπ' τὰ ὑνιά, ἀπ' τ' ἀμό-
(νια κι' ἀπ' τὰ σφυριά
Λευτεριὰ Παντάνασσα.

Γενικὰ καὶ στὰ πέντε μεγάλα ποιήματα τοῦ Πέτρου Ἀνταίου, διαπιστώνει κανεὶς μιὰ πραγματικὴ ποιητικὴ φλέβα καὶ μιὰ ὡριμότητα στὴ χρήση καὶ μορφοποίηση τοῦ ποιητικοῦ ὑλικοῦ, κι' ἀκόμα φιλοσοφημένη σκέψη καὶ πλούσια συναισθηματικότητα. Κι' ἔχουν μεγάλη σημασία αὐτὰ τὰ προσόντα ὅταν μάλιστα τὰ διαπιστώνει κανένας ἀπ' τὴν πρώτη κιόλας ἐμφάνιση ἑνὸς νέου λογοτέχνη.

Σ. ΜΑΥΡΟΕΙΔΗ—ΠΑΠΑΔΑΚΗ

ΤΟ ΚΑΤΙΝΑΚΙ

(Συνέχεια ἀπὸ τὴ σελίδα 127)

ποτα, ὅ μὴ γένοιτο, εἶπε νευριασμένη ἡ κυρία Ντίνα, καὶ γιὰ σὲ κυνηγάει ἡ μάννα του. Ποὺ φαγώθηκες πιὰ σήμερα μὲ τοὺς γέρους σου κι' ἐσύ!

Ὁ κύριος Παντελῆς ἔκοβε βόλτες σὲ μεγάλη ψυχικὴν ἀγωνία.

Εὐτυχῶς γύρισε τὸ Κατινάκι. Γύρισε γελαστό, ὅμως γλωμότατο. Κρατοῦσε ἕνα μαντῆλι. καὶ κάθε τόσο ἔβηχε νὰ σκουπίζει τὴ δεξιά του γάμπα.

— Τί ἔπαθες βρὲ θεοπάλαβο;

Ἄχ, ἄστε τα! Ἐκεῖ ποὺ ἔφτανε στὸ σπίτι τῶν γέρων, νάσου καὶ σκάει μπροστά στὰ πόδια του ἕνα πράμα, Θέ μου, ξέρω κι' ἐγὼ τί εἶταν; Ἔκανε μιὰ φωτιὰ μεγάλη, πολὺ μεγάλη. Θεόρατη. Καὶ κρότο! Τὴν πήρανε στὴ γάμπα, ξώφαρσα εὐτυχῶς, τὰ «βλήματα».

— Θραύσματα! θραύσματα θέλεις νὰ πεῖς φώναξε ἀπελπισμένος ὁ κύριος Παντελῆς. Φέρτε τὸ οἰνόπνευμα! Βρὲ ποῦ νὰ πάρει ἡ δορνή! Τί ἤθελα ἐγὼ ποὺ σ' ἔστελνα;

— Ἐσὺ τὴν ἔστειλες; στολγγλισε ὕστερικὰ ἡ κυρία Ντίνα. Αὐτὸ τὸ ξεμυαλισμένο φταίει, ποὺ δὲ μπορεῖ νὰ μαζευτεῖ ἀπὸ τοὺς δρόμους! Παιχνίδι τὸ πέρασε.

— Καλὲ δὲν εἶναι τίποτα, κυρία! γέλασε τὸ Κατινάκι. Νά, σταμάτησε κιόλας τὸ αἷμα.

— Ὁ Θεὸς νὰ μᾶς φυλάει μόνον ἀπὸ καμμιὰ μόλυνση, εἶπε τἀσκανιένος ὁ κύριός της καθὼς τῆς ἔβαλε οἰνόπνευμα μὲ τὸ βαμπάκι. Ποὺ ἔπιασες κι' ἔβαλες ἀμέσως ἀπάνω τὸ βρωμομάντηλό σου! Ὄχ, Θέ μου, μπελάδες!

Ἡ κυρία Ντίνα ὅμως εἶχε πολὺ ταραχτεῖ. Τὸ ἔστρωσε τὸ Κατινάκι σ' ἕνα βρισίδι ἄγριο, πρωτοφανέρωτο, γιὰ νὰ ξεθυμάνουνε τὰ νεῦρα της. Σκουπίδι τὸ ἔκανε. Καὶ τὸ ἔστειλε νὰ πλαγιάσει στὸ πατάρι.

Οὔτε μόλυνση, οὔτε τίποτα. Τὴν ἄλλη μέρα, κόκκορας πάλι πρωΐ-πρωΐ, τὸ Κατινάκι. Μόνο ποὺ εἶταν ἀκόμα χλωμό, πολὺ χλωμό. Τὰ μάτια του, κρατοῦσαν ἕνα ἐκστατικὸ τέντωμα τρόμου. Δὲν τραγουδοῦσε πιά.

Τρεῖς μέρες ἀργότερα, ὅλα τελείωσαν κατ' εὐχή. Ὁ κανονικὸς ρυθμὸς τῆς ζωῆς ξανἄρθε στὸ σπίτι. Μπορούσανε τώρα νὰ βγαίνουν ἐλεύθερα, νὰ περνᾶνε τὸ δρόμο. Εἶτανε πολὺ καλοδιάθετος ὁ κύριος Παντελῆς.

— Χωρὶς τὰ φέμματα, δῆλωσε τῆς γυναίκας του ἐμπιστευτικά. Τὸ παιδὶ αὐτό, τὸ Κατινάκι, μᾶς εἶναι πολὺ χρήσιμο κι' ἀφοσιωμένο. Πρέπει νὰ τὸ περιποιηθοῦμε.

Πάνω σ' αὐτά, ἡ πόρτα ἀνοίγει καὶ τὸ Κατινάκι παρουσιάζεται. Εἶναι στολισμένο γιὰ ἔξω, τακουνάκι, γοβάκι, ὅλα στὴν ἐντέλεια. Ἔγει καὶ μιὰ στάλα κολώνια πάνω του, ξεθυμασμένη. Κάτω ἀπὸ τὸ λινὸ μπράτσο σφίγγει ἕνα μπογαλάκι.

— Γιὰ ποῦ, Κατινάκι; Ἔχεις σήμερα ἔξοδο;

— Ὄνι, κυρία.

— Ἀμ τότε;

Κατέβασε τὰ μάτια του.

— Θὰ φύγω, κυρία. Θὰ φύγω ἀπὸ τὸ σπίτι σας.

Ὁ κύριος Παντελῆς κ' ἡ κυρία Ντίνα ἀλληλοκοιτάχτηκαν.

— Γιατί, βρὲ Κατινάκι;

— Ἔτσι κυρία.

Δὲ μπόρεσε νὰ δώσει ἄλλες ἐξηγήσεις. Δὲν ἤξερε οὔτε κι' αὐτό. Τὸ μόνο ποὺ ἤξερε, εἶτανε πὼς δὲ μποροῦσε πιὰ νὰ μείνει ἐδῶ, ὄχι.

Βάλανε τὰ δυνατά τους νὰ τὸ πείσουνε, στάθηκε ἀδύνατο. «Θὰ φύγω, κυρία» ἀποκρινότανε στερεότυπα, «θὰ φύγω», τίποτ' ἄλλο. Τὰ μάτια του εἶτανε τεντωμένα πάντοτε καὶ σὰ γεμάτα τρόμους.

Κι' ἔφυγε. Κάτω στὸ δρόμο, ἀκούστηκε τὸ τακουνάκι του νὰ τυμπανίζει τὸ πεζοδρόμιο, ρυθμικά, σοβαρά, γεμᾶτο ἀξιοπρέπεια. Εἶτανε τώρα πιὰ τὸ βάδισμα ἑνὸς ὥριμου ἀνθρώπου.

Η ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΗ ΖΩΗ

ΕΛΕΥΘΕΡΑ ΓΡΑΜΜΑΤΑ
ΔΕΚΑΠΕΝΘΗΜΕΡΟ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟ
ΑΡΧΙΣΥΝΤΑΧΤΗΣ
ΝΙΚΟΣ ΠΟΛΙΤΗΣ

ΣΥΝΔΡΟΜΕΣ

ΕΣΩΤΕΡΙΚΟΥ	ἐτήσια	12.000
	ἑξάμηνη	6.000
	τρίμηνη	5.000
ΕΞΩΤΕΡΙΚΟΥ	ἐτήσια	£ 1 σελ. 6 Δολ. 6.
	ἑξάμηνη	Σελ. 15 Δολ. 3

ΤΥΠΟΓΡΑΦΕΙΑ: «ΜΠΟΥΚΕΤΟΥ»
Γερμανοῦ Παλ. Πατρῶν 5

Η «ΦΟΙΤΗΤΙΚΗ ΦΩΝΗ»

Μὲ τὸ 61ο της φύλλο ἡ «Φοιτητικὴ Φωνὴ», πανελλήνια ἔκδοση τῶν Σπουδαστῶν μας, συμπληρώνει τὸν πρῶτο χρόνο τῆς δεύτερης περιόδου.

Ἀπὸ τὸ 43 ποὺ πρωτοβγῆκε μὲ τὸν τίτλο «Φοιτητικὴ» στάθηκε τὸ μοναδικὸ δημοκρατικὸ φύλλο τῆς σφουδάζουσας γενιᾶς, ποὺ γιὰ ἕνα τόσο μεγάλο χρονικὸ διάστημα, ἀγωνίστηκε μὲ συνέπεια γιὰ τὰ ζητήματά της.

Τὸ 44 κλείστηκε ἀπὸ τοὺς Γερμανοὺς καὶ μετὰ τὴν ἀπελευθέρωση συνεχίζει τὴν ἔκδοσή της, ἀφοῦ ἐνώθηκε μὲ τὴ «Μεταπολεμικὴ Φωνή».

Ἰδιαίτερα ἀξίζει νὰ προσεχτεῖ ἡ ἀξιόλογη προσπάθειά της ν' ἀνεβάσει τὸ πνευματικὸ ἐπίπεδο τῶν φοιτητῶν. Χρέος ὅλων τῶν πνευματικῶν μας ἀνθρώπων εἶναι νὰ τὴν βοηθήσουν προσφέροντας τὴ συνεργασία τους.

ΔΙΟΡΘΩΣΗ

Στὴν περασμένη κριτικὴ τοῦ συνεργάτη μας Φ. Ἀνωγειανάκη ἔγιναν μερικὰ λάθη ποὺ τὰ βορθώνουμε σήμερα.

1) Τὰ πανιστικὰ προσόντα τῆς δίδας Μπουμπουλίδου μᾶς δίνουν τὸ δικαίωμα νὰ περιμένουμε μιὰ ἐξέλιξη ποὺ ἡ σύγκρισή της νὰ γίνεται μὲ τοὺς καλύτερους Ἕλληνες ἐκτελεστές,

καὶ 2) ἡ ἔλλειψη τραγουδιοῦ στὴν «Εἰσαγωγὴ Λευθεριᾶς» τοῦ Α. Ξένου ὑπάρχει μόνο στὸ κουιρτέτο ἐγχόρδων κ' ὄχι σ' ὅλο τὸ ἔργο.

ΝΕΑ ΒΙΒΛΙΑ

Ν. Καζαντζάκη: «Ὁ Καπετὰν Μιχάλης», τραγωδία, ἔκδοση «Ν. Ἀλικιώτη», σελ. 100, Ἀθήνα 1946.

Παναγῆ Γ. Λεκατσᾶ: «Ἡ ἐποποιία τῆς πάλης τῶν τάξεων στὴν ἀρχαία Ἑλλάδα», τεῦχος πρῶτο, ἔκδοση «Πέτρου Δ. Καραβάκου», σελ. 80, Ἀθήνα 1946.

Κώστα Ζωγράφου: «Ματωμένη Πορεία», διηγήματα, σελ. 79, Ἀθήνα 1946.

Μπάμπη Νίντα: «Ἀνθρώπινες ὄρεις», διηγήματα, ἔκδοση «Γ. Βοσνιάδη», σελ. 126, Θεσσαλονίκη 1944.

Δημ. Ν. Δημητριάδη: «Φύλογες» μὲ πρόλογο τοῦ στρατηγοῦ Εὐρ. Μπακιρτζῆ, χρονικὰ τοῦ ἀγώνα, ἔκδοση «Ἐλευθερίας», σελ. 125, Θεσσαλονίκη 1945.

Μπάμπη Νίντα: «Ἐπαναχωρώτικα δειλινά», διηγήματα, ἔκδοση «Μ. Στουγιαννάκη», σελ. 63, Θεσσαλονίκη 1946.

Δ. Ι. Βρανούση: «Μιὰ ἐμπειρη ἱστορία τοῦ Ζαγοριοῦ», σελ. 19, Ἀθήνα 1946.

Δημήτρη Καραμπίνη: «Μαζὶ μὲ τὸν Ε.Λ.Α.Σ.», ἀφήγημα, σελ. 46, Ἀθήνα 1946.

Μαρίας Χατζηνάκου: «Ἀλυσίδες», ἀφήγημα, ἔκδοση «Οἱ φίλοι τοῦ Βιβλίου», σελ. 156, Ἀθήνα 1946.

Νίκου Κατηφόρη: «Ὁ ἄρχοντας». Διηγήματα, Ἔκδοση «Οἱ φίλοι τοῦ Βιβλίου», σελ. 147, Ἀθήνα 1946.

Ι. Μ. Παναγιωτοπούλου: «Ὀμιλίες τῆς γιαννῆς ψυχῆς» δοκίμια, ἔκδοση «Οἱ φίλοι τοῦ Βιβλίου», σελ. 221, Ἀθήνα 1946.

Μικέτας Ἀδέρωφ: «Ἀγωνιστές», χρονικά, Ἔκδοση «Ἰκαρος», σελ. 95, Ἀθήνα 1946.

ΕΚΔΟΣΕΙΣ «ΤΑ ΝΕΑ ΒΙΒΛΙΑ»

Ἀπὸ τὴν ἐκδοτικὴν ἑταιρεία «Τὰ Νέα Βιβλία» ἐξεδόθη καὶ ἐκυκλοφόρησε τὸ Α' τεῦχος τοῦ «Λοχείου Ἐθνικῆς Ἀντίστασης» μὲ ἐπίσημα κείμενα, ἰδιωτικὰ ἔγγραφα, σχεδιαγράμματα μαχῶν, φωτοτυπίες κλπ., ἀναφερόμενα στὸν ἀγώνα τῆς ἐθνικῆς ἀντίστασης.

ΠΕΡΙΟΔΙΚΑ

Ἐκυκλοφόρησε τὸ νέο τεῦχος, 17ο—18ο τοῦ μηνιαίου λογοτεχνικοῦ περιοδικοῦ «Χρονικὰ τοῦ Πόντου» μὲ τὴ διεύθυνση τοῦ κ. Ξένου Ξενίτα καὶ μὲ πλούσια περιεχόμενα ἱστορικὰ — λαογραφικὰ ἀπὸ τὴν παλιὰ καὶ σύγχρονη ζωὴ τοῦ Πόντου, τὰ ἤθη καὶ τὰ ἔθιμα τῶν Ποντίων, μὲ συνεργάτες τοὺς κ. Ξ. Ξενίταν, Ι. Μπράβου, Ἀν. Νικολαΐδην, Ἀθ. Μπαλᾶνον, Γ. Κανδηλάπτην, Δ. Κ. Σταυριώτην, Ἰ. Παμπούκην, Γ. Ζερζελίδην, Ι. Ἀδραμάντην, Λ. Παναγιωτίδην, Π. Μελανοφρύδην, Γ. Τηλικίδην, Μ. Σουρμελῆ - Κατσανέδα, κ. ἄ.

— Ἐπίσης ἐκυκλοφόρησε τὸ 7ο τεῦχος τοῦ περιοδικοῦ «Νέοι Θεσμοί», ὅπου, μὲ ἄρθρο τοῦ κ. Μ. Κύρκου, ἀρχίζει μιὰ ἐνδιαφέρουσα ἔρευνα γιὰ τοὺς θεσμοὺς τῆς 6' ἑλληνικῆς δημοκρατίας, καὶ μὲ ἄλλα ἐκλεκτὰ περιεχόμενα.

ΑΛΛΗΛΟΓΡΑΦΙΑ

Θανάση Μπουρνιά: Πήραμε τὸ γράμμα σας καὶ θὰ σᾶς στέλνουμε ταχτικὰ τὸ περιοδικό μας.

Ἄ. Λυσσιμάχου: 491. Ἀπὸ τὰ ποιήματά σας πολὺ καλύτερο εἶνε τὸ «ἡ ζωή μας εἶνε χίμαιρα». Αὐτὸ καὶ ποιητικὴν πνοὴ ἔχει καὶ ἀρκετὰ καλὲς εἰκόνες. Ὑστερεῖτε ὅμως πολὺ στὴν τεχνικὴ τοῦ στίχου, πρᾶγμα φυσικὸ στὰ πρῶτα σας βήματα. Δουλέψτε καὶ ξαναστεῖλτε μας.

Ἀγ. Καλωσύνη: 492. Στὰ δυό σας διηγήματα ὑπάρχουν μέρη καλὰ καὶ μέρη ποὺ εἴτε κουράζουν ἀπ' τὴν πολυλογία τους, εἴτε ἀφήνουν ἀδιάφορο τὸν ἀναγνώστη. Γιατὶ ἀπλωνόσαστε σὲ τόσο μεγάλες περιγραφὲς ὅταν μάλιστα αὐτὰ ποὺ περιγράφετε εἶναι καὶ γνωστὰ καὶ ξαναειπωμένα; Τὸ τέλος τῆς «Βιργινίας» εἶναι τόσο κοινὸ ποὺ καταστρέφει ὅ,τι ἔχει μείνει ἀπὸ τὸ ὅλο διήγημα, καὶ τὸ «νυχτερινὸ τραγούδι» ἐνῶ εἶναι πιὸ καλὸ ὄστερεῖ στὴν τεχνικὴ τῆς ἀνάπτυξής του.

Πέτρον Μαέτην: 493. Γιὰ νὰ μπορέσουμε νὰ κρίνουμε ἂν οἱ μεταφράσεις σας εἶναι καλὲ- πρέπει νὰ ἔχουμε καὶ τὸ πρωτότυπο ποὺ δυστυχῶς μᾶς λείπει. Ἂν σκοπεύετε νὰ καταπιαστεῖτε μὲ μεταφράσεις καὶ θέλετε τὴ γνώμη μας νὰ μᾶς ξαναστεῖλετε καὶ τὰ δυὸ μαζί.

Βάσον Χιωτάκη: 494. Νομίζουμε πὼς τὰ ποιήματά σας δὲν ἔχουν ἀκόμα τὴ δύναμη νὰ διαπεράσουν τὴν ἐπιφάνεια καὶ νὰ φτάσουν στὴν οὐσία τῶν πραγμάτων. Ὅταν τὰ διαβάσει κανείς μένει μ' ἕνα αἴσθημα ἀκικανοποίησης καὶ σ' αὐτὸ φταίει κ' ἡ ἀτελὴς διατυπώση τῶν γεγονότων κ' ἡ ἀδυναμία νὰ βαθύνετε σ' αὐτά.

Σῶτον Δένην: 495. Ἡ ἀγάπη σας στὸ ἔργο τοῦ Παλαμᾶ εἶνε καὶ δικαιολογημένη καὶ συγκινητική. Τὸ ποίημά σας ὅμως στὴ μνήμη του τὸ βρίσκουμε ἄτεγνο.

Χρ. Ἀνδρεάδη: 496. Ὅταν ἔχουμε νὰ ποῦμε καινούργια πράγματα, ἴσως νὰ μὴν ἐνδιαφέρει καὶ τόσο τὸ πὼς θὰ τὰ ποῦμε, ὅταν ὅμως καταπιανόμαστε μ' ἕνα θέμα ποὺ τὸ ἔχουν δουλέψει τόσοι καὶ τόσοι πρὶν ἀπὸ μᾶς ἐκεῖνο ποὺ ἀσφαλῶς ἐνδιαφέρει εἶναι ὁ τρόπος ποὺ θὰ τὸ δώσουμε. Στοὺς «νέους σποριάδες» λέτε πράγματα γνωστὰ καὶ δυστυχῶς καὶ μὲ γνωστὸν τρόπο, ὥστε ἀναρωτιέται κανεὶς τί προσθέτουν. Τὸ μόνο ποὺ ξεχωρίζει εἶναι τὸ τέταρτο τετράστιχο. Στὸ «ὅταν ξυπνοῦν οἱ λαοί» κάνουμε τὶς ἴδιες παρατηρήσεις. Δὲ νομίζετε καὶ σεῖς πὼς φράσεις ὅπως «κλονίζονται συθέμελα οἱ ὀχτροί, ἡ, γκρεμίζονται οἱ τύραννοι στὰ βάθη τοῦ θανάτου, ἤ, τρέμουν τὰ πυργο κάραβα τοῦ φασισμοῦ» ἔχουν τόσο εἰπωθεῖ σὲ προκηρύξεις καὶ στὶς ἐφημερίδες ποὺ γιὰ νὰ συγκινήσουν στὴν ποίηση καὶ νὰ μὴν τὴν κάνουν μιὰν προέκταση προκήρυξης, χρειάζεται ἄλλος τρόπος;

Π. Ἀγγέλου: 497. Βρίσκου με πὼς «ὁ νεκρὸς στὸν κάμπο» ἦταν πολὺ ἀνώτερο ποίημα ἀπὸ τὸ σημερινό. Εἶχε μιὰν ὑποβλητικότητα καὶ μιὰν ἐνατένιση τῶν γεγονότων ποὺ συνάρπαζε. Τὸ σημερινὸ ποίημα ὕστερεῖ. Ἔχει τὸ ἐλάττωμα τοῦ πλατυασμοῦ καὶ ἀρκετὴν πεζολογία. Οἱ εἰκόνες εἶναι ἐγκεφαλικὲς καὶ δὲν συγκινοῦν. Γιατί ἔτσι;

Σ. Χανιώτη: 499. Τὰ μέσα ποὺ μεταχειρίζεται ἡ ποίηση γιὰ νὰ συγκινήσει εἶναι ἐντελῶς διαφορετικὰ ἀπὸ τοῦ πεζοῦ λόγου. Ἐσεῖς πήραστε μιὰν ὑπόθεση καὶ τὴν ἀναπτύξατε ὅπως ἀκριβῶς καὶ σ' ἕνα πεζογράφημα βάζοντας μονάχα ἡμιοιοκαταληξίες. Ποῦ εἶναι οἱ εἰκόνες, ἡ ὑποβολή, ἡ ποιητικὴ ἔκφραση; Δὲ φτάνει τὸ νὰ γράψουμε μιὰ ὑπόθεση σὲ στίχους γιὰ νὰ εἶναι καὶ ποίημα. Λέτε πὼς εἶναι μόνο μιὰ προσπάθεια. Συμφωνᾶμε κ' ἐμεῖς καὶ σᾶς λέμε προσπαθῆστε πολὺ ἀκόμα καὶ διαβάστε πολύ.

Ἄγνωστον: 500. Τὰ ποιήματά σας εἶναι ἄτεχνα καὶ ἀκατάστατα. Τοὺς λείπει ἀκόμα κι' ὁ ρυθμός. Κι' ἂν ποίηση χωρὶς μέτρο καὶ ρίμες μπορεῖ νὰ ὑπάρξει, δὲν μπορεῖ ὅμως νὰ ὑπάρξει καμμιὰ τέχνη χωρὶς ρυθμό. Ἡ διεύθυνση ποὺ μᾶς ζητᾶτε εἶναι «ὁδὸς Πάνου Ἀραβαντινοῦ 1».

Γ. Ζώην: 501. Μᾶς ζητᾶτε νὰ ὁμολογήσουμε μὲ εἰλικρίνεια τὸ λάθος μας. Δυστυχῶς δὲν μποροῦμε νὰ τὸ κάνουμε γιατὶ δὲν ὑπάρχει τέτοιο, καὶ πιστεύουμε πὼς ἔχουμε ἐμεῖς τὸ δίκηο. Διαφωνήσατε

Ἐλεύθερα Γράμματα

ΠΑΤΡΙΩΤΙΣΜΟΣ ΚΑΙ ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ

Τοῦ J. BENDA

Στὴν ἀπολογία του ὁ προδότης Φερντοννὲ διακήρυξε : «Κατάγομαι ἀπὸ ἀνθρώπους ποὺ γενεὲς ὁλόκληρες ὑπῆρξαν στυλοβάτες τῆς Γαλλίας. Μπορεῖ, λοιπόν, κανεὶς πολὺ εὔκολα νὰ σκεφθεῖ ἂν ἡ καρδιά μου ἀνήκει ἢ ὄχι στὴ Γαλλία». Ἔχουμ' ἐδῶ μιὰν ἄποψη, ποὺ σιωπηρὰ τὴ δέχεται σὰν ἀληθινὴ ὅλος ὁ κόσμος: ἡ κληρονομικότητα—τὸ αἷμα—εἶν' ὁ δημιουργὸς τοῦ πατριωτισμοῦ.

Ἡ ἄποψη αὐτή, κηρύχτηκε στὴ Γαλλία σ' ὅλη της τὴν ἔκταση ἀπὸ τὸν Μπαρρές, ἀπ' τὴν ἐποχὴ ἀκόμα τῆς ὑπόθεσης Ντρέϋφους Γιὰ τὸ «στοχαστὴ» αὐτόν, ὁ ἄνθρωπος ποὺ κατάγεται ἀπὸ γαλλικὴ ράτσα, (ἂς παραδεχτοῦμε πὼς ὑπάρχει γαλλικὴ ράτσα), ἀγαπάει ἀπ' αὐτὸν καὶ μόνο τὸ λόγο τὸ γαλλικὸ ἔθνος, νιώθει ἀπ' αὐτὸν καὶ μόνο τὸ λόγο ποιὰ εἶναι τὰ συμφέροντα τοῦ γαλλικοῦ ἔθνους· ὅποιος δὲν κατάγεται ἀπ' αὐτὴ τὴ ράτσα, (ὁ ἑβραῖος π.χ.), δὲν μπορεῖ, ὁσηδήποτε καλὴ θέληση καὶ νἄχει, νὰ νιώσει αὐτὰ τὰ αἰσθήματα. (Αὐτὸ τὸ δεύτερο σημεῖο φάνηκε σὰν νὰ θέλει νὰ τὸ ἀνακαλέσει ὁ Μπαρρὲς στὸ ἔργο του: Πνευματικὲς οἰκογένειες τῆς Γαλλίας). Γιὰ ν' ἀπαντήσουμε σ' αὐτὴ τὴ σχολή, (δὲν λέω γιὰ νὰ τὴν πείσουμε), εἶν' ἀρκετὸ νὰ τῆς θυμίσουμε, πὼς ἡγέτες ἐπιφανεῖς ποὺ πρόδωσαν τὴ Γαλλία, (ὁ στρατάρχης ντὲ Μπουρμπόν, ὁ Μπαζαίν, ὁ Πεταίν), προερχόντουσαν ἀπὸ καθαρότατη γαλλικὴ ράτσα· καὶ πώς, ἀντίθετα, ὁ Μαζαρῖνος καὶ ὁ Μωρὶς ντὲ Σάξ, ποὺ τόσες ἐξαιρετικὲς ὑπηρεσίες πρόσφεραν στὴ Γαλλία, εἶχανε ξένο αἷμα.

Τὸ συμπέρασμα ἀπ' ὅλα τὰ παραπάνω θἄταν τοῦτο δῶ: παίρνουμ' ἕγαν νεογέννητον ἄνθρωπο, ποὺ μέσ' στὶς φλέβες του τρέχει καθαρότατο γαλλικὸ αἷμα. Τὸν μεταφέρνουμε στὴν χώρα τῶν Παταγώνων, ὅπου μαθαίνει σιγὰ-σιγὰ τὴ γλῶσσα τους, ἀποκτᾶ τὰ ἤθη τους, τὶς ἰδέες τους, πιστεύει πὼς εἶνε κι' αὐτὸς ἕνας Παταγώνιος καὶ δὲν ὑποψιάζεται τίποτα γιὰ τὴν καταγωγή του. Ἂν εἶν' ἀλήθεια πὼς ἡ ράτσα καθορίζει τὰ αἰσθήματά μας, πρέπει ν' ἀρχίσει μιὰ μέρα, στὰ καλὰ καθούμενα, χωρὶς νὰ τοῦ φανερώσει κανεὶς τίποτα, χωρὶς νὰ καταλαβαίνει τί ἀκριβῶς τοῦ συμβαίνει, νὰ λατρεύει μὲ μανία τὴ Γαλλία, νὰ παθαίνεται ἀπὸ ἐνδιαφέρον γιὰ τὰ συμφέροντά της, νὰ νιώθει γι' αὐτὴν αὐτὸ ποὺ ὀνομάζουνε πατριωτικὴ προκατάληψη. Ἡ ἱλαρότητα τοῦ ἀναγνώστη ἀπάντησε, νομίζω, κι' ὅλας.

Ἡ πεῖρα λείπει στὴν προκειμένη περίπτωση, παρ' ὅλο ποὺ θὰ μποροῦσε νἄναι καὶ σίγουρα θὰ ἦταν ἕνας ἀποφασιστικὸς παράγοντας γιὰ τὴν ἐξαγωγὴ συμπερασμάτων. Μπορῶ ὡστόσο νὰ ἀποδείξω ἀκριβῶς τὸ ἀντίθετο. Βρισκόμουνα ἐδῶ καὶ μερικὰ χρόνια στὴν Καλλιφορνία καὶ μοῦ παρουσιάσανε μιὰ μέρα, μιὰ νεαρὴ κοπέλλα, εἴκοσι περίπου χρονῶν, ποὖχε γεννηθεῖ ἀπὸ γονεῖς καταγόμενους ἀπ' τὴν Καλλιφορνία, ποὺ τὴν εἶχαν πάει ὅμως ἀπ' τὴ νηπιακή της ἡλικία στὴ Γαλλία, ὅπου κι' εἶχε μείνει ὡς τὰ δεκάξη της χρόνια· «Λοιπόν, τῆς λέω, σίγουρα θἄσαστε εὐτυχισμένη, δεσποινίς, ποὺ ξανάρθατε στὴν πατρίδα σας!—Ὄχι, κύριε, μοῦ ἀπάντησε, μὲ θλίψη, πατρίδα μου εἶναι ἡ Γαλλία». Ἀπ' αὐτὸ προκύπτει, πὼς αὐτὸ ποὺ μᾶς δημιουργεῖ μέσα μας τὰ πατριωτικά μας αἰσθήματα, δὲν εἶναι οὔτε τὸ αἷμα, οὔτε ἡ ράτσα, ἀλλὰ ἡ ἀγωγή.

Λένε: «Τὰ παιδιὰ ποὺ κατάγονται ἀπὸ γονεῖς μὲ γαλλικὰ αἰσθήματα ἔχουν σχεδὸν πάντα κι' αὐτά, τὰ ἴδια αἰσθήματα». Μένει νὰ μάθουμε ἂν αὐτὰ τὰ αἰσθήματα τἄχουν ἐξ αἰτίας τοῦ αἵματός των ἢ γιατὶ ζοῦν μαζὺ μὲ ἀνθρώπους ποὖχουν τέτοια ασθήματα. Πιστευαν γιὰ πολὺν καιρό, πὼς τὰ παιδιὰ τῶν φθισικῶν ἦταν φθισικὰ ἀπὸ κληρονομικότητα, ὡς τὴν ἡμέρα ποὺ, χωρίζοντάς τα ἀπὸ τοὺς γονεῖς των καὶ πιστοποιῶντας πὼς ἦταν ὑγιῆ, εἶδαν πὼς εἶχαν ἀποδώσει στὴ ράτσα ἕν' ἀποτέλεσμα ποὖχε τὴν πηγή του στὸ περιβάλλον· Οἱ φυσιοδίφες ἔχουνε προσέξει ὅτι τὰ νεογέννητα μιᾶς ράτσας πτηνῶν ποὺ τραγουδοῦν ἕνα ὁρισμένο τραγούδι, τὸ τραγούδι αὐτὸ παύουν νὰ τὸ τραγουδοῦν, ἂν τὰ πάρουμε καὶ νὰ ἀναθρέψουμε μακρυὰ ἀπὸ τοὺς γονεῖς των.

Ὅταν παραδεχτοῦμε πὼς ὁ πατριωτισμός μας καθορίζεται ἀπὸ τοὺς παιδαγωγούς μας, εἴμαστε ὑποχρεωμένοι νὰ παραδεχτοῦμε ὅτι ὁ πατριωτισμός μας καθορίζεται ἀπὸ κάτι ποὖν' ὁλότελ' ἀνεξάρτητο ἀπὸ τὴ θέλησή μας, ἀπὸ κάτι τοῦ ὁποίου δὲν εἴμαστε κύριοι. Μποροῦμε νὰ προχωρήσουμε πιὸ πολὺ ἀκόμη καὶ νὰ φτάσουμε στὴ φιλελεύθερη σύλληψη, ποὺ ζητάει ὁ δεσμός μας μὲ μιὰ πατρίδα νὰ ἐξαρτᾶται ἀπὸ τὴν ἀτομική μας κρίση, ἀπὸ τὴν ἐλεύθερη ἐκλογὴ ποὺ κάνει αὐτὴ ἡ κρίση.

Αὐτὴ ἡ ἄποψη πολεμήθηκε, φυσικά, ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους ποὺ τὸ πρόγραμμά τους εἶναι ν' ἀγνοοῦν τὴν ἀνθρώπινη ἐλευθερία· πολεμήθηκε μὲ ἐπίμονη μανία ἀπὸ τοὺς Γερμανοὺς ποὺ διακηρύσσανε, στὴν ἐποχὴ τοῦ δημοψηφίσματος τοῦ Σάαρ, πὼς οἱ κάτοικοί του εἶναι Γερμανοί, ἐξ αἰτίας ἑνὸς βιολογικοῦ νόμου, ὁ ὁποῖος ἀδιαφορεῖ ὁλότελα γιὰ τὴν ψῆφο τους· πολεμήθηκε ἀπὸ τοὺς ἴδιους στὸ 1871, ποὺ καλὰ καὶ σώνει ἐννοοῦσαν «ν' ἀποδώσουν στοὺς Ἀλσατοὺς τὴν πατρίδα τους, ἐνάντια στὴ θέλησή τους».

Ἡ ἄποψη αὐτή, ἀντίθετα, εἶναι τὸ χαρακτηριστικὸ γνώρισμα τῆς Γαλλίας καὶ ἀνταποκρίνεται σὲ μιὰ παράδοση· εἶναι ἡ ἄποψη ποὺ ὑποστήριζαν οἱ ἐγκυκλοπαιδικοί, ὅταν διακήρυσσαν, κάτω ἀπὸ τὰ χειροκροτήματα τοῦ Βολταίρου: «Κάθε ἄνθρωπος εἶναι λεύτερος νὰ διαλέξει μιὰ πατρίδα»· εἶναι ἡ ἄποψη τῆς Ἐπανάστασης, ποὺ διατύπωνε τὴ θέληση — ἐνσαρκωμένη ἀπὸ τὴ γιορτὴ τῆς Φεντερασιὸν ὅπου ἕνωναν τὰ χέρια Βάσκοι, Κέλτες, Βαλλόνοι—ν' ἀνήκουν οἱ ἄνθρωποι σ' ἕνα καὶ μόνο ἔθνος, μιὰ καὶ υἱοθετοῦν ὅλοι τους ἕνα κοινὸ ἰδανικό, ἀνεξάρτητα ἀπ' ὁποιεσδήποτε ἐθνικές τους διαφορές· εἶναι ἡ ἄποψη τοῦ Ρενάν, ποὺ καθορίζει τὸ ἐθνικὸ πνεῦμα ἀπ' αὐτὸ τὸ ὁλότελα πνευματικὸ γεγονὸς τὸ ὁποῖο συνίσταται σὲ μιὰ κοινότητα ἀναμνήσεων καὶ ἐλπίδων· εἶναι ἡ ἄποψη τοῦ Φυστὲλ ντὲ Κουλάνζ, (τὸν ὁποῖον ὁ ρατσιστὴς Μωρρὰς κ' ἡ παρέα του ἔχουνε τὸ θράσος νὰ τὸν διεκδικοῦν γιὰ δικόν τους), ποὺ γράφει στὴ μελέτη του γιὰ τὸν Πολύβιο.

«Ὁ πατριωτισμός, ποὺ δὲν πρέπει νὰ τὸν συγχέουμε μὲ τὴν ἀγάπη γιὰ τὴν πατρικὴ γῆ, δὲν εἶναι, ὅπως αὐτή, ἕνα αἴσθημα ἔνστικτο, ἀκαταμάχητο, ἕνα αἴσθημα ποὖχει ἐπιβληθεῖ ἀπὸ τὴ φύση σ' ὅλες τὶς γενεὲς τῶν ἀνθρώπων, ποὺ κατοικοῦν πάνω στὸ ἴδιο ἔδαφος. Ὁ πατριωτισμὸς εἶν' ἕνα συναίσθημα πιὸ ἐλεύθερο, πιὸ εὐμετάβλητο, ἕνα συναίσθημα, ποὺ, κοντὰ σ' ὅλα τ' ἄλλα, ὑποτάσσεται καὶ σὲ περισσότερους ὅρους. Ἀγαπάει κανεὶς τὴν πατρίδα του, δηλαδὴ τὴν πόλη του ἢ τὸ ἔθνος του, ὅταν αἰσθάνεται τὸν ἑαυτό του σφιχτὰ δεμένον μὲ τὰ ἔθιμά τους. Τὴν ἀγαπάει γιὰ τὴν ἀγωγὴ ποὺ δέχτηκε ἀπ' αὐτήν, γιὰ τὰ καλὰ παραδείγματα ποὺ βρίσκει σ' αὐτήν, γιὰ τὶς ἀρετὲς ποὺ διδάσκει· Τὴν ἀγαπάει, τέλος, ὑπὸ τὸν ὅρο πὼς θὰ πεισθεῖ ὅτι τῆς χρωστάει τὴν εὐτυχία του καὶ τὴν ἡσυχία ποὺ τοῦ ἐξασφαλίζει, τὴν ἀγαπάει ὑπὸ τὸν ὅρο πὼς θὰ πεισθεῖ ὅτι δὲν θὰ μποροῦσε νὰ φύγει μακρυά της, ὅτι ἀξίζει περισσότερο ἀπὸ κάθε ἄλλη πόλη, ὅτι οἱ νόμοι της εἶναι δικαιότεροι, οἱ ἀποφάσεις της πιὸ θεάρεστες, ἡ δόξα της πιὸ περίλαμπρη. Ὁ πατριωτισμὸς στὴν περίπτωση αὐτὴ εἶναι κάτι ἀνάμικτο ἀπὸ εὐγνωμοσύνη, σεβασμό, πίστη καὶ ὑπερηφάνεια, ὁ πατριωτισμὸς τότε εἶναι μιὰ καθαρὴ ἐτυμηγορία κρίσης, ποὺ βρίσκεται ἔξω ἀπὸ κάθε ζωώδη συνισταμένη, ἔξω ἀπὸ κάθε ἀσυνείδητο».

Μποροῦμε νὰ πᾶμε μακρύτερ' ἀκόμα στὸ δρόμο τῆς ἀπελευθέρωσης. Γιὰ τὴ γαλλικὴ ἐπανάσταση, ἡ ἰδέα τοῦ ἔθνους ἔμεν' ἀκόμα ἄρρηκτα δεμένη μὲ τὴν ἰδέα ἑνὸς ὑλικοῦ πράγματος: τὸ ἔδαφος. Δὲν ὑπάρχει καμμιὰ ἀμφιβολία, πὼς ἕνας ξένος σὰν τὸν Ἀνάχαρση Κλότζ μποροῦσε νἄναι Γάλλος πολίτης: ἡ ἰδέα ὅμως τοῦ γαλλικοῦ ἔθνους ἔμενε ἀξεχώριστη ἀπὸ τὴν ἰδέα τοῦ γαλλικοῦ ἐδάφους. Γιὰ τὴ ρωσσικὴ ἐπανάσταση δὲν συμβαίνει τίποτ' ἀπ' ὅλ' αὐτά· τὸ ρωσσικὸ ἔθνος εἶναι τὸ σύνολο ὅλων τῶν λαῶν ποὺ ἀσπάζονται ἢ θὰ ἀσπασθοῦν τὸ σοβιετικὸ ἰδανικό, ἀνεξάρτητα ἀπὸ τὴ χωρικὴ ἔκταση ποὺ κατέχουν πάνω στὴ γῆ, ἀνεξάρτητα ἀπὸ κάθε ἰδέα ρωσσικοῦ ἐδάφους ἂν καὶ δὲν πρόκειται, ἐννοεῖται, ν' ἀρνηθοῦμε αὐτὴ τὴν πραγματικότητα· Τὸ ἔθνος ὑφίσταται, ὅσο ὑφίσταται καὶ ἑνότητα ταυτόσημων πνευματικῶν ἐπιδιώξεων, ὅσο ὑφίσταται ἡ ὁλοκληρωτικὴ πραγμάτωση τῆς ἑνότητας αὐτῆς. Ἂς θυμηθοῦμε ὅτι οἱ λαοὶ ποὺ ἀποφασίζουν νὰ ἑνωθοῦν μὲ τὴ Σοβιετικὴ Ἕνωση μποροῦν καὶ ν' ἀποφασίσουν τὸ χωρισμό τους ἀπ' αὐτήν.

Ἡ νίκη τῶν Ρώσσων ἐνάντια στοὺς Γερμανούς, εἶναι ἡ νίκη τοῦ λαοῦ ποὺ ἀνυψώθηκε στὴν ἰδανικώτερη σύλληψη τοῦ ἔθνους. Αὐτοὶ ποὺ εὔχονται τὴν ἠθικὴ πρόοδο τῆς ἀνθρωπότητας δὲν μπορεῖ παρὰ νὰ ἐξάρουν τὴ μεγάλη σημασία τῆς νίκης αὐτῆς.

Μετάφρ.: ΞΕΝ. Ι. ΚΑΡΑΚΑΛΟΥ

Ἡ ρωτομαγιὰ (παιδικὸ σχέδιο).